

MICHAEL HEBEIS

ČIERNA KNIHA
KATOLÍCKEJ
CIRKVI

... a neuved' nás do pokušenia

NOXI

Michael Hebeis

SCHWARZBUCH KIRCHE

UND FÜHRE UNS NICHT IN VERSUCHUNG

Copyright © 2010 by Bastei Liibbe GmbH & Co. KG, Köln Translation © 2012 by Zuzana

Guldanová Jacket design © 2012 by Viera Fabianová Slovak edition © 2012 by NOXI

Z nemeckého originálu SCHWARZBUCH KIRCHE

UND FÜHRE UNS NICHT IN VERSUCHUNG

(Ehrenwirth Bastei Liibbe GmbH & Co. KG, Köln 2010)

preložila Zuzana Guldanová.

Redigovala Darina Dubovská.

Obálku navrhla Viera Fabianová.

Technická redaktorka Helena Oleňová.

Vydalo vydavateľstvo NOXI, s. r. o., Bratislava v roku 2012

ako svoju 162. publikáciu.

Sadzba a zalomenie do strán PRO 2, a. s., Bratislava. Vytlačili TBB, a. s., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-8111-102-0

OBSAH

ÚVOD

7

1. SVÄTÁ VOJNA - KRIŽIACKE VÝPRAVY AKO NÁSTROJ CIRKEVNEJ POLITIKY	11
Hriech druhého Alexandra	13
Turecké nebezpečenstvo a úpadok mravov	15
Stotisíc padlých za Jeruzalem - Boh tak chce!	18
Najvyšší vojvodca Ježišovým zástupcom	28
Yperitom na Etiópiu: (zatiaľ) posledná križiacka výprava	36
2. MODLI TBA ZA ŽIDOV?	40
Nepriateľstvo cirkvi voči židom od vrcholnej antiky	42
Obvinenia zo znesvätenia hostie a rituálnych vrážd	44
Systematické vyhánanie židov „katolíckymi kráľmi“	45
„... a podpál'te im synagógy...“	47
Werner, Šimon a Anderl - kult svätých a nenávisť voči židom	48
Od antijudaizmu k modernému antisemitizmu	49
„Svetu neprináleží hodnotiť cirkev.“	52
Prázdne slová?	53
Svätá zem alebo Eretz Israel	55
Pápež Pius XII. - svätec?	56
3. INDIÁNI A OSTATNÍ POHANIA	60
Južná Amerika - pápežov dar	61
Kati a teológovia oslobodenia	67
Otroci, zlato a kaučuk - cena za kresťanstvo	72
4. ŠIESTE PRIKÁZANIE - CIRKEVNÍ OTCOVIA NA KRIVÝCH CHODNÍČKOCH	79
Zastieranie, zahmlievanie, popieranie	80
Čierne ovce na zelenom ostrove	89
Mlčiaci pastieri	95
5.A PREDSA SMRDIA	103
Má dať a dať	104
Zbožní podnikatelia, bankári a podvodníci	110

Financie Ríma - Petrovi nástupcovia lovia v kalných vodách	114
Špinavé ruky	117
6. ZBOŽNÁ KLIKA - OPUS DEI A SPOL.	129
Návrat reconquisty — Opus Dei	130
Kristovi legionári a ich bezbožný zakladateľ	133
Staré rády, nové duchovné spoločenstvá	137
Neokatechumenátna cesta	138
Pravicoví laici... 142 ... a ľavicoví laici	146
7. MIRACOLI, MIRACULA - ZÁZRAKY,	
PÚTE, EXORCIZMUS	149
System nadovšetko	150
Relikvie: ukradnuté, rozkúskované, uctievané	154
Senzačné južné Taliansko	155
Spory o Máriu	159
Čudní svätci a iné trápnosti moderného kresťana	162
Fascinácia zlom	164
8. VYNUCOVANIE NÁZOROV - NESPOCHYBNITEĽNOSŤ UČENIA	
A INKVIZÍCIA	169
Sloboda kresťana	170
Križiacka výprava proti kacírom	172
Psy Pána	176
Stratené Čechy	181
Liturgia smrti - rozkvet inkvizície	183
Cenzúra myslenia	186
Diktát viery	188
9. BOJ CIRKVI PROTI MODERNEJ DOBE	193
Návrat do minulosti	194
Koruna tvorstva	198
Diabol tkvie v detaile	202
Na záver: Ženy	206

ÚVOD

Cirkev? Veď je to samá pretváрка, lož a faloš - vravia veriaci i neveriaci v súvislosti s odhaleniami sexuálneho zneužívania detí a mladistvých v cirkevných zariadeniach, farnostiach, školách či internátoch. Hnev je o to väčší, že cirkev mnohých viacnásobných páchatel'ov trestných činov kryje, chráni pred trestným stíhaním a ďalej im umožňuje pracovať s deťmi. Obete prežívajú ďalšie poníženie, pretože ich nútia mlčať a spochybňujú ich dôveryhodnosť. Pobúrenie verejnosti vyvolávajú aj reakcie najvyšších cirkevných hodnostárov. Kto by od nich očakával láskyplný, dobrotivý a súcitný postoj k obetiam, bude trpkó sklamaný. Namiesto toho majú plné ústa zmierlivých slov, odmietajú zodpovednosť, alebo sa pri najlepšom vyhovárajú, že sa to viac nestane. Na tlačových konferenciách a v televíznych debatách vyzerajú títo páni ako zbožní byrokrati, čo nemajú ani potuchy o svete ani o ľuďoch. (Všetka česť, ak sa medzi nimi nájdú svetlé výnimky, ale tie len potvrdzujú pravidlo.) Členovia cirkvi sa cítia zradení tými, čo by mali byť ich duchovnými pastiermi, ostatní sa s odporom odvracajú, alebo posmešne ukazujú na pomery v inštitúcii, ktorá si osobuje výhradné právo určovať pravidlá etiky a morálky. Na všetkých frontoch vládne obrovské pobúrenie, niektorí dokonca hovoria o „najväčšej kríze“ katolíckej cirkvi po druhej svetovej vojne. Takáto kritika katolíckej cirkvi však nikomu a ničomu neprospieva - je neobjektívna, krátkozraká, neprináša nové argumenty a nemá schopnosť

čokoľvek zmeniť. Ak sa totiž pozrieme na cirkev ako celok a do jej histórie, zistíme, že škandál, v ktorom sa momentálne zmieta, je iba bezvýznamná epizóda. Lenže koľko ľudí si to uvedomuje? „Načo by som sa učil dejepis, veď je to už aj tak všetko len minulosť," povedal mi nedávno jeden stredoškolač. To je veľmi módný, ale zároveň mimoriadne nebezpečný postoj, pretože majstrom zahmlievania veľmi uľahčuje situáciu - najmä tým, čo vytvárajú dymovú clonu kadidlom. Cirkvi treba nastaviť zrkadlo, aby videla priepasť, ktorá žíva medzi zbožnými ideálmi a trpkou realitou. Je načase napísať čiernu knihu, súpis jej hriechov, pamätník krutostí a hanebností. Za posledných 250 rokov, odkedy sa autori a vydavatelia takýchto kníh nemusia triasť o holý život, ak, pravdaže, obídeme konfesijné štvavú literatúru z čias reformácie, uzrel svetlo sveta úctyhodný počet kritických kníh. Zväčša sa zaoberajú špeciálnymi aspektmi konkrétneho problému a pokiaľ ide o inkvizitorský tón, v ničom nezaostávajú za tými, ktorých kritizujú. Často ide skôr o skresľovanie faktov než o analýzu štruktúry. Aj táto kniha je napísaná jednostranne. Je jednostranná, ale nie neférová. Jej autor nepoukazuje na „pozitívne javy", neospravedlňuje „dobové omyly", ani neargumentuje krutými časmi. Čitatelia, ktorí majú o niečo také záujem, majú k dispozícii množstvo inej literatúry. Naša kniha zavedie čitateľa do temných peľoch pekelného hriechu, zločinu a perversity, ktoré skrýva najstaršia inštitúcia na svete. Motívom čiernej knihy nie je nenávisť, ale ľútosť; nemá byť obžalobou, skôr žalobou. Hoci sa dnes cirkev prezentuje v podstatne priateľskejšom, osvietenejšom a

rozhodne aj „zbožnejšom“ svetle ako v dávnych časoch, predsa len jej treba z času na čas strhnúť z tváre masku a ukázať aj temné a odstrašujúce stránky tejto inštitúcie. Pretože obe jej tváre sú len dvoma stranami jednej mince, a tá je nedeliteľná. Cirkev za takmer dvetisíc rokov existencie prešla dobrým i zlým a napomohla aj vznik štruktúr, ktoré nie sú pozitívne ani bohumilé. V medicínskej terminológii by sme ich mohli prirovnať k hlbokým jazvám po ranách, nádoroch a deformáciách z dávnych čias. Lenže väčšinu z nich, a to treba celkom jednoznačne povedať, si cirkev privodila celkom sama. V podstate všetko, čo sa nám dnes na postoji cirkvi a jej najvyšších predstaviteľov vidí čudné, nepochopiteľné, nesympatické a poburujúce, sformovalo sa pod vplyvom štruktúr pochádzajúcich z najstarších čias. Nie sú síce celkom nemenné, ale majú veľmi tuhý koreň a každá zmena si vyžaduje obrovské množstvo energie a času. V týchto štruktúrach tkvie aj podstata súčasného škandálu, a preto sa bez pochopenia súvislostí nič nezmení. Čierna kniha odhaľuje štruktúry, ktoré dnes určujú správanie a postoje katolíckej cirkvi. To, prirodzene, nie je možné bez toho, aby sme nahliadli do jej dejín. Identita cirkvi, jej katolícka identita sa definitívne zrodila v stredovekých križiackych vojnách. Mohli by sme si položiť otázku, čo z križiackeho ducha si dodnes uchovala. Má to nejaký vplyv na jej dnešný postoj k islamu? Prečo prichádzajú z Ríma také rozporuplné vyjadrenia na tému židovstva? Prečo sa pápež neteší veľkej popularite medzi pôvodným obyvateľstvom Južnej Ameriky? Prečo cirkev desiatky rokov zatvára oči pred sexuálnym zneužívaním detí

kňazmi, prečo kryje páchatel'ov? Prečo Vatikán robí finančné transakcie, ktoré sú v rozpore so základnými etickými princípmi? Kto má skutočnú moc vo Vatikáne? Zaujíma Rím úprimný postoj k ľuďom, ktorí dychtia po zázrakoch a slepo veria v diabla? Naozaj cirkvi záleží na slobode jednotlivca v otázkach viery? A prečo je cirkev na vojnovej nohe so všetkým, čím sa definuje liberálna spoločnosť a so všetkými vymoženosťami modernej doby? Na tieto otázky sa usilujeme nájsť odpovede v jednotlivých kapitolách, a pri dlhom zozname hriechov chceme odhaliť pokušenia, ktorým cirkev podľahla.

Odporcovia kresťanstva a nepriatelia cirkvi budú na koni, budú sa vyžívať a popásať na dosiaľ nepoznaných variáciách hriechov cirkvi. Napokon, kardinál Cordes píše: „Iste nikto nepopiera, že zlo nás fascinuje.“ Ani autor tejto knihy nepopiera, že pri opise všetkých škandálov, hrôz a zločinov pociťoval podobnú fascináciu, aká sa zmocňuje ľudí pri pohľade na Brueghelove výjavy pekla. Lenže to nie je pravým zámerom tejto knihy. Ide skôr o obžalobu, hoci aj sprevádzanú sardonickým úsmevom. Obete v nej možno spoznajú samy seba a možno sa s ňou stotožnia. Naším úmyslom nebolo prehlbovať po najnovších

škandáloch depresiu v ľuďoch, čo majú o cirkvi inú predstavu. Veriaci musí v plnej miere pochopiť ťažké bremeno, batoh plný hriechov, ktorý cirkev naložila sebe i každému veriacemu, inak si k cirkvi nevytvorí opravdivý vzťah, a v prostredí, ktoré neurčuje viera, sa nebude môcť pohybovať so vztýčenou hlavou.

Táto kniha nie je určená romantikom, ktorí chcú mať cirkev zahalenú do vône kadidla a šepotu latinských modlitieb, ktorí si ju redukujú na nedeľné návštevy kostola a odmietajú konfrontovať sa aj s temnými stránkami „svätej cirkvi katolíckej“. A rozhodne nie je určená ani tým, ktorí sú presvedčení, že úlohou zbožného veriaceho je kamuflovať, tutlať a bagatelizovať problémy. Na záver ešte upozornenie: Ak v tejto knihe hovoríme o „cirkvi“, máme tým na mysli výhradne katolícku cirkev, ktorej hlavou je rímsky pápež, tento pojem v žiadnom prípade nemožno vzťahovať na celé kresťanstvo ani na iné konfesie. Ale vráťme sa pekne na začiatok...

1.SVÄTÁ VOJNA - KRIŽIACKE VÝPRAVY AKO NÁSTROJ CIRKEVNEJ POLITIKY

Aj nekresťania zvyčajne vedia, že kresťanská etika sa zakladá na princípe lásky k blížnemu, dokonca aj k nepriateľovi. Príbehy z evanjelia zdôrazňujú odmietanie násilia. Pekným príkladom je zajatie Ježiša v Getsemanskej záhrade sluhami veľkňazov, ktorí ho mali predviesť pred súd. Ježiš sa nebráni, zato apoštol Peter sa postaví na jeho obranu a mečom napadne jedného zo sluhov. Ježiš mu to však zakáže: „Daj svoj meč na jeho miesto! Lebo všetci, čo sa chytajú meča, mečom zahynú.“ A potom ešte sluhovi Malchovi zahojí ucho, ktoré mu Peter odťal. Pôsobivá lekcia, ktorú Ježiš udelil svojim učeníkom, však časom upadla do zabudnutia, a práve pápeži, ktorí sa vždy vyhlasovali za nástupcov apoštola Petra, boli napokon tými, čo rozdúchali, vyprovokovali a podnietili najstrašnejšie vojny a násilné činy v dejinách. Séria násilností spáchaných v réžii cirkvi a jej najvyšších hodnostárov sa začína v stredoveku, ktorý by inak ani zďaleka nebol taký temný, a ich krvavá stopa sa ťahne nasledujúcimi storočiami až do novoveku, ba zasahuje aj do 20. storočia. A ktovie, či sa tam definitívne skončí?

V roku 1054 dochádza k definitívnemu rozkolu medzi latinskou a gréckou cirkvou, medzi pápežom v Ríme a patriarchom v Konštantínopole, medzi katolíkmi a pravoslávnyimi. Obe cirkvi navzájom exkomunikovali

druhú stranu zo svojich radov a popretŕhali aj posledné väzby. Až dovtedy východná i západná cirkev boli v Rímskej ríši súčasťou univerzálnej kresťanskej cirkvi v duchu tradícií založených cisárom Konštantínom, a nažívali vedľa seba spočiatku vo vzájomnej úcte a neskôr v sporoch, ktoré napokon vyústili do úhlavného nepriateľstva. Vzťahy medzi cisárom a pápežom alebo patriarchom boli v podstate vždy jasné - cisár bol oprávnený zasahovať do cirkevných záležitostí a mal vplyv na rozdeľovanie funkcií. Zánik Západorímskej ríše, sťahovanie národov a vznik nových centier moci v západnej a strednej Európe však situáciu zásadným spôsobom zmenili. Kým patriarcha na východe stále podliehal jednému panovníkovi a pôsobnosť ortodoxnej cirkvi bola v zásade totožná s hranicami Byzantskej ríše, územie katolíckej cirkvi bolo politicky veľmi neprehľadné.

Na rozdiel od konštantínopolských patriarchov sa rímskym pápežom podarilo získať vlastné teritórium, takzvané *Patrimonium sancti Petri* (dedičstvo svätého Petra), v ktorom bol pontifex oprávnený vykonávať aj svetskú moc. Nadradenosť jeho patróna, cisára novej Svätej rímskej ríše, akéhosi pokračovateľa antickej Rímskej ríše, však ostatní európski vladári postupne odmietali. Cirkevný štát sa dostal medzi dva mlynské kamene: zo severu ho ohrozovali vplyvné šľachtické rody a čoraz emancipovanejšie mestá, z juhu naň zasa tlačili Normani. Francúzsky kráľ si nárokoval rovnaké postavenie, aké mal cisár, a v severnej Európe vznikali sebavedomé národné kráľovstvá - Anglicko, Dánsko či Švédsko. Na východe pribudli Poľsko, Čechy a Uhorsko, na západe rozdrobené španielske kráľovstvá. A práve v Španielsku, na frontovej

línii boja proti islamským Maurom, ktorí vládli Pyrenejskému polostrovu viac ako tristo rokov, pápežstvo spáchalo prvý veľký hriech.

HRIECH DRUHÉHO ALEXANDRA

Malé grófstva západogótskych a franských šľachticov na južnom predhorí Pyrenejí od čias Karola Veľkého odolávali nájazdom moslimov zo severnej Afriky, no zvädzali boje aj medzi sebou. Ambiciózny a nenásytý zurvalec Ramiro I., ktorý sa od roku 1035 hrdil titulom aragónskeho kráľa, mal v úmysle zaútočiť na susedné maurské kniežatstvo emira zo Zaragozy - Ah-mada I. al-Muktadira. Kráľ Ramiro mal malú a slabú ríšu, no vynikajúce styky. Prostredníctvom svokra - vojvodu Viliama VII. Akvitánskeho bol prepojený s európskou vysokou šľachtou a navyše aj s vplyvným rádom benediktínov. Vďaka týmto kontaktom sa mu pre svoj agresívny plán podarilo získať podporu pápeža Alexandra II. (1061 - 1073). A bola to pomoc hodná zlata. Pápež totiž zariadil, že sa najmä do Talianska, Francúzska a Burgundska vyrojilo množstvo kazateľov, ktorí vyzývali pobožný ľud a šľachtu do boja proti Maurom. Hlásali pápežovu výzvu, že najdôležitejšou povinnosťou kresťana je vytrhnúť al-Andalus - tak nazývali Arabi podrobené časti Španielska - z pazúrov nevercov. Podľa cirkevnej propagandy mal nad kresťanskými vojskami držať z nebies ochrannú ruku sám svätý Jakub starší, prezývaný Maurobijec, ktorého hrob v dnešnom Santiagu de Compostella „objavili“ už v 9. storočí.

Zbožná propaganda sa neminula účinkom. Na podporu aragónskeho kráľa sa dostavili desaťtisícové oddiely

francúzskych a burgundských šľachticov. Francúzom velil Ramirov švagor Viliam VIII. Akvitánsky a Burgund'anom brat opáta Huga z najmocnejšieho benediktínskeho kláštora Cluny. Opát si chcel udržať kontrolu nad vývojom južne od Pyrenejí, pretože od neho závisel najdôležitejší zdroj príjmov, ktorý mu umožňoval výstavbu ďalších kláštorov. Ramirov nevlastný brat, kastílsky gróf Ferdinand I. totiž financoval opátovi Hugovi výstavbu obrovskej baziliky v Cluny a rok čo rok mu odvádzať desiatok. To však nebola jediná pomoc, ktorej sa dostalo Ramirovi - vlastné jazdeckto mu poslal dokonca sám pápež. Na jeho čele stál Gui de Montreuil, prezývaný Dobrý Norman.

Armáda zbožných bojovníkov sa zhromaždila neďaleko Girony v kastílskom grófstve Barcelona a odtiaľ tiahla pozdĺž Pyrenejí na západ. Kráľ Ramiro I. prišiel o život hneď pri prvom strete s protivníkom pri Grause. Velenie prevzal jeho syn a následník Sancho Ramirez (1063 - 1094). Ohromná armáda sa dostala k maurskému pohraničnému mestu Barbastro asi 100 kilometrov od Zaragozy a začala obliehať mesto. Obkľúčeným sa minula voda, po niekoľkých dňoch sa museli vzdať a vydať mesto kresťanom. Nasledoval najstrašnejší masaker, aký sever Pyrenejského polostrova zažil, ozajstné orgie hrôzy: Obyvateľov mesta do posledného muža vyvraždili, ženy a deti zajali a odviezli do otroctva. Dobové pramene, ktoré však význam obliehania preceňovali, a preto ich treba brať s rezervou, uvádzajú, že mŕtvych bolo 50 000. Azda to mal byť krvavý kúpeľ na Božiu slávu?

Kdeže, dobyvateľov a ich krvavé chůtky hnali naskrze svetské záujmy. Dobrý Norman Gui dostal ako pápežov zástupca najväčší diel koristi, dobové pramene spomínajú päťsto mladých žien aj s výbavou a šperkmi. Dobrý

Norman sa, prirodzene, podelil o bohatstvo s cirkvou, a najstaršiemu benediktínskemu opátstvu v Montecassine medzi Rímom a Neapolom financoval výstavbu dvoch kostolov. Ako víťazovi od Barbastra sa mu v Ríme dostalo náležitého uvítania a napokon práve on spojil osobu pápeža s úlohou vojvodu, ktorého akceptovala celá európska šľachta. Jedine pápež mohol osladiť vyhliadku na rozprávkovú korisť prisľubom večnej blaženosti a vymazať z pamäti vojnové útrapy a nebezpečenstvá. Vyše tisíc rokov od chvíle, keď Kristus prikázal Petrovi, aby zasunul meč do pošvy, sa teda meč vrátil do rúk Petrovho nástupcu. Nevedno, či si pápež Alexander II. v onen deň roku 1064, keď padlo Barbastro, uvedomil túto okolnosť. Tabu však bolo prelomené a obludný džin bol vypustený z fľaše.

Ako každý zlý príklad v dejinách aj obliehanie Barbastra rýchlo našlo napodobňovateľov. Keď si normanský vojvoda Viliam, ktorého si však nesmieme zamieňať s Dobrým Normanom, chcel roku 1066 zaútočiť na Ostrovy a presadiť svoje „právo“ na anglickú korunu, požiadal vopred o súhlas pápeža. Tentoraz však ostalo iba pri morálnej podpore Ríma - Alexander II. poslal Normanovi požehnanie a pápežskú zástavu, vexillum Sancti Petri, aby mali vojaci dobrú vec doslova stále pred očami. Aj táto vojna sa skončila z pohľadu pápeža úspešne a arcibiskup Aeldred z Yorku na Vianoce 1066 korunoval normanského vojvodu Viliama za anglického kráľa. Pôvodne by táto pocta prislúchala arcibiskupovi Stigandovi z Canterbury, no toho pre rozpory s pápežom v inej veci exkomunikovali, a tak nemohol vysviacať. Kráľ Viliam, nazývaný Dobývateľ, potom roku 1070 pomohol pápežovi neposlušného Stiganda zosadiť. Podľa príslovia: ruka ruku umýva sa ukázalo, že vojna môže byť užitočným

nástrojom cirkevnej politiky, lebo napokon aj pápežovi odporcovia vnútri cirkvi pochopili, že v budúcnosti by sa sami mohli stať terčom vojenského útoku vedeného pod záštitou a na príkaz pápeža.

TURECKÉ NEBEZPEČENSTVO A ÚPADOK MRAVOV

Kým kresťanstvo na južnom okraji Pyrenej zaznamenávalo prvé vojenské úspechy proti islamským Maurom, na východe sa na ceste z ďalekej Ázie objavil národ, ktorý prijal islamské náboženstvo a stal sa vážnou hrozbou pre Byzantskú ríšu. Hoci bola západná cirkev s ortodoxnou v spore, kresťanské duše bolo potrebné zachrániť. Nie div, že pápež Gregor VII. (1073 - 1085) sa hneď chopil možnosti použiť nový nástroj, ktorý objavil jeho predchodca - križiacku výpravu. Vojenskou intervenciou chcel prísť na pomoc cisárovi v Konštantínopole, na ktorého čoraz väčšmi tlačili tureckí Seldžukovia. Pravdaže, nemalo to byť zadarmo - pápež chcel s byzantským cisárom dohodnúť opätovné zjednotenie ortodoxnej a katolíckej cirkvi. Gregorovi VII. sa však tento zámer z rozličných príčin nepodarilo zrealizovať. Neskôr sa k nemu vrátil až Urban II. (1088 - 1099).

Na tomto mieste treba objasniť vývoj súvisiaci so vznikom ozbrojenej cirkvi. Obaja pápeži, o ktorých už v tejto kapitole bola reč - Alexander II. a Gregor VII., sa dnes považujú za reformátorov, toto hodnotenie však nesúvisí s ich militantným postojom. V 11. storočí v cirkvi zosilnelo hnutie mníchov reformovaných benediktínskych opátstiev pod vedením opáta Huga z Cluny a ďalších

kresťanských učencov ako kardinála Humberta da Silva Candida či Petrusa Damianiho. Boli nespokojní so stavom cirkvi a pochybovali o jej schopnosti ďalej hlásať evanjelium. Usilovali sa o obnovu v zmysle prapôvodnej cirkvi prvých kresťanov, o jej premenovanie, prebudovanie, čo značí slovo reforma v latinčine. Pre chod dejinných udalostí pritom nie je podstatné, čo z toho mysleli vážne a čo mala byť len svätuškárska zásterka na zakrytie holej túžby po moci.

Za mimoriadne znepokojujúcu považovali nevzdelanosť nízkeho kléru, teda obyčajných farárov a mníchov, ich nemorálny spôsob života a zneužívanie duchovného postavenia na financovanie záhaľčivej existencie. Petrus Damiani už roku 1049 napísal knihu *Liber Gomorrhianus* (Kniha Gomora) o úpadku mravov duchovenstva aj s výpočtom tých istých výhrad, ktorým istá časť duchovenstva čelí aj dnes. Za účinný liek na tieto excesy reformátori považovali striktné dodržiavanie celibátu. Duchovný mal patriť výhradne cirkvi, zachovávať k nej lojálnosť a byť zbavený starostlivosti o vlastnú rodinu. Pri dôslednom dodržiavaní týchto pravidiel mali byť žena, s ktorou sa duchovný napriek zákazu oženi, ako aj deti pochádzajúce z takéhoto zväzku, automaticky vyhlásené za nevoľníkov cirkvi. Deti teda boli vylúčené z obsadzovania cirkevných funkcií. Tvrdé tresty mali postihnúť aj takzvanú si- móniu, predávanie duchovných úradov. Nevysvätení laici mali zakázaný prístup k duchovným úradom, čo predtým s obľubou praktizovali najmä svetskí páni.

Cirkev bola úplne podriadená pápežovi a pápežský dvor na Lateránskom vršku v Ríme sa stal hlavným cirkevným úradom. V edikte *Dictatus papae* (Pápežský list) Gregor VII. sformuloval právo rímskeho pápeža

obsadzovať biskupské úrady bez súhlasu cisára a ostatných svetských mocipánov, ba dokonca aj právo autonómne upraviť voľbu nového pápeža. V dokumente z roku 1075 sa pápež po prvý raz vyhlasuje za najvyššiu vieroučnú a zákonodarnú moc v cirkvi, ktorej sa musia podriaďovať všetci biskupi. Gregor VII. sa však neuspokojil s internými pravidlami a v edikte zreteľne a jednoznačne zakotvil, že pápež má dokonca právo zosadiť cisára. Pápež mal zabezpečenú aj automatickú kanonizáciu: „Rímsky biskup, ktorý bol dosadený kanonicky, sa vďaka zásluhám svätého Petra stáva nespochybniteľne svätým podľa svedectva svätého biskupa Ennodia z Pavie, s ktorým súhlasili mnohí svätí otcovia, ako dokazujú dekréty svätého pápeža Symnacha." Mimochodom, ide o jediné miesto v edikte, kde Gregor VII. považuje za potrebné odvolať sa na iné authority. Očividne si v plnej miere uvedomoval, akú nehoráznosť si nárokuje.

Cirkevná reforma položila základy ofenzívnej medzinárodnej organizácie, ktorej vodcovia sa na rozdiel od obyčajných kresťanov nemusia obávať, že zhoria vo večnom pekelnom plameni. A patriarcha z Konštantínopola, ktorý sa v cirkevnom ponímaní dosiaľ nachádzal na rovnakej úrovni ako pápež, bol potichučky odsunutý na druhé miesto. Ešte 934 rokov po edikte *Dictatus papae*, keď sa roku 2009 v rímskej Bazilike svätého Pavla za hradbami pápež Benedikt XVI. stretol s konštantínopolským patriarchom Bartolomejom I., médiá osobitne zdôrazňovali, že obaja duchovní hodnostári sedia na stoličkách rovnakej výšky.

STOTISÍC PADLÝCH ZA JERUZALEM - BOH TAK BOH CHCE!

Pápež Urban II. vďačil svojim predchodcom za vnútorné i navonok pevné postavenie cirkevného kniežaťa a vojvodu, ktoré chcel využiť na pomoc ortodoxným bratom na východe v boji proti Turkom, a celkom mimochodom pritom konečne odstrániť svojho protivníka, protipápeža Klementa III. (1080 - 1096), ktorého ešte podporoval cisár. Mesto Clermont sa na jeseň roku 1095 malo stať východiskovým bodom jednej z najkrvavejších epizód cirkevných dejín. Pápež Urban II. zvolal do francúzskeho biskupského sídla koncil, na ktorom sa zúčastnilo 328 arcibiskupov, biskupov a opátov, ako aj svetské panstvo a obrovské množstvo prostých ľudí. Urban II. ako Francúz mal v Clermonte uprostred Auvergne výhodu domáceho prostredia ďaleko od vplyvu protipápeža Klementa III. a nemeckej šľachty, ktorá ho podporovala. Byzantský cisár Alexios I. Komnenos ho opätovne požiadal o pomoc v boji proti Seldžukom. Tureckí Seldžukovia, bohabojní a bojovní vyznávači proroka Mohameda, po roku 1071 obsadili rozsiahle územia Anatólie, no po smrti sultána Malika Sacha sa veľká ríša rýchlo rozpadla na menšie útvary, ktoré bojovali najmä proti sebe a Byzantskú ríšu už ani veľmi neohrozovali.

Urban dúfal, že sa mu konečne podarí presadiť dávnu ideu Ríma o zjednotení ortodoxnej a katolíckej cirkvi, prirodzene za podmienok, ktoré sám nadiktuje. V kázni o križiackej výprave z 27. novembra 1095 v Clermonte sa usiloval prekryť politické ciele náboženskými motívami. Očitý svedok, kaplán Fulcher zo Chartres, doslovne cituje pápeža: „Ponáhľajte sa na pomoc svojim bratom žijúcim na východe, ktorí potrebujú vašu podporu a opakovane o

ňu naliehavo žiadali. Lebo ich napadli Turci, perzský národ (...). Uzurpujú si čoraz väčšie územia kresťanov, sedem ráz ich v siedmich bitkách pokorili, mnohých pozabíjali alebo zajali, kostoly zničili a Božie kráľovstvo vyplienili. (...) Preto vás, mužov všetkých stavov, rytierov i pešiakov, chudobných či bohatých vyzývam, nie, nie ja, to Boh vás vyzýva, ako naliehavých poslov Krista s úprimnou prosbou, aby ste vyhubili tú ničomnú rasu v našich krajinách a včas pomohli ich kresťanským obyvateľom."

A potom im pápež dal takýto príslub: „Všetkým, čo tam pôjdu, či po súši, či po mori, či v boji proti pohanom nájdú smrť v zajatí, budú odpustené hriechy. Odpustenie hriechov udeľujem všetkým, čo ta pôjdu, na základe plnej moci, ktorú mi udelil Boh." Tých, čo by chceli odísť, nemá nič zdržiavať. Majú si dať do poriadku svoje záležitosti, nazbierať peniaze, a keď sa skončí zima a príde jar, majú sa pod Pánovým vedením s nadšením vydať na cestu.

Žoldnieri teda mali namiesto cengajúceho mešca dostať za odmenu príslub večného spasenia. Adhemar de Monteil, biskup z Puy, mestečka južne od Clermontu, zhromaždenie skvele pripravil a ľud prijal pápežovu kázeň s ováciami. „Deus lo vult!" - „Boh tak chce!" - skandovali masy. Pápež vymenoval biskupa Adhemara ako svojho osobného zástupcu za duchovného vodcu ozbrojenej púte. Dátum odchodu do Konštantínopola, do boja proti nepriateľom kresťanstva, bol stanovený na leto roku 1097, presnejšie, na 15. august, sviatok Nanebovzatia Panny Márie.

Pápež nepredpokladal, aký ohlas bude mať jeho kampaň, aké úspechy budú mať mnísi s burcovaním ľudu, aká silná bude túžba po zabíjaní, dobrodružstve a koristení. Mnohí chceli vyraziť hneďa zaraz, nechcelo sa

im čakať do jari. Misia zapôsobila najsilnejšie na tých, ktorí dosiaľ ťahali v živote za kratší koniec a nemali čo stratiť. Netrvalo dlho, a vytvorili sa skupinky nadšencov, mužov, žien i detí, ktoré mohutneli, a vo Flámsku, Francúzsku, Burgundsku i Dolnom Sasku sa pod vedením mníchov a schudobnených rytierov spájali do davov. Prvým zhromaždiskom boli Kolín a stredné Porýnie. Z Flámska tam pritiahol aj Peter z Amiensu, podvodník, ktorý vyhlasoval, že vlastní list napísaný samotným Ježišom, a s veľkým úspechom burcoval chudobný ľud. Tvrdil, že Boh ho poveril vedením križiackej výpravy. Ako „Ježišov zástupca" jazdil na somárovi ako Ježiš pri príchode do Jeruzalema. Francúzi zasa nasledovali Waltera Sans-Avoira, schudobneného šľachtica a dobrodruha. Nemeckých sedliakov zhromaždil gróf Emicho z Nahegau, tiež pochybná existencia. Vyhlasoval o sebe, že sa mu zjavil Ježiš a ponúkol mu cisársku korunu, ak sa mu podarí zničiť nevercov. Takýmto vodcom dôveroval ľahkovážny ľud.

V apríli sa z Kolína pohli prvé skupiny na juh, hore Rýnom. Spomedzi 80 000 prostých križiakov iste nebolo veľa takých, čo vôbec vedeli, ktorým smerom sa nachádza Jeruzalem, a aká ďaleká je cesta do Svätej zeme. Emichovi ľudia v máji 1096 dorazili do miest Mainz a Speyer, kde žili veľké a zámožné židovské obce. „Bohovrahovia", ako židov kedysi nazývali nielen teológovia, sa stali prvými obeťami Emicho-vej „božskej" misie. Hordy zbožných bezbožníkov vtrhli do židovských štvrtí a synagóg, a ničili a rabovali, čo im prišlo pod ruky. Zo záznamu židovského kronikára sa dozvedáme, že obyvateľov bez rozmyslu zmasakrovali, tehotným ženám rozpárili bruchá a pozabíjali dokonca aj deti. Deus lo vult!

Roztrúsené skupiny sa rôznymi cestami dostali k Dunaju a popri ňom do Uhorska. Krajiny, ktorými tiahli, vyplienili, a do konca júna sa bez väčšieho zdržania dostali až k Belehradu. Mali za sebou asi 70 dní pochodu, počas ktorých prešli naraz aj 25 kilometrov, no stále to bola iba tretina cesty do Jeruzalema. Až tam sa, pravdaže, dostal sotvaktorý z ozbrojených pútnikov. V Belehrade sa začínalo územie byzantského cisára, no cisársky veliteľ mesta buď nebol informovaný o križiackom vojsku, ktoré malo prísť na pomoc jeho pánovi, alebo si nevedel predstaviť, že táto tlupa divochov by mohla byť pre jeho krajinu vítanou pomocou. Prvých výtržníkov dal zatknúť a na hradnú bránu zavesiť (iba!) brnenia niekoľkých rytierov. Práve vtedy dorazil veľký dav križiakov do Semlina (dnešný Zemun), predmestia Belehradu s uhorským obyvateľstvom. Keď sa dozvedeli, aký osud stihol ich predvoj, vyplienili trhovisko a pobili všetkých obyvateľov, ktorých našli. Zahynulo štyritisíc Uhrov. Vydesení Belehradčania sa dali na útek pred križiackou agresiou. Zbožné hordy sa potom zmocnili otvoreného mesta a podpálili ho. Takto si cisár Alexios pomoc iste nepredstavoval.

Byzantíncov už varovali, a keď križiaci dorazili do Niša, najbližšej veľkej pevnosti, došlo k boju, ktorý sa skončil veľkými stratami na strane križiakov. Alexios sa zrejme obával ďalších konfliktov, preto dal križiakov zásobiť potravinami a pod eskortou cisárskeho jazdectva cez Sofiu odprevadiť do Konštantínopola. Tam im zorganizoval prevoz cez Bospor do Malej Ázie, kde sa začínala ríša Seldžukov. Hlavné mesto Nicea (dnešný Iznik) bolo vzdialené iba niekoľko kilometrov. Dňa 6. augusta 1096 sa chudobní križiaci dostali do Anatólie, kde vyplienili a zničili množstvo menších miest, pričom neušetrili ani

kresťanských obyvateľov, až sa napokon seldžuckému sultánovi Kilidšovi Arslanovi I. podarilo Ísťou ich nasmerovať na hlavné mesto Niceu. Vlákali ich do pasce a 21. októbra 1096 väčšinu križiakov pobil. Ušetril len deti, chlapcov a dievčatá, ktorých vzal do otroctva. Takto neslávne sa skončila ľudová križiacka výprava - obeťami pápežskej propagandy sa stali desaťtisíce ľudí, ktoré padli do otroctva, alebo strašným spôsobom zahynuli.

A to sa „ozajstná“ križiacka výprava ešte ani nezačala. Jednotlivé križiacke armády sa do apríla 1097 zhromažďovali v Konštantínopole. Raimund IV. z Toulouse viedol rytierov z Provencalska a Burgundska, ktorí sa z Brindisi preplavili cez Jadranské more do Durresu, a po starej rímskej ceste Via Egnatia cez severné Grécko tiahli na dnešný Istanbul. Na rozdiel od bohatého Raimunda museli bratia Godefroi a Balduin de Bouillon rozpredať mnoho majetku, aby sa vyzbrojili na výpravu. Z Lotrinská a severného Francúzska prišlo 20 000 rytierov. Róbert II., vojvoda z Normandie, musel na pokrytie výdavkov spojených s križiackou výpravou dokonca dať svoje vojvodstvo do zálohu anglickému kráľovi. Do zbožnej misie investoval milión šesťstisíc denárov, čo zodpovedalo približne dva a štvrt tony striebra. Normani z južného Talianska nasledovali svojho grófa Bohemunda z Tarenta, ktorý už mal za sebou niekoľko vojen proti moslimským Saracénom i byzantským kresťanom v južnom Taliansku. Francúzsky kráľ Filip I. ani cisár Henrich IV. sa križiackej výpravy nemohli zúčastniť, lebo boli exkomunikovaní.

Prvým cieľom križiakov bolo opäť seldžucké hlavné mesto Nicea. Mesto sa po krátkom obliehaní napokon naozaj vzdalo Byzantincom, čo v radoch križiakov vyvolalo nevôľu voči cisárovi Alexiovi, pretože im ušla vojnová korisť. Sultán Kilidš Arslan I. počas obliehania nebol v Nicei, ale postavil sa križiackemu vojsku pri antických ruinách Dorylea neďaleko dnešného mesta Eskisehir. Križiaci sa vrhali do boja s bojovým pokrikom: „Ak Boh dá, dnes všetci zbohatneme!“ Sultán v boji podľahol a oddielom pod vedením pápežského zástupcu biskupa Adhemara sa podarilo dobyť turecký tábor a ukoristiť jeho poklady. Biskup a jeho duchovní vyhlásili víťazstvo za božie znamenie a aby križiakov motivovali pred strastiplnou cestou, vymaľovali im veľkolepé vyhliadky zbožnej výpravy. Takmer deväťstokilometrová cesta po rozpálenej anatólskej náhornej plošine a potom po pobreží až do Antiochie trvala armáde pútnikov necelé tri mesiace.

Antiochia bola najstaršou kresťanskou obcou a vzdelaní duchovní vo vedení križiackej výpravy vedeli, že podľa dejín apoštolov Ježišových učeníkov práve tam po prvý raz nazvali „kresťanmi“. Napriek dvanásťročnej islamskej okupácii bolo mesto stále sídlom gréckeho patriarchu a medzi obyvateľmi bolo veľa ortodoxných, sýrskych a arménskych kresťanov. Vyznanie im však nepomohlo - západní kresťania na nich nebrali ohľady. Väčšina z nich padla za obeť obliehaniu, ktoré sa začalo koncom októbra 1097. Islamský veliteľ mesta Jagi-Sijan väčšinu kresťanských obyvateľov vyhnal, takže museli spolu s križiakmi po celú zimu vydržať pred hradbami mesta, hladovať a mrznúť. Križiakom sa až v júni 1098 podarilo podplatiť strážcov pri bráne a dobyť mesto. Pre všetkých nekresťanských obyvateľov to znamenalo rozsudok

smrti. Znova hrozným spôsobom povraždili tisíce mužov, žien i detí. Deus lo vult!

Víťazstvo, pravdaže, ešte nebolo isté, a postavenie križiakov v Antiochii ani zďaleka nebolo neohrozené, pretože z Mosulu v dnešnom Iraku sa blížila vyslaná islamská armáda pod vedením atabega (miestodržiteľa) Kerbogu. Všetko nasvedčovalo tomu, že križiacke vojská oslabené dlhým obliehaním a dobýjaním Antiochie podľahnú. Našťastie, mních Peter Bartolomeus vďaka vnuknutiu apoštola Ondreja „objavil“ v jednom z kostolov v Antiochii Svätú kopiju, ktorou mal kedysi rímsky vojak skúšať, či je už Ježiš na kríži mŕtvy. Rytierom nebolo viac treba a vypukol všeobecný jasot, iba pápežský legát Adhemar sa diskretné stiahol, hoci dobre vedel, že Svätá kopija je odporný podvod. Hladomor medzi križiakmi vyhlásili za posvätný pôst a 28. júna 1098 sa odvážili na výpad proti nepriateľovi. Aj Bohemund z Taranta odhalil švindel s kopijou, no využil ju ako bojový symbol, ktorý mal vojakom vliať nové sily. Mních Raimund z francúzskeho kláštora Vézelay dostal za úlohu postaviť sa s kopijou na čelo bojového šíku. Smelý manéver sa zhodou šťastných okolností podaril a Kerbogovo vojsko sa dalo na útek. Bohemund sa vyhlásil za knieža Antiochie a križiacka vojna sa pre neho na tomto mieste skončila. Nové kniežatstvo, križiacky štát založený na násilí, mal vytrvať sotva dvesto rokov, dnes je to dávna história.

Jeden z križiackych zločinov zrejme ešte aj krutým moslimom pripadal taký neuveriteľne hrôzostrašný, že na stáročia ovplyvnil ich predstavu o kresťanoch, ba spomína sa ešte aj dnes.

Súčasní arabskí fundamentalisti v propagande proti západnému svetu stále využívajú obraz „franského požírača detí“, ktorý vychádza z reálnych udalostí. Pôvodne úrodná a poľnohospodársky dobre využívaná rovina vôkol Antiochie ostala pri obliehaní na jar 1098 neobrobená, pretože roľníci padli alebo ušli a dediny boli vypálené. Obliehajúce vojská vyplienili aj blízke okolie. V zime 1098 teda v meste nebolo čo jesť. V hrncoch skončili somáre, kone, psy, potkany, ba aj staré kože. Križiaci podnikli výpad do väčšej vzdialenosti a pod vedením Raimunda zToulouse 12. decembra 1098 dobyli mestečko Maarat an-Numan na území dnešnej Sýrie.

Keď však zbožní rytieri zistili, že aj tam už dávno zúri hladomor a vytúžená hostina sa nekoná, rozpútali taký masaker, že nikto z pôvodných obyvateľov neostal nažive. Hoci dobové pramene nemusia byť presné, spomínajú 22 000 mŕtvych. Istý franský kronikár zachytil, že vojaci potom upiekli malé deti ako prasiatka a pojedli ich. Iný očitý svedok o tom píše takmer ospravedlňujúcim tónom: „Niektorí z našich úbohých pútnikov rezali trupy pohanov a hľadali zlaté mince ukryté v žalúdkoch, iní, zmorení hladom, mäso pokrájali na kúsky, uvarili a zjedli.“ Sám arcibiskup Dagobert z Pisy, nástupca biskupa Adhemara, ktorý v auguste 1098 podľahol týfusu, legát v takzvanej Svätej zemi a prvý jeruzalemský patriarcha, musel pápežovi referovať o dobytí Maarat an-Numanu: „Hrozný hladomor, ktorý zachvátil naše vojsko, prinútil vojakov jesť rozkladajúce sa telá Saracénov.“ Hoci sa autor tejto správy usiluje udalosti bagatelizovať, je nepochybné, že pápež mal o skutočnom stave vecí presné informácie.

Táto udalosť v islame dodnes žije, napokon Mehmet Ali Agca ešte roku 1981 odôvodňoval atentát na pápeža prirovnaním križiakov k barbarským kanibalom a

stotožnením pápeža s „najvyšším vojenským veliteľom križiakov“, a takýto obraz je trvalou súčasťou agitácie islamských fundamentalis- tických štruktúr ako napríklad Alkáida. Nijaké krviprelievania z minulosti, pravdaže, nemôže legitimovať teroristické činy v súčasnosti, ale ak má byť naša politika proti islamským teroristom efektívna, musíme zobrať do úvahy aj tieto stránky z dávnej histórie kresťansko-islamských vzťahov.

Ak dnes priemerne vzdelaný moslim počuje, že pápež udeľuje moslimom rady, ako sa majú vyrovnáť s témou náboženstva a násilia, nemôže to chápať ako pozvánku na dialóg, ale ako napomínanie. Preto vyvolala prednáška pápeža Benedikta XVI. z 12. septembra 2006 v Regensburgu, ktorú navyše svetové médiá priniesli vo veľmi skrátenej forme, medzi moslimskou verejnosťou úplnú pohromu. Pápež v nej citoval slová posledného byzantského cisára Manuela II. (1391 - 1425) namierené proti prorokovi Mohamedovi: „Ukáž mi, čo nové priniesol Mohamed, a nájdeš iba zlé a neľudské, ako napríklad to, že ti predpísal, aby si vieru, ktorú ti hlásal, šíril mečom.“¹Benedikt XVI. v prejave, ktorý nemôžeme zúžiť na jeden citát, pritom nepovedal nič, čo by nebola pravda, to isté napokon potvrdili aj moslimskí teológovia. Nekorektný bol spôsob, akým to povedal, pretože nezohľadnil historický rozmer problému. Ignorovanie vlastných dejín a najmä ich temnejších stránok, ktoré je pre cirkevné kruhy také typické, rozhodne neprispieva k zmierneniu napätia medzi stranami.

---

¹ Preklad prevzatý z knihy Seewald, P.: Svetlo sveta, vyd. Don Bosco 2011, preklad Marián Gavenda, s. 179

Raimund z Toulouse, barbar z Maraat an-Numanu, prevzal po smrti biskupa Adhemara Svätú kopiju, a preto sa cítil povolaný konečne priviesť zvyšok križiakov do Jeruzalema. V júni sa začalo obliehanie mesta, ktoré iba krátko predtým padlo do rúk šiitsko-izmaelitskej dynastie egyptských Fátimovcov. Aj tu boli vojenské vyhliadky zdecimovanej križiackej armády chabé. Morálku oddielov opäť pomohol zdvihnúť šikovný propagandistický ťah. Ešte predtým sa však vo vrcholnej kresťanskej hierarchii odohral mocenský boj. Dvorný kaplán Normanov Arnulf de Chocques sa zrejme obával, že Peter Bartholomeus, najpopulárnejší duchovný v armáde, by ho mohol pripraviť o postup na vysoký cirkevný post, a preto Svätú kopiju verejne spochybnil. Bartholomeus sa cítil zatlačený do kúta a vyhlásil, že je ochotný potvrdiť pravosť relikvie v skúške ohňom. Skúške sa však nemala podrobiť kopija, ale mních. Bartholomeus po niekoľkých dňoch podľahol zraneniam. Konkurent bol teda odstránený a spor o pravosti kopije stratil význam. Kaplán Arnulf teraz zabezpečoval nadšenie svojho vojska sochou Krista, ktorú dal priviazať na veľké baranidlo.

Keď sa opäť minuli zásoby potravín, duchovenstvo vyzvalo križiakov na zbožný pôst a nasledujúcu bitku zinscenovali podľa Starého zákona ako posvätné obliehanie Jericha. Rytierov vodili ako na procesii okolo hradieb a modlili sa, aby im Pán mesto daroval, ako kedysi vložil Jericho do rúk proroka Jozuu. Duchovná propaganda natoľko vyburcovala rytierov, že sa im 15. júla 1099 podarilo Jeruzalem dobyť. Zbožný hnev si bezbožne vybili na posádke mesta a na moslimskom a židovskom obyvateľstve. Moslimovia sa márne usilovali zabari-kádovať v mešite Al-Aksa. Bohabojný autor spisu *Gesta Francorum* o tom hrdo napísal: „Takmer celé mesto

bolo posiate ich mŕtvymi telami. Saracéni, ktorí prežili, vynášali mŕtvych pred dvere a vršili ich na hŕby vysoké ako domy. Také vraždenie pohanov ešte nikto nikdy nevidel, všade horeli hranice, jedna ako druhá, a len sám Boh vie, koľko ich bolo."

Arnulf okamžite vyhlásil pátranie po najdôležitejšej relikvii v Jeruzaleme Svätom kríži, ktorý roku 325 našla svätá Helena. Vojská normanského kaplána mali šťastie a narazili na sýrskeho kresťana, ktorého rodina strážila svätú relikviu počas islamskej okupácie. Ten im pri mučení prezradil jej úkryt; podľa dobových kronikárov mali Sýrčania vrážať pod nechty horiace triesky a rozdrviť mu všetky kosti. Nález Svätého kríža pomohol vyriešiť aj Arnulfov problém so skupinou križiakov, ktorí ešte stále uctievali relikviu Svätej kopije a nezabudli na Arnulfovo správanie k jej objaviteľovi.

Vojenským ukončením prvej križiackej výpravy bola bitka pri Aškelone, v ktorej boli porazení egyptskí Fátimovci. V prípade Egyptanov to duchovní propagandisti nemali ťažké, stačilo im pripomenúť „Pánovu tvrdú ruku", ktorú proti nim už raz zodvihol, keď prenasledovali Mojžišových Izraelitov na úteku cez Červené more. Rytieri so Svätým krížom v predvoji udreli na fátimovské vojsko, ktoré sa ponáhľalo na pomoc Jeruzalemu. Godefroi de Bouillon využil moment prekvapenia, zahnal moslimov na útek a zmocnil sa ich poľného tábora. Samotné mesto Aškelon však ostalo v rukách Fátimovcov. Godefroi sa ako *advocatus sancti sepulchri* (obranca svätého hrobu) stal vládcom nového jeruzalemského kráľovstva, titul kráľa však odmietol: nezdalo sa mu vhodné, aby sa v meste, kde Ježiš nosil trňovú korunu, niekto iný pýšil kráľovskou korunou. Jeho nástupcovia, v prvom rade jeho brat Balduin, už také

zábrany nemali. A hoci križiacky štát pretrval sotva dvesto rokov, zvučný titul kráľa Jeruzalema sa ako dedičný titul používal až do 20. storočia, naposledy sa ním v rokoch 1916 až 1918 hrdil posledný rakúsko-uhorský cisár Karol I., ktorého pápež Ján Pavol II. roku 2005 vyhlásil za svätého.

Arnulf de Chocques si uplatnil nárok na úrad a titul latinského patriarchu Jeruzalema, napokon jeho „kolega“ Peter z Narbonne už predtým dostal titul latinského patriarchu Antiochie a vytlačil odtiaľ ortodoxného patriarchu. Arnulfovou legitimáciou na vysoký úrad malo byť „objavenie“ relikvie Svätého kríža, ktoré mu umožnilo vyšachovať všetkých konkurentov. Po nástupe do funkcie najprv zakázal vstup ortodoxných a sýrskych kresťanov do Chrámu Božieho hrobu. Rímsky pápež, ktorý, pravdaže, nemohol poznať skvelé zásluhy normanského kaplána, však medzitým vyslal ako nového pápežského legáta Taliana, arcibiskupa

Dagoberta z Pisy, a vymenoval ho za latinského patriarchu. Arnulf sa teda na dlhé roky musel uspokojiť s menejcennou hodnosťou arcidiacona. Vtedy sa navyše rozchýrila trápna zvesť, že nikdy nebol vysvätený ani za kňaza, nieto ešte za diakona. A predsa dostal druhú šancu. Dagoberta z Pisy obvinili, že sa roku 1099 zúčastnil plienenia kresťanských (!) iónskych ostrovov a že sa dopustil nedbalosti pri správe biskupskej pokladnice, roku 1102 ho zosadili a ctižiadostivý Arnulf konečne zaznamenal víťazstvo: roku 1112 sa stal oficiálnym patriarchom Jeruzalema. Netrvalo dlho a zaobstaral si moslimskú milenkú, veď Rím bol daleko a nikomu to neprekážalo. Všetci duchovní, ktorých pápež alebo svetskí panovníci vybrali ako duchovný sprievod ozbrojenej

križiackej výpravy, vyznávali pravidlo, že účel svätí prostriedky - typickými črtami ich konania boli pokrytectvo a prekrúcanie všetkých morálnych noriem. Necúvli ani pred podvodmi a falšovaním relikvií, ktorými hnali nevzdelaných rytierov do boja a na smrť a povzbudzovali ich k páchaniu strašných krutostí.

NAJVYŠŠÍ VOJVODCA JEŽIŠOVÝM ZÁSTUPCOM

Zlý príklad prvej križiackej výpravy pritiahol aj druhú a tretiu, a model „križiackej výpravy“, teda vojny zameranej alebo aspoň predstierajúcej náboženské ciele, sa používal ešte aj v novších dejinách. Bojujúce vojská boli presvedčené, že sa zúčastňujú posvätnéj akcie, ktorá im prinesie večnú spásu. Negatívny príklad cirkvi a ideologické štvanie použili neskôr aj svetskí panovníci na nábor verných a obetavých vojakov.

Rozdrobenej islamskej strane trvalo viac než jednu generáciu, kým sa pozviechala a odvážila na zásadný protiúder. Vládca Mosulu atabeg Zengí dobyl na Štedrý deň roku 1144 križiacke mesto Edessu, dnešnú Salinurfú v Turecku, hlavné mesto rovnomenného grófstva založeného roku 1098 Balduinom de Bouillon. Moslimovia tým začali svoju „svätú vojnu“ džihád proti križiakom, vrátane všetkých krutostí, ktoré tento typ boja prináša: vyvraždili všetkých kresťanov, ktorých v Edesse našli.

Čin vyvolal veľké pobúrenie pápeža Eugena III. (1145 až 1153), ktorý vyzval na protiúder. Nová križiacka výprava mala pomstiť padlých kresťanov a prísť na pomoc križiackym štátom. Pápež využil na šírenie výzvy hustú sieť kláštorov a kostolov novovzniknutého rádu

cisterciánov, ku ktorým sám patrila. Cisterciáni už významom predstihli benediktínov, ktorí zohrali úlohu pápežského propagandistického oddelenia v prvej križiackej výprave. Teraz organizoval križiacke kázne pápežov učiteľ Bernard z Clairvaux, opát a mystik, jedna z najvýznamnejších osobností vrcholného stredoveku. Poslúžili mu pritom sieť 350 kláštorov vo Francúzsku, Nizozemsku, Rakúsku i Nemecku, ktoré rád za necelých 40 rokov vybudoval, i prísna hierarchia, pretože všetky boli podriadené opátovi z Citeaux, teda jemu samému.

Bernard vedel o excesoch a hrôzach prvej križiackej výpravy a chcel zamedziť, aby sa zopakovali, preto zaviazal rytierov na plnenie kresťanských úloh a zakázal účasť najchudobnejších vrstiev na výprave. Všetmožno podporoval novozaložené rytierske rády templárov a johanitov i niektoré španielske zoskupenia. Okrem toho sa mu podarilo motivovať na účasť na križiackej výprave najvýznamnejších panovníkov západného sveta - nemeckého kráľa Konráda III. a francúzskeho kráľa Ľudovíta VII., ku ktorým sa pridali mnohí členovia vysokej šľachty so svojimi vazalmi a lénnikmi. Novinkou bolo, že križiacka výprava sa už neobmedzovala iba na Svätú zem, ale že Španieli dostali povolenie bojovať proti Maurom vo svojom susedstve, a Nemci a Poliaci smeli svoju zbožnú pozornosť zamerať na drobné slovanské kmene, pohanských Vendov. Všetkým účastníkom tejto mnohostrannej križiackej výpravy, pravdaže, prisľúbili odpustenie všetkých hriechov bez ohľadu na to, či sa za kresťanstvo bili vo východnom Stredomorí, na Pyrenejskom polostrove, alebo medzi Labe a Odrou.

Z vojenského hľadiska výprava nezaznamenala veľké úspechy - v Španielsku síce križiaci dobyli mnoho maurských miest a aj slovanské kmene boli takmer celkom

vyhubené, no hlavný útok proti Seldžukom sa skončil úplnou pohromou a Konrád III. v októbri 1147 s obrovskými stratami prehral bitku proti sultánovi Masúdovi I. Keď ostatní križiaci v júni 1148 dorazili do Svätej zeme, zistili, že ich pôvodný cieľ- mesto Edessa bolo takmer zrovnané so zemou. V honbe za pomstou si za náhradný cieľ vybrali bezbranný Damask. S relikviou Svätého kríža na čele sa dostali až pred brány mesta a v júli 1148 začali s obliehaním. Obrana však bola oveľa úpornejšia, než očakávali, a keď mestu prišiel na pomoc ešte aj atabeg z Aleppa Nur ad-Din, križiaci obliehanie vzdali a rozutekali sa domov do Európy. Pápežovo renomé hlavného vojenského veliteľa kresťanov utrpelo zdrvujúci úder.

O ďalšiu generáciu neskôr sa postavenie križiakov vo Svätej zemi opäť katastrofálne zhoršilo. Vládca Sýrie a Egypta, sunnitský Kurd sultán Saladin roku 1187 dobyl Jeruzalem. V kresťanskom západnom svete to muselo vyvolať podobné zdesenie ako teroristický útok na budovy Svetového obchodného centra v New Yorku z 11. septembra 2001. Keď sa pápež Urban III. 20. októbra 1187 vo Ferrare dozvedel o páde Jeruzalema, vraj od hrôzy zomrel. Už o päť dní neskôr zvolili jeho nástupcu Gregora VIII., ktorý vzápätí vydal bulu *Audita tremendi* a vyzval kniežatá západného sveta na novú križiacku výpravu. Dobytie Jeruzalema chápal ako Boží trest za hriechy západnej civilizácie, preto mala táto časť sveta urobiť všetko pre to, aby Svätú zem získala späť. Nasledoval obvyklý prísľub, že križiaci sa budú nachádzať pod ochranou svätej matky cirkvi a budú im odpustené všetky hriechy. Križiacka bula bola jediným úkonom, ktorý

Gregor vo funkcii stihol urobiť, pretože po 53 dňoch vo funkcii zomrel.

Kniežatá so sprievodmi napriek tomu poslúchli výzvu Svätého Otca na vojnu a krviprelievanie v mene Božom. Najprominentnejšou obeťou sa tentoraz stal sám cisár: Fridrich I. Barbarossa sa roku 1190 utopil pri prechádzaní cez rieku neďaleko dnešného mesta Silifke v južnom Turecku, pravdepodobne dostal infarkt. Väčšina ostatných križiakov dorazila po mori, no boli nejednotní a veľa toho nedosiahli. Jeruzalem ostal v rukách moslimov a jeruzalemský kráľ sa musel stiahnuť do Akkonu. Na Cypre križiaci založili náhradný štát, lenže akosi pozabudli, že ostrov nevydobyli od moslimov, ale od kresťanského kniežaťa z vedľajšej línie byzantských cisárov. Ak to teda zhrnieme, križiacka výprava sa skončila totálnym fiaskom.

Cirkev, najmä však pápeži, boli napriek všetkému presvedčení, že križiacke výpravy sú vhodným politickým nástrojom - predovšetkým na zviditeľnenie ich samých a ich pozície ako hlavy kresťanstva - vo svetskom i v duchovnom zmysle. Pápež Inocent III. (1198 - 1216) preto po nástupe do funkcie vydal križiacku bulu *Post miserabile Ierusalem* (Po biednom osude Jeruzalema), v ktorej vyzdvihol dvojediný účel križiackej výpravy ako náboženskej púte na jednej strane a ako posvätné vojny na strane druhej. Okrem dovtedajších privilégií sľúbil križiakom v čase križiackej výpravy aj odpustenie úrokov z dlhov. Židovskí veritelia im dokonca mali uhradené úroky vracať.

Inocent III. bol na pápeža nezvyčajne mladý - mal iba 37 rokov - a na svoju dobu aj mimoriadne vzdelaný. Svoju pôvodnú disciplínu - cirkevné právo využil na upevnenie

pápežskej moci. Pápež podľa jeho názoru stál síce nižšie ako Boh, ale súčasne vyššie ako obyčajný človek. Inocent bol prvým pápežom, ktorý sa nazýval „zástupcom Ježiša Krista“, a nie „Petrovým zástupcom“ ako jeho predchodcovia. Aj Benedikt XVI., ktorý nastúpil na stolec rímskeho biskupa o 807 rokov neskôr, sa honosí titulom *vicario di Gesù Cristo*. Titul sa stal tradíciou, otázne však je, či je táto tradícia nasledovaniahodná.

Ani štvrtá križiacka výprava iniciovaná pápežom Inocentom III. však nepriniesla vytúžený výsledok. Križiaci sa tentoraz usilovali vyhnúť akémukoľvek stretu s Byzantíncami a Seldžukmi v Anatólii, a na benátskych lodiach sa chceli preplaviť priamo do Egypta, mocenského centra ajjúbovského sultána Saladina, ktorý medzitým obsadil aj Jeruzalem. Križiakom však chýbali peniaze na plavbu, a preto im dóža a benátski kupci dali nehanebný návrh: plavbu do Egypta si mali „odpracovať“, či skôr vybojovať. Križiaci teda pre Benátčanov dobyli mestá Terst a Zadar a nasledujúcim cieľom mal byť Konštantínopol. Pápežovi sa nepáčilo, že sa mu udalosti takto vymkli z rúk, a naliehal na križiakov, aby neútočili na kresťanské mestá. Benátčania však jeho listy zničili. Tak sa stalo, že katolícki križiaci roku 1204 dobyli a vyplienili ortodoxný Konštantínopol. Niekdajší Východný Rím sa z tejto rany už nikdy nespamätal a bolo iba otázkou času, keď kresťanská ríša na brehu Bosporu definitívne zanikne. Nepredstaviteľné poklady a relikvie, ktoré rímski a byzantskí cisári za tisíc rokov nazhromaždili, boli zničené, alebo sa ako vojnová korisť dostali na západ, kde sa ich zmocnili kniežatá a biskupi, a mnohé z nich dodnes hrdo vystavujú na obdiv vo svojich klenotniciach.

Napríklad počas Svätého roku 2010 prúdili davy do katedrály v Turíne obdivovať ľanový rubáš, v ktorom

pochovali Ježiša Krista, a špekulovať o jeho „pravosti“. Väčšina návštevníkov nevie - a ani sa za to nehanbí - že turínske plátno je svedectvom o jednom z najstrašnejších masakrov, ktorého sa na kresťanoch dopustili kresťania vyslaní pápežom hrdiacim sa tým, že je Ježišovým zástupcom. Plachta je totiž azda najprominentnejším kusom, ktorý roku 1204 ukoristili v dobytom Konštantínopole. Dnes patrí Svätej stolici, teda pápežovmu biskupskému sídlu. Ďalšou svetoznámu relikviou z tejto rabačky je trňová koruna uložená v parížskom chráme Notre- Dame. V Chráme svätého Marka v Benátkach, v Pala d'Oro za hlavným oltárom, sa zasa nachádzajú filigránske byzantské emaily. Z kúska Svätého kríža cisárovnej Heleny, ktorý našli v Konštantínopole, pod dohľadom biskupov narobili triesky. Dobový kronikár o tom píše: „Po dobytí mesta sa našli poklady nevyčísliteľnej hodnoty, jedinečné drahé kamene i časť Pánovho kríža, ktorú priviezla Helena z Jeruzalema a dala ju vyzdobiť zlatom, a ktorá sa tešila najväčšej úcte. Prítomní biskupi kríž rozdělili a spolu s inými drahocennými relikviami rozdali rytierom; neskôr, po návrate do vlasti ich darovali kostolom a kláštorom.“ Hoci križiacka výprava zrejme nedopadla celkom podľa predstáv pápeža Inocenta III., rímska cirkev a jej pospolitosť sa dodnes tešia z nahromadenej koristi.

Inocent III. aj naďalej tvrdo presadzoval svoju predstavu o križiackej výprave. Možno ho motivoval mimoriadne priaznivý priebeh križiackej výpravy proti albigénom v južnom Francúzsku. O tomto vraždení kresťanov kresťanmi ešte bude reč na inom mieste. Posledné križiacke výpravy podľa pápeža stroskotali iba preto, že vysoká šľachta pre vlastné záujmy celkom zabudla na

zbožnú ideu dobytia Svätej zeme. Do ďalšej vojny teda mali opäť odísť obyčajní ľudia, chudobní rytieri, sedliaci a nádenníci. Od nich sa očakávalo, že v zbožnom zápale obetujú všetko, aby zničili Ježišových nepriateľov. Vysoký hodnostár na čele výpravy mal zabezpečiť kontrolu cirkvi nad výpravou. Inocent III. vydal roku 1213 ďalšiu križiacku bulu a križiakom opäť prisľúbil odpustenie pozemských dlhov a po smrti kráľovstvo nebeské. Prostý ľud mali presvedčiť silné teologické argumenty. Proroka Mohameda nazval podvodníkom a „Satanovým prvorodeným synom“ a Korán „temným závojom“. Ak by niekomu ani to nestačilo, pritvrdil argumentáciu: „Kráľ kráľov, pán Ježiš Kristus odsudzuje hriešny nevďak a zločinnú neveru. Pána Ježiša vyhnali z kráľovstva vykúpeného jeho krvou, preto vedzte, že kto v hodine tiesne odmietne prísť Spasiteľovi na pomoc, dopúšťa sa ťažkého hriechu.“ Pod pláštikom náboženskej argumentácie sa skrýval morálny nátlak.

Pápež sa dôsledkov svojej buly už nedožil. Na lateránskom koncile zvolanom roku 1215, ktorý okrem iného prikázal židom nosiť osobitné označenie, ešte zopakoval výzvu na križiacku vojnu, no zrealizoval ju až jeho nástupca Honorius III. (1216 - 1227). Za veliteľa križiackej výpravy bol vymenovaný kardinál Pelagius z Albana, ktorý sa roku 1218 pripojil k hlavnej časti križiackeho vojska obliehajúceho egyptské mesto Damiette v delte Nílu a v nasledujúcom roku ho za obvyklých krvavých okolností naozaj dobyl. Medzi križiakmi bol aj neskorší svätý František z Assisi, ktorý však nekázal len vtákom, ale o kresťanskej pravde sa usiloval presvedčiť aj mladého sultána Al-Kámila. Márne. Sultán ponúkol križiakom veľmi veľkorysý mierový plán, dokonca mohli dostať späť aj Jeruzalem. Lenže kardinál,

zaťatý cirkevný právnik, odmietol podpísať zmluvu s nevercami, trval na skončení rokovaní, a rozkázal, aby križiaci pokračovali útokom hore Nílom. Kresťania ešte neprenikli ani 80 kilometrov do vnútrozemia, keď ich pri al-Mansúre sultán zastavil. Jeho obrovské vojsko urobilo na bojových pútnikoch taký dojem, že radšej vzali nohy na plecia. Križiacka výprava sa teda skončila neslávne a nepriniesla ani nijaký hmatateľný výsledok, lebo cirkev v zastúpení kardinála Pelagia pyšne odmietla mierovú dohodu s moslimami.

Pápež Honorius III. sa však odmietol zmieriť s takým fiaskom a pod hrozbou exkomunikácie prinútil štaufovského cisára Friedricha I., ktorý zložil križiacku prísahu, no dosiaľ nič nepodnikol, aby sa s vojskom vydal do Jeruzalema. Cisár sa veľmi obával exkomunikácie, ku ktorej neskôr naozaj došlo, pretože v spojení s cirkevnou kliatbou by mohla zbaviť kniežatá a rytierov záväzkov voči panovníkovi. Friedrich sa teda vydal do Palestíny, no využil sultánovu ochotu vyjednávať, a hoci podmienky už neboli také výhodné, aké sa ponúkali roku 1218, dohodol s ním zmier. Dohoda so sultánom Al-Kámilom priniesla križiakom vo Svätej zemi na niekoľko rokov pokoj a kresťanom zabezpečila prístup na pútnické miesta v Jeruzaleme. Cisár sa musel vzápätí vrátiť domov do južného Talianska, pretože pápež Gregor IX., ktorý sa ujal vlády roku 1227, využil jeho neprítomnosť, a bez ohľadu na to, že Friedricha na križiacku výpravu pod vyhrážkami poslal jeho predchodca, zaútočil na Sicílske kráľovstvo. Takýto zákerný pokus zneužiť situáciu na zisťné ciele pravdaže v celej Európe definitívne zruinoval dôveryhodnosť pôvodnej myšlienky križiackych výprav ako vojen vedených v mene Božom. Ucho krčaha sa odtrhlo.

To však nebránilo ďalším pápežom, aby presadzovali svoje záujmy vojenskými akciami, ktoré nazývali „križiackymi výpravami“. Vo vnútrozemí Európy cirkev ešte sto rokov bojovala proti cisárovým prívržencom a proti albigéncom, v okrajových častiach ešte dvesto rokov viedla boje v Španielsku proti Maurom a v Pobaltí proti Litovčanom a iným národom. Spomienka na domnelé slávne križiacke výpravy sa dočkala renesancie v protitureckých vojnách 16. a 17. storočia. Turci v rokoch 1570 - 1571 dobyli poslednú veľkú baštu latinského kresťanstva z čias križiackych výprav - cyperské kráľovstvo pod benátskou nadvládou.

Krátko predtým, roku 1566, bol za pápeža zvolený dominikánsky mních Antonio Ghislieri, fanatický prenasledovateľ kacírov, hriešnikov a pohanov, veľký inkvizítor svätej cirkvi, ktorý prijal meno Pius V. Ponechal si bielu sutanu dominikánskeho rádu, ktorú od tých čias nosia všetci pápeži. Pius V. bol tvrdý aj sám na seba a z náboženského hľadiska považoval za potrebné zmobilizovať „zmláňandravené“ západné kresťanstvo proti Turkom. Na tento účel sa mu podarilo vytvoriť Svätú ligu - zoskupenie Vatikánu, Španielska, Janova a Benátok. Pomoc z nebies malo zabezpečiť každodenné poludňajšie vzývanie Matky Božej.

Flotile pod velením Dona Juana d'Austria sa 7. októbra 1571 pri Lepante (dnes Nafpaktos) v Korintskom zálive podarilo poraziť Osmanov a táto udalosť mala znamenať propagandistický zvrat v boji západnej civilizácie proti osmanskej expanzii. Cirkev z vdácnosti za nadpozemskú pomoc vyhlásila deň víťazstva pri Lepante za sviatok Ružencovej Panny Márie, ktorý sa slávi podnes. A kostolné zvony na celom svete zvolávajú na poludňajšiu modlitbu Anjel Pána. Na 37 000 obetí, ktoré si bitka na

oboch stranách vyžiadala, si už nikto nespomenie. Deus lo vult!

YPERITOM NA ETIÓPIU: (ZATIAĽ) POSLEDNÁ KRIŽIACKA VÝPRAVA

Od križiackych výprav ubehlo veľa vody. Prešlo viac ako päťsto rokov, čo sa cirkev prehrešila proti jednému z najdôležitejších prikázaní svojho zakladateľa, proti prikázaniu lásky k nepriateľovi, čo sa ako vojenská, naskrze pozemská mocnosť zamiešala do krvavých svetských hier alebo ich sama iniciovala, čo zapríčinilo utrpenie a smrť státisícov ľudí. Môžeme jej to teda ešte dnes vyčítať? Pravdaže, veď ako napísal Bertolt Brecht: „Suka, ktorá ho splodila, je opäť v ruji”.²

Duch križiackych vojen totiž žil v cirkvi ešte aj v 20. storočí. V tomto duchu cirkev uzatvárala spojenectvá s kolonizátormi a diktátormi. Státisíce, ba milióny ľudí opäť strašne trpeli a umierali. Pomerne neznámou kapitolou križiackych vojen pod vlajkou viery je talianske ťaženie proti Etiópii.

Benito Mussolini sa k tradícii starého Ríma prihlásil, keď si za symbol strany vybral *fascis*, zväzky prútov s červenými remeňmi, a usiloval sa obnoviť antické Impérium Romanum. Okupované územia Líbye roku 1934 vyhlásil za kolóniu, Eritrea na brehu Červeného mora patrila Taliansku už od roku 1890. Odtiaľ dňa 3. októbra

---

² Bertolt Brecht: Zadržateľný vzostup Artura Uiho

1935 vyrazilo asi štyristotisícové talianske vojsko pod velením duceho starého bojového druha generála Emilia de Bona do útoku proti Abesínskemu cisárstvu, respektíve Etiópii. Spolu s Libériou to bola jediná africká krajina, ktorá nikdy nebola kolonizovaná.

Etiópcania statočne bojovali, boli však slabo vyzbrojení, nemali dokonca ani dosť čižiem. Mussolini napriek tomu nepostupoval dosť rýchlo, preto vymenil generála De Bona za Pietra Badoglio, ktorý necúvol pred nijakým zločinom, a po piatich mesiacoch bezohľadného boja 9. mája 1936 pochodoval na čele víťazného vojska po Addis Abebe. Hoci Ženevská konvencia, ktorej signatárom bolo aj Taliansko, výslovne zakazovala použitie yperitu, Badoglio ho vo veľkých množstvách zhadzoval z lietadiel, a to nielen na vojakov, ale aj na veľké plochy civilného územia. Očitý svedok to opísal takto: „Oslepení ľudia s tvármi skrivenými bolesťou a posiatymi pľuzgiermi si trhali odev z tela, do nosných dierok si strkali látku, aby vzápätí zhoreli ako fakle.“

Červený kríž poskytol Talianom mapy so zakreslenými nemocnicami, ktoré mali ušetriť. Badoglio ich však zneužil a prikázal pilotom, aby zdravotnícke zariadenia cielene bombardovali. K talianskemu spôsobu vedenia vojny patrilo, že svojvoľne strieľali zajatcov a masakrovali civilné obyvateľstvo. Generál Rodolfo Graziani vo funkcii vicckráľa anektovanej monarchie stál na čele teroristického režimu, ktorému padli za obeť desaťtisíce Etiópcanov. Etiópia pri útoku Talianov a násilnostiach okupantov stratila 730 000 obyvateľov, oslobodili ju až britské vojská roku 1941.

Benito Mussolini začal kariéru ako radikálny socialista a antiklerikál, a aj fašistická strana bola v zásade zameraná proti cirkvi, takže cirkev zo začiatku s týmito hroznými

činmi nemala nič spoločné. Lenže chcela sa diktátorovi votrieť do priazne, a preto vojenské ťaženie oslavovala a schvaľovala. V nijakom inom prípade by nebolo jednoduchšie mlčať, v nijakom inom prípade by sa mlčanie nestretlo s väčším pochopením.

Vráťme sa však ešte na skok do etiópsko-talianskych dejín a ozrejmíme si iný pikantný aspekt tejto aféry. Vojna v rokoch 1935 - 1936 nebola prvým ozbrojeným stretnutím bojujúcich strán. Taliani sa už o generáciu skôr márne pokúsili podmaniť si Etiópiu. V bitke pri Adwe dňa 1. marca 1896 cisár Menelik II. zasadil talianskym agresorom zdruvujúcu porážku. Menelik II. po bitke výslovne zakázal oslavy víťazstva: „Nemáme dôvod oslavovať deň, keď kresťania siahali na život kresťanom.“

Stará etiópska ortodoxná cirkev vznikla už v 4. storočí na tradícii egyptskej koptskej cirkvi, jedného z najstarších kresťanských náboženských spoločenstiev. Okolo roku 1900 k nej patrili dve tretiny etiópskeho obyvateľstva, okrem nej existovala ešte menšia etiópska katolícka cirkev podliehajúca Rímu, v okrajových častiach krajiny pod vplyvom misijnej činnosti navyše žili aj rím- skokatolíci, anglikáni a protestanti. Štvrtinu obyvateľstva tvorili moslimovia. Elita krajiny, organizácia štátu, školstvo a iné zariadenia však boli v rukách etiópskej koptskej cirkvi. Aký postoj zaujal Vatikán k vojne proti vyslovene kresťanskej krajine?

Pápež Pius XI. sa k nej nevyjadroval. Hovorcom cirkvi v tejto veci bol benediktín kardinál Alfredo Ildefonso Schuster, od roku 1929 milánsky arcibiskup a druhý najdôležitejší cirkevný hodnostár krajiny. Deviateho mája 1936, keď Ba- doglio oslavoval víťazstvo v Addis Abebe, kardinál požehnal talianskym vojakom a Mussoliniho vojnu označil za zásluhu katolíckej cirkvi: „Pri tejto

národnej a katolíckej misii Dobrá spolupracujeme s Bohom - najmä v tejto chvíli, keď na bojiskách Etiópie veje talianska vlajka ako symbol Ježišovho kríža."

Kardinál Schuster od samého začiatku nadšene vítal novú „križiacku výpravu". V predvečer útoku odslúžil ďakovnú omšu a vyhlásil, že Boh bude vojakov ochraňovať, pretože prispievajú k šíreniu kresťanstva v krajinách, ktoré nie sú kresťanské. Ako sme ukázali, bola to čistá lož a propaganda. Dňa 28. októbra 1935 Schuster v kázni v milánskom Dóme povedal: „Nech Boh ochraňuje vojská, ktoré katolíckej viere a rímskej civilizácii otvárajú dvere Etiópie." Potom požehnal vlajky oddielov odchádzajúcich do Etiópie. Vojakov sprevádzalo vyše sto vojenských kaplánov, ktorí v okupovanej Etiópii vyzbierali všetky sošky Panny Márie a nahradili ich podobizňami špeciálne na tento účel poskytnutými talianskym obyvateľstvom. Etiópske kostoly a kláštory bezohľadne zničili, starobylý kláštor Debre Libanos zrovnali so zemou a všetkých 320 mníchov postrieľali.

Význam morálnej podpory katolíckej cirkvi Mussoliniho vojne a jeho postaveniu v Taliansku neslobodno podceňovať. V takej výrazne katolíckej krajine, akou Taliansko v tých časoch bolo, mala cirkev aj po strate svetskej pápežskej moci veľmi silnú pozíciu, a kto mal za sebou cirkev, ten sa mohol oprieť aj o verejnú mienku. Cirkev schvaľovala Mussoliniho vojnu, podporovala ju a v podstate sa s ňou stotožnila. Milánsky arcibiskup síce nebol pápež, ale podpora, ktorú vyslovil vojne v Etiópii, nebola len omylom jednotlivca. Keby to tak bolo, cirkev sa od neho mohla aspoň neskôr dištancovať.

Stal sa však pravý opak. Cirkev roku 1957, iba tri roky po smrti kardinála, zrejme usúdila, že jeho aktivity už

upadli do zabudnutia, a jeho nástupca v úrade milánskeho arcibiskupa a neskorší pápež Pavol VI., kardinál Montini, začal proces jeho svätorečenia. A 12. mája 1996, takmer presne šesťdesiat rokov od Badogliovho triumfálneho pochodu po Addis Abebe, pápež Ján Pavol II. vyhlásil Schustera za svätého.

Cirkev sa dosiaľ nedištancovala od schvaľovania etiópskej vojny, neprejavila ľútosť ani zahanbenie. V cirkvi, predovšetkým v jej konzervatívnejšej časti je stále mnoho skupín, ktoré neprestávajú hovoriť o križiackom ťažení proti tomu či onomu a vzbudzujú dôvodnú obavu, že sa za ich slovami ešte stále ukrýva starý duch krvavého boja proti inovercom či iným nepriateľom cirkvi. Myšlienka križiackych výprav z cirkvi nezmizla, iba drieme ako stará sopka, pri ktorej si nik nemôže byť istý, či jedného dňa opäť nevybuchne.

2. MODLITBA ZA ŽIDOV?

Dňa 16. apríla 2010 prvostupňový súd v Regensburgu odsúdil Richarda Williamsona za trestný čin podnecovania k rasovej nenávisti na peňažný trest vo výške 10 000 eur. Williamson v novembri 2008 v interview pre istú švédsku televíziu vyhlásil, že v nemeckých koncentračných táboroch neboli plynové komory, a že holokaustu padlo za obeť iba dvesto- alebo tristotisíc židov. Brit Williamson je členom ultrakonzervatívneho Bratstva svätého Pia, ktoré sa odtrhlo od katolíckej cirkvi, a roku 1988 bol napriek pápežovmu zákazu vysvätený za biskupa. Takéto „ilegálne“ vysväcovanie biskupov má pre účastníkov automaticky za následok exkomunikáciu, netreba osobitné konanie ani vynesenie rozsudku. Vinník je vylúčený z účasti na živote cirkvi.

Zakladateľ Bratstva svätého Pia Marcel Lefebvre, ktorý Williamsona vysvätil, zomrel roku 1991. Ani nie po dvadsiatich rokoch - 21. januára 2009 však pápež Benedikt XVI. Williamsonovi i ďalším trom ilegálne vysväteným biskupom Bratstva udelil milosť. Médiá na celom svete vzápätí informovali o Williamsonovom antisemitskom excese v interview spreď dvoch mesiacov. Zrušenie cirkevného trestu vyvolalo rozhorčenie najmä medzi zástupcami židovskej náboženskej obce, ale aj

ostatnej verejnosti. Cirkvi vyčítali, že tým schválila Williamsonov antisemitský postoj. Pápež i príslušní kardináli vyhlásili, že o ničom nevedeli. Navyše, švajčiarsky denník *Neue Zürcher Zeitung* s odvolaním sa na katolíckych teológov napísal, že exkomunikácia sa aj tak vzťahovala iba na nezákonné vysvätenie biskupov bez pápežského súhlasu, a nebola trestom za antisemitský postoj tradicionalistického odpadlíka.

Verejnosť takého vysvetlenie neprijala. Situácia sa ešte vy- hrotila, keď štokholmský biskup Anders Arborelius vyhlásil, že o prípade sám informoval Vatikán už v novembri 2008 po odvysielaní inkriminovaného rozhovoru vo švédскеj televízii. Správa sa zrejme stratila niekde v informačných kanáloch Vatikánu, alebo ju nikto nebral vážne.

Vyhlásenie, ktoré cirkev k tejto udalosti vydala, bolo z právnej stránky úplne správne, pretože exkomunikácia je naozaj trestom za celkom špeciálne priestupky, a antisemitské výroky medzi ne nepatria. Williamsonovo vecne nesprávne a hlúpe vyjadrenie by nebolo trestné ani podľa švédskeho právneho poriadku, ani podľa zákonov mnohých iných štátov. Podľa nemeckého právneho poriadku však ide o trestný čin podnecovania k rasovej nenávisti, a preto bol William- son právoplatne odsúdený na peňažný trest.

Prečo teda pápežovo rozhodnutie vyvolalo také rozhorčenie? Pretože cirkev jednoducho ignorovala, že verejnosť sa nezaujíma o cirkevno-právny rozmer prípadu. Nevenovala pozornosť tomu, či jej postup medzi židovským obyvateľstvom nevyvolá dojem, že Williamsonov antisemitizmus veľkoryso prehliada. V židovskej náboženskej obci opäť ožili staré obavy, ktoré sa cirkev usilovala prekonať od Druhého vatikánskeho

koncilu. Dôležitou témou koncilu, ktorý sa konal v rokoch 1962 až 1965 za účasti väčšiny biskupov a kardinálov i mnohých teológov, bolo totiž úsilie katolíckej cirkvi po hrozných zločinoch holokaustu a morálnom zlyhaní cirkvi postaviť nové základy vzťahu k židom. Teoreticky táto oblasť zaznamenala veľký pokrok, no na všetkých úrovniach katolíckej cirkvi napriek úsiliu mnohých jednotlivcov stále absen- ruje potrebná vnímavosť a poznanie, že cirkev bola stáročia zapletená do utrpenia židov, a preto má voči židovstvu nesplatený dlh. Proces zmierenia katolíckej cirkvi so židovstvom do dnešného dňa nepokročil tak ďaleko, ako by bolo žiaduce. Dlh z minulosti skrátka neupadol do zabudnutia a aj tie zdan- livo najbezvýznamnejšie impulzy môžu vyvolať podráždenú reakciu druhej strany a celý proces zabrzdiť. Cirkvi a pápežovi možno vyčítať minimálne to, že ich netaktné konanie vo Williamsonovej záležitosti bolo takýmto impulzom.

NEPRIATELSTVO CIRKVI VOČL ŽIDOM OD VRCHOLNEJ ANTIKY

Je nesporné, že cirkev neschvaľovala genocídu proti židom v období nacizmu, ani sa jej nezúčastňovala. Nikto nespochybňuje ani to, že mnohí členovia cirkvi a niektoré cirkevné inštitúcie pomáhali prenasledovaným židom. Netreba pripomínať ani fakt, že odvážni cirkevní hodnostári varovali pred antisemitizmom. Zároveň však jedna z podmienok, ktoré v polovici 20. storočia umožnili takmer úplné vyhladenie európskeho židovstva, tkvie v tom, aké aktivity katolícka cirkev po stáročia proti židom vyvíjala, i v tom, že v niektorých situáciách, naopak,

nekonala. Hovoriť o tom treba aj preto, že táto nešťastná tradícia nezanikla, ale v mnohých zákutiach cirkvi ďalej žije.

Ak chceme pochopiť špecifický podiel katolíckej cirkvi na osude židov, na ich prenasledovaní a genocíde v období nacizmu, musíme sa vrátiť do histórie. Hlboko v stredoveku kresťania a židia na území dnešnej strednej Európy nemali medzi sebou krvavé konflikty. Židia obývali celé územie niekdajšej Rímskej ríše, aj v dnešnom Nemecku, v Kolíne, je existencia židovskej komunity doložená najneskôr od roku 321. Osobitné diskriminačné predpisy pre židov vydal roku 438 východorímsky cisár Theodosius II. Na základe jeho ustanovení mnohé synagógy násilne zmenili na kresťanské kostoly. Theodosius konal pod vplyvom svojej staršej sestry, fanatickej kresťanky Aelie Pulcherie. Cisársky zákonník Codex Theodosianus mal platnosť vo východorímskej, respektíve Byzantskej ríši a neskôr aj u západných Gótov. Keď Góti počas sťahovania národov prišli do severného Španielska, priniesli so sebou aj Theodosiov zákonník. Židia na Pyrenejskom polostrove, nazývaní Sefardi, mali teda od samého začiatku ťažšiu pozíciu ako ich bratia vo viere v strednej Európe Aškenázi, ktorých centrá vznikli v starých rímskych mestách Porýnia - v Speyeri, Wormse a Mainzi. Tam žili spočiatku pokojne a patrili pod príslušného biskupa.

Vysokí cirkevní hodnostári a teológovia však už stáročia tvrdili a rozširovali, že židovský národ nesie kolektívnu vinu za ukrižovanie Ježiša Krista. Boh ich mal za trest vyhnať z ich vlasti a odsúdiť na túlavý život. Od takéhoto tvrdenia bol už iba krôčik k tomu, aby jednotlivých židov označili za Ježišových vrahov a pripísali im len tie najhoršie vlastnosti. Cirkev dlhé generácie rozširovala

takýto obraz židovstva. Nie div, že sa medzi ľuďmi postupne vytvorilo nesmierne populárne kliše

o „židovi“ ako o temnom, zlom človeku, pred ktorým sa treba mať na pozore. Prvý veľký prejav násilia proti židom sa objavil v predvečer prvej križiackej výpravy. Kazatelia, ktorí mali hnať masy do Svätej zeme, veľmi silno udreli aj na strunu nenávisti k židom. Davy nevzdelaných sedliakov a chudobných rytierov, ktoré sa roku 1096 zhromaždili v Nemecku ako predvoj križiackej výpravy, boli natoľko sfanatizované, že v Speyeri, Wormse, Mainzi, Kolíne, Magdeburgu, Regensburgu a iných mestách usporiadali na židov prvé pogromy a mnohí židia pri nich prišli o majetok, zdravie, ba

o celý život. Iba v Mainzi bolo 600 obetí, celkovo sa počet mŕtvych odhaduje na niekoľko tisíc. Židia mali, pravdaže, ak sa chceli vyhnúť nátlaku, pomerne problematické východisko - mohli podstúpiť krst. Pokrstený žid sa totiž stal kresťanom a nepriateľstvo sa skončilo. Nikto nebral ohľad na náboženské cítenie tých, ktorí sa nechceli spreneveriť svojej viere a krst pod nátlakom považovali za potupu. Protižidovské postoje boli vlastné aj vodcom prvej križiackej výpravy. Godefroi de Bouillon vraj povedal, že odmieta opustiť vlasť, kým „krv svojho Boha nepomstí krvou Izraela“.

OBVINENIA ZO ZNESVÄTENIA HOSTIE A RITUÁLNYCH VRÁŽD

Sústavné štvavé kázne proti židom boli živnou pôdou najrôznejších predsudkov. Medzi ľuďom vznikali čoraz vyšperkovanéjšie legendy o židoch, ktorí mali znesvätiť hostie či dokonca lapať kresťanské deti a rituálnym

spôsobom ich kruto zabíjať. Ďalekosiahle diskriminačné dôsledky mal predpis prijatý na Štvrtom lateránskom koncile (1215), že židia sú povinní nosiť špeciálne klobúky alebo odznaky. Stali sa teda zreteľne odlíšenou skupinou obyvateľstva, aby sa kresťania, ktorí mali tak či onak obmedziť styky so židmi, viac nemohli vyhovárať, že nevedeli, s kým sa stýkajú. V stredoveku museli židia rátať s tým, že sa stanú obetným baránkom kedykoľvek a za akúkoľvek nevysvetliteľnú epidémiu, neúrodu či zdražovanie. Mohli byť radi, ak vyviazli iba s vyhostením a stratou majetku. V strednej Európe niet židovskej komunity, ktorú by vo vrcholnom stredoveku nepostihlo rabovanie, vyhostenie alebo vyvraždenie jej členov. Po vyhnaní židov mnohé stredoveké synagógy zrúcali a materiál použili na výstavbu kresťanských kostolov. V mnohých mestách dnes nájdeme kostoly z obdobia vrcholného stredoveku, väčšinou zasvätené Matke Božej, ktoré stoja na mieste bývalých synagóg. Jedným z najznámejších je Kostol Panny Márie v Norimbergu, ktorý začali stavať roku 1352 na mieste, kde až do pogromu roku 1349 stála židovská synagóga. Práve tam sa od roku 1933 (!) konajú tradičné vianočné trhy. Pravdaže, cirkvi nemôžeme vyčítať, že by prenasledovanie židov sama organizovala. Pápeži i biskupi dokonca často vydali výslovné príkazy na zastavenie pogromov či zákazy násilných krstov židovských detí, no nikdy nevydali zákaz štvavých protižidovských kázni, ani neiniciovali teologickú revíziu teórie, že židia zabili Ježiša Krista. Neurobili to dodnes. Výčitka, že ideovo legitimovali prenasledovanie židov a dopúšťali sa duchovného podpaľačstva, teda naďalej platí.

Cirkev ešte prispievala k popularizácii legiend o znesvätení hostie a vraždení detí organizovanými púťami

a „náležitými" svätorečeniami. V Deggendorfe roku 1361 vysvätili nový Kostol Božieho hrobu postavený na zvyškoch niekdajšej synagógy. Súčasne s veľkou pompou objavili v studni hostie údajne znesvätené židmi. Práve údajné znesvätenie hostie bolo niekoľko rokov predtým zámerkou na vyhnanie tamojších židov a zhabanie ich majetku. Z Deggendorfu v Dolnom Bavorsku sa stalo prosperujúce pútnické miesto, kam každoročne prúdili desaťtisíce pútnikov, aby si počas takzvaného „týždňa milosti" uctili údajne znesvätené hostie. Veriacim pri tejto príležitosti ukazovali v monštrancii hostie rovno z pekárne. Divadlo ukončil až regensburský biskup Manfred Müller roku 1992 s odôvodnením, že „teraz" (!) sa definitívne preukázala neudržateľnosť legendy o znesvätení hostí židmi aj v prípade Deggendorfu.

SYSTEMATICKÉ VYHÁŇANIE ŽIDOV „KATOLÍCKYMI KRÁĽMI"

Pápež Mikuláš V., ktorého dnes svet vníma ako humanistu, zastával názor, že prenasledovanie židov nemá byť vecou štátu, ale cirkvi, veď napokon ide o náboženskú tému. Prenasledovanie židov vrátil do rúk cirkvi a hneď po nástupe do úradu roku 1447 vymenoval na tento účel špeciálnych „židovských inkvizítorov". Spomedzi nich najhorlivejší a rečnícky najnadanejší bol františkánsky mních Giovanni da Capistrano. Putoval z Talianska naprieč Svätou ríšou rímskou až do Poľska a cestou kázal proti údajným kacírom a husitom, ale aj proti židom. Roku 1453 vo Vroclave dal po prvý raz upáliť židov na hranici. Mimochodom, Capistrano bol roku 1690 svätorc- čený (sv. Ján Kapistránsky) a dnes je patrónom

právníkov a uctievať ho aj vojenský kapláni americkej armády.

Pápežská inkvizícia ako nástroj prenasledovania židov zúrila najmä v Španielsku a nezastavila sa ani pred pokrstenými židmi. Konvertitov nazývali „marrano“ (sviňa) a podozrievali ich, že tajne sú stále prívržencami starej viery. Španielska kráľovná Izabela, prezývaná „Katolícka“, vyrástla v cisterciánskom Kláštore Santa Ana v Avile a stala sa veľmi sebavedomou, bojovnou panovníčkou. Požiadala svojho spovedníka pápeža Sixta IV. (1471 - 1484), aby za generálneho inkvizítora vymenoval dominikánskeho mnícha Tomasa de Torquemadu. Súčasne sa však nechcela vzdať služieb dvorného rabína Abrahama Seniora, ktorý sprostredkoval jej sobáš a neskôr spolu s inými zámožnými židmi financoval vojnové ťaženie na definitívne vyhnanie Maurov z krajiny. V roku 1492, keď Izabelin kapitán Krištof Kolumbus objavil Ameriku, padla Granada, posledný emirát na území Španielska, a kráľovná sa mohla plne sústrediť na židov. Edikt z Alhambry bol vydaný začiatkom roku 1492 na rovnomennom hrade v dobytom meste Granade. Podľa neho sa do 31. júla mali dať všetci španielski židia pokrstiť, alebo mali opustiť krajinu. Presadzovanie ediktu prebiehalo veľmi prísne, domovy muselo opustiť asi stotisíc židov. Mnohí sa vydali najprv do Portugalska, iní emigrovali do Osmanskej ríše, predovšetkým do severnej Afriky a Grécka. Kuriózne bolo, že niekoľkým stovkám sefardských židov poskytol v Ríme azyl dokonca sám pápež Alexander VI. (1492 - 1503). Alexander VI. bol jedným z najobávanejších pápežov z rodu Borgiovcov a nevedla ho láska k blížnemu, ale výhradne vidina štedrých finančných príspevkov od židov. Roku 1496

udelil španielskemu kráľovskému páru čestný titul „katolíckych kráľov“. Ďalšej cirkevnej pocty sa dostalo osobitne kráľovnej Izabele - roku 1492 sa v Ríme začal proces jej svätorečenia. Mimochodom, Edikt z Alhambry bol formálne zrušený iba šesť rokov predtým - roku 1492.

„... A PODPÁĽTE IM SYNAGÓGY...”

Ani prelom stredoveku a novoveku nepriniesol zlepšenie podmienok židov. Vynález kníhtlače umožnil pomerne rýchle a lacné vydávanie pamfletov a drevorezov vo veľkom náklade, čo ešte uľahčilo rozširovanie protižidovských bludov. Kazateľské umenie a ovplyvňovanie širokých ľudových mas bolo v 15. a 16. storočí vyhradené niektorým rádom, predovšetkým dominikánom, ktorí sa preto aj nazývajú „kazateľským rádom“, františkánom a ich odnožiam ako kapucínom, augustiniánom a iným žobravým reholiam. Rádoví bratia horlivo využívali vymoženosti kníhtlače a protižidovské idey šírili až do novoveku. Známe sú protižidovské výroky augustiniánskeho pátra a neskoršieho reformátora Martina Luthera. Neobmedzil sa pritom na teologické úvahy, ale predložil konkrétne návrhy, ako treba zaobchádzať so židmi, ktorí odmietnu konvertovať. Roku 1543 napísal: „Najsamprv im podpáľte synagógy a všetko, čo ostane, zakryte zemou, aby z nich už nikto nikdy neuvidel ani kameň, ani zvyšky. Toto robte na slávu nášho Pána a Ježiša Krista, aby Boh videl, že sme kresťania. - A potom im takto znivočte aj domy.“ Židovské knihy mali zakázať, rabínom sa malo zakázať učiť, židom mali vziať peniaze i majetok a na živobytie si mali zarábať podradnou prácou.

Aj ďalší slávny augustiniánsky mních sa zapojil do protiži- dovskej tradície - viedenský kazateľ Abraham a Sancta Clara bol od roku 1677 dokonca cisárovým dvorným kazateľom. Preslávil sa vyjadrovaním v kvetnato-šťavnom barokovom štýle, ktorý, žiaľ, využíval aj na šírenie a živenie bludov o židoch. Podľa neho „zavinili smrť pravého Mesiáša a Spasiteľa sveta a Boh sa im teraz za to rovnakou mincou odpláca". Milión židov mal Boh zahubiť morom, hladom a mečom. Mních pokračuje: „Vidíme predsa, že aj všetkým potomkom tých židov, ktorých rukou trpel pán Ježiš, sa až do dnešných dní dostáva rovnakej odplaty." Dnešní obrancovia týchto duchovných odôvodňujú ich protižidovský postoj duchom vtedajšej doby. Zabúdajú však, že kresťanskí teológovia a kazatelia práve toho ducha doby po stáročia živili a podporovali.

WERNER, ŠIMON A ANDERL - KULT SVÄTÝCH A NENÁVIŠŤ VOČI ŽIDOM

Ako pevne sa protižidovský duch drží, ako ťažko sa z ľudských sŕdc a hláv vykoreňujú predsudky, dokazuje postoj cirkvi k obetiam údajných rituálnych vražd. Najstarším známym prípadom v nemecky hovoriacich krajinách je prípad Wenera z Oberweselu, podľa ktorého sa ešte aj dnes nazývajú kaplnky v Bacharach a Oberweseli. Mládenca našli mŕtveho na Veľkonočnú nedeľu roku 1287 a vzápätí sa rozšírilo, že ho zabili miestni židia a jeho krv použili na oslavy pesachu. Došlo k pogromom a už roku 1289 bola na Wernerovu počesť postavená prvá kaplnka. V pätnástom storočí cirkev uznala kult zabitého Wenera, a ten sa rozšíril až do Fran-

cúzska. Až roku 1963 trevírsky biskup vyškrtol svätého Wernera z nomenklatury miestnych svätcov.

Neochvejne sa držal aj kult malého Šimona z Tridentu - dieťaťa, ktoré našli mŕtve na Veľkú noc roku 1475. Podozrenie opäť padlo na židov. Tridentský biskup Johann Hinderbach dal popraviť 14 židov a zhabať ich majetok. Šimonovi zriadili v tridentskom Dóme kaplnku a pápež Gregor XIII. (1572 - 1585) oficiálne uznal jeho kult. Zrušili ho až roku 1965. V krásnom historickom centre Tridentu dodnes nájdeme na jednom z domov reliéf, ktorý znázorňuje údajnú rituálnu vraždu.

Historiky o znesvätení hostií sa takmer v rovnakom znení dochovali vo viac než sto obciach strednej Európy a rovnako rozšírený bol aj kult detí zneuctených židmi. V obci Hall v údolí rieky Inn začiatkom 17. storočia pôsobil lekár a amatérsky teológ Hippolyt Guarinoni z Tridentu. Vydal knihu o takmer navlas podobnom prípade, akým bola smrť malého Šimona, ktorý sa mal odohrať akurát v horskej dedinke Rinn neďaleko Hallu. Smrť Anderla (Ondreja) z Rinnu, ku ktorej malo dôjsť roku 1462, už dávno upadla do zabudnutia. Pod dojmom Guarinoniho knihy však vznikla tradícia každoročných pútí k „židovskému kameňu" v Rinne; pápež Benedikt XIV. (1740 - 1758) vyhlásil Anderla za blahoslaveného a pútnikom udelil odpustky. Po druhej svetovej vojne roku 1953 innsbrucký biskup vyčiarkol púť k „židovskému kameňu" a sviatok Anderla z Rinnu z kalendára podujatí diecézy. Ľudia však hlboko zakorenený kult ďalej pestovali, až kým ho biskup Rienhold Stecher roku 1994 výslovne nezakázal. Dodnes sa ultrakonzervatívni katolíci vydávajú na každoročnú púť k židovskému kameňu v Rinne.

OD ANTIJUDAIZMU K MODERNÉMU ANTISEMITIZMU

Kult Anderla z Rinnu je pomyselným uzlom, v ktorom sa koncom 19. storočia antijudaizmus vytvorený z prastarých teologických ideí raného stredoveku a živý cirkvou hlboko do 20. storočia spája s modernými ideami a stáva sa priamym predchodcom antisemitizmu, aby napokon umožnil vývoj vedúci až k holokaustu. Legendu o Anderlovi z Rinnu rozšírenú o podobné prípady roku 1893 opätovne publikoval viedenský farár Joseph Deckert pod názvom *Štyri tirolské deti - obeť chasidského fanatizmu. Zozbierané dokumenty*. Svoje dielo vraj opieral o vedecké poznatky, čo však nie je možné, lebo o smrti Anderla z Rinnu roku 1462 nikdy nijaké autentické dokumenty nejestvovali. Farár Deckert bol autorom aj ďalších antisemitských publikácií, ale oveľa dôležitejšia než konkrétne písanky je úloha, ktorú zohrali v politike. Antisemitskými novinovými článkami pripravoval pôdu pre takzvané „kresťansko-socialistické hnutie“, ktorého teoretické základy položil viedenský profesor morálnej teológie Franz Martin Schindler podporovaný nízkym duchovenstvom. Neskorší viedenský primátor Karí Lueger roku 1938 zmenil hnutie na Kresťansko-socialistickú stranu, ktorá spočiatku dokonca fungovala pod názvom „Antisemiti“. Tradičné kliše „židovskej skazenosti“ sa v straníckom programe prejavilo v podobe bezohľadných židovských bankárov, veľkoobchodníkov a fabrikantov, ktorí podvodne pripravovali o existenciu poriadnych kresťanských remeselníkov, nádenníkov a sedliakov. Lueger neskôr sám priznal, že antisemitizmus používal iba ako účinný agitačný prostriedok. Príznačná je rýchlosť, s akou sa židia

opäť dostali do úlohy fackovacích panákov – tentoraz za sociálne problémy. Roku 1892 vyšlo v Passau ďalšie dielo duchovného postavené na rovnakých teoretických východiskách. Autor v ňom síce uvádza argumenty proti rasovo podmienenému antisemitizmu, no na druhej strane požaduje, aby kresťania bojovali proti „nemorálnej chamtivosti nevercov“ upevňovaním kresťanských životných zásad. Na deväťdesiatich stranách sa to v knihe hemží nešvármí v hospodárskej oblasti, podvodmi a úžerníctvom, za ktoré sú vždy zodpovední židia. Typický židovský postoj k majetku charakterizuje autor takto: „Pre židov sú typické dva javy: 1. majetok nadobúdajú bezpráčne vykorisťovaním iných; 2. bohatstvo hromadia špekuláciami s rozdielnou hodnotou vecí. Ako vieme, kresťanský postoj je presne opačný.“ Na inom mieste sa vyjadruje ešte jasnejšie: „Židia chladnokrvne vykorisťujú kresťanský ľud. Z biblického chápania Starého zákona vyvodzujú, že všetky národy sveta boli stvorené na to, aby po nich vyvolený národ šliapal. Židia musia v obchodnom živote prijať hranice kresťanského učenia, alebo bude treba tento národ z podnikania vylúčiť. Rovnako ako príroda netrpí parazity, nemôžeme trpieť parazitov ani v podnikaní.“ Autor napísal dielo *Židovské podnikanie* pod pseudonymom Róbert Waldhausen. V skutočnosti išlo o kaplána v Landshute a poslanca krajinského snemu za Spolok bavorských sedliakov Georga Ratzingera (1844 až 1899). „Vylúčenia“ židov zo všetkých sfér života sa už nedožil, rovnako ako sa nedožil narodenia svojho prasynovca Jo-sepha, dnešného pápeža.

Nemôžeme, pravdaže, podozrievať Georga Ratzingera z toho, že by chcel holokaust, ani nemôžeme vyčítať dnešnému pápežovi, že pochádza z rodiny infikovanej antisemitizmom. Tento prípad však jasne ukazuje, aké

blízke sú cirkvi ešte aj dnes nešťastné protižidovské tradície. Pápeži urobili veľký krok - najneskôr od čias Jána XXIII. (1958 - 1963) uznali omyly pri posudzovaní židov a v mnohých dokumentoch ich opakovane odsúdili. Veriaci ľud sa k nim pripája veľmi pomaly a váhavo - v mnohých krajinách Európy, na juhu, východe, v nástupníckych štátoch habsburskej monarchie i v Južnej Amerike je negatívny obraz židovstva ešte hlboko zakorenený. Starú tradíciu živia aj niektorí biskupi, napríklad rozhlasová stanica Rádio Maryja v Poľsku šíri protižidovské heslá. Rádio patrí rádu redemptoristov a vďaka tomu je podľa ustanovení poľského konkordátu oslobodené od platenia daní. Konferencia biskupov Poľska sa dosiaľ nezmohla na rázny postup proti rozhlasovej stanici. Potrvá ešte generácie, kým protižidovské myslenie vymizne z hláv všetkých cirkevných hodnostárov i obyčajných veriacich. Lenže to sa podarí, len ak príde jasný a jednoznačný signál z Ríma. Každé zaváhanie, každé zakolísanie vecí škodí a medzi židmi oprávnene vyvoláva ďalšiu nedôveru.

„SVETU NEPRINÁLEŽÍ HODNOTIŤ CIRKEV.“

Teologické hodnotenie židovského náboženstva súvisí aj s inou problematikou, ktorá do dnešných dní negatívne ovplyvňuje vzťahy židov a katolíckej cirkvi. Ide o otázku, či cirkev smie obracať židov na katolícku vieru a krstiť ich. Cirkev už v stredoveku vydala zákaz krstiť židovské deti bez výslovného súhlasu rodičov, no našli sa aj výnimky, keď sa postupovalo neprimerane horlivo. Pre pokrstené židovské dieťa cirkev vyžadovala kresťanskú výchovu, a to aj vtedy, ak bola sviatosť krstu udelená napriek zákazu. To si, samozrejme, vyžadovalo vziať dieťa od rodičov. Pred stopäťdesiatimi rokmi vyvolal prípad malého

Edgarda Mortaru obrovské pobúrenie verejnosti, celkom porovnateľné s tým, ktoré zavládlo, keď sa roku 2010 prevalil škandál so zneužívaním detí v cirkevných zariadeniach. Židovská rodina žila v Bologni, ktorá až do roku 1860 patrila pod cirkevný štát. Katolícka slúžka roku 1851 dieťa tajne pokrstila, údajne preto, že vážne ochorelo. Keď sa o prípade dozvedel príslušný inkvizítor, dominikánsky mních Pier Gaetano Feletti, poslal po dieťa k rodičom vatikánsku políciu. Šesťročné chlapča sa bránilo a kričalo, dvaja policajti ho museli držať a zakrývať mu ústa. Strčili ho do cirkevného internátu v Ríme a rodičom dovolili, aby ho príležitostne navštevovali, aj to len pod dohľadom. Na celej veci je kuriózne, že duchovenstvo neskôr spochybnilo krst dieťaťa slúžkou, a chlapca museli ešte raz pokrstiť oficiálne v kostole. Neľudské zaobchádzanie s dieťaťom vyvolalo mohutné protesty politikov i zúrivy ohlas v tlači. Olej do ohňa prilial istý kardinál, keď sa v rozhovore pre tlač vyjadril, že svet nie je oprávnený posudzovať konanie Ježišovej cirkvi. Udalosť zásadným spôsobom zhoršila imidž pápeža Pia IX. (1846 - 1878) a prispela k tomu, že keď Taliansko roku 1860 výrazne okresalo a roku 1870 napokon celkom anektovalo cirkevný štát, za jeho zachovanie sa takmer nikto nepostavil. Od tých čias prešlo už 150 rokov, no či sa z toho katolícka cirkev poučila, nevedno...

PRÁZDNE SLOVÁ?

Pre židov je odjakživa kameňom úrazu liturgia Veľkého piatka zameraná na smrť Ježiša Krista. V rámci nej sa odpradávná odriekajú modlitby za najrôznejšie skupiny ľudí a jedna z nich je venovaná osobitne židom. Text, ktorý sa používal od 16. storočia, znie v preklade takto:

„Modlime sa aj za zradných židov, aby Boh a Pán náš zosňal clonu z ich srdca, aby aj oni uznali Ježiša Krista, nášho Pána.“³ Nasledoval ešte odsek o tme a zaslepenosti židov. Antisemitské predsudky podľa židov živilo predovšetkým adjektívum „zradný“.

Odpor proti takejto formulácii modlitby silnel aj vnútri samotnej cirkvi a roku 1926 z iniciatívy konvertovaných židov napokon vzniklo reformné zoskupenie asi 3 000 kňazov, biskupov a kardinálov. Úsilie o zmenu znenia modlitby však nezaznamenalo úspech, ba vplyvný kardinál - štátny sekretár Rafael Merry del Val dosiahol, že pápež Pius XI. (1922 – 1939) reformné hnutie s názvom *Amici Israel* zakázal. Kardinál, konzervatívny Španiel, už prv odmietol podporiť osídľovanie Palestíny židmi. Tému znovu nastolil až pápež Ján XXIII. a slovo „zradný“ z modlitby vyškrtol. Nasledovali ďalšie zmeny a až po Druhom vatikánskom koncile, ktorý sa skončil roku 1965, podarilo sa nájsť formuláciu, ktorá sa používa od roku 1974 podnes: „Modlime sa aj za synov židovského národa, lebo oni boli prví, ku ktorým Pán prehovoril: nech vzrastajú v láske k Bohu a vo vernosti k jeho zákonu⁴.“ Takýto text bol v súlade s duchom, ktorý mal od roku 1965 určovať vzťahy medzi židovstvom a katolíckou cirkvou. Pápežská deklarácia *Nostra aetate* (V našich časoch) uzákoňuje rovnocenné postavenie židov a kresťanov.

Zmena postoja k nekresťanským náboženstvám mala od samého začiatku aj odporcov. Konzervatívne kruhy odmietali v princípe akúkoľvek reformu, ich predstaviteľmi boli kardinál Amleto Giovanni Cicognani a arcibiskup Marcel Le- febvre, neskorší exkomunikovaný

---

³ Preklad prevzatý z www.pospolitost.org/tlacoviny/knihy/geneza_sio-nizmu.pdf

⁴ Preklad prevzatý z www.inky.sk

zakladateľ Bratstva svätého Pia. Proti však boli aj zástupcovia arabských kresťanov, najmä melkitsko-katolícka cirkev, ktorá je v jednote s rímskokatolíckou cirkvou a podlieha pápežovi. Jej vtedajšia hlava, patriarcha kardinál Maximos IV. Sayegh a arcibiskup Joseph Tawil sa obávali, že arabský svet by akýkoľvek ústretový krok voči židom mohol považovať za postoj proti štátu Izrael, a to by nevyhnutne zhoršilo polozenie arabských kresťanov.

Pápež Ján Pavol II. už roku 1984 povolil niektorým konzervatívnym katolíckym združeniam, aby slúžili omšu podľa liturgie spred roku 1962. V týchto kruhoch sa teda opäť používa formulácia: „Modlime sa aj za židov, aby Boh a Pán náš zosňal clonu z ich srdca, aby aj oni uznali Ježiša Krista, nášho Pána." Pápež Benedikt XVI. povolenie ešte rozšíril a roku 2008 ustanovil takéto znenie modlitby podľa starej liturgie: „Modlime sa aj za židov, aby Boh a Pán náš osvietil ich srdcia, aby aj oni uznali Ježiša Krista, nášho Pána a Spasiteľa." Ide

o znenie odlišné od toho, ktoré sa modlí väčšina katolíkov. Ak chcú židia dosiahnuť spasenie podľa kresťanských predstáv, musia najprv zavrhnúť židovskú vieru a uznať Ježiša Krista, alebo môžu dosiahnuť spasenie aj vtedy, ak ostanú svojej viere verní? Rozdielne formulácie nevyhnutne vyvolávajú aj takéto otázky. Problematický však nie je len rozpor v teologickej rovine. Predovšetkým verejnosť vníma ako mimoriadne závažný dojem, že sa cirkev odkláňa od nového postoja, ku ktorému dospela po roku 1965. Mnohí židia

1 kresťania sa obávajú, že by mohlo dôjsť k zvratu, na ktorého konci bude opäť stáť neblahé adjektívum „zradný". Z teologického pohľadu azda naozaj bude možné nájsť spoločného menovateľa pre obe verzie, ako kvetnatými

slovami presviedčal kardinál Walter Kasper. Takýto pokus upokojiť situáciu však vzhľadom na stáročnú históriu určite neodstráni znepokojenie, obavy či dokonca strach kresťanov, no najmä židov. Lebo keby oba texty naozaj mali rovnaký teologický význam, aký zmysel by malo nejakou pomýlenou formuláciou ohrozovať dialóg medzi cirkvou a židovstvom, ktorý sa v porovnaní s dlhou existenciou kresťanskej cirkvi začal iba veľmi nedávno - pred 45 rokmi?

SVÄTÁ ZEM ALEBO ERETZ ISRAEL

Vo vzťahu medzi katolíckou cirkvou a židovstvom je teda viac než dosť konfliktných tém, ktoré sú zaťažené históriou a dogmatickými postojmi. Krízový potenciál má v sebe aj politická situácia v niekdajšej Palestíne, dnešnom Izraeli, Jeruzaleme a na palestínskych územiach. Rímskokatolícku cirkev tam zastupuje latinský patriarchát v Jeruzaleme - biskupstvo, pod ktoré patrí už len asi 78-tisíc zväčša arabských veriacich. Vlastné duchovné hierarchické štruktúry majú aj malé cirkvi východného obradu podliehajúce pápežovi - melkitská, maronitská, arménska, sýrska a chaldejská. Vzťah arabských kresťanov k izraelským židom tiež nie je nekonfliktný, zvyčajne totiž majú citovo bližšie k svojim moslimským krajanom. Osemdesiatosemročný bývalý melkitský arcibiskup Hilarion Capucci dosiaľ bojuje za práva Palestínčanov, nedávno sa dokonca zúčastnil plavby na lodi Mavi Marmara, ktorá mala priviezť humanitárnu pomoc obyvateľom pásma Gazy. Izraelčania ho zatkli a 1. júna 2010 spolu s ostatnými odsunuli z väznice Bcersheba.

Mnohé kresťanské kostoly a pamätné miesta od roku 1342 spravuje kustódia Svätej zeme podliehajúca

františkánskemu rádu. Aj ďalšie rehole a spoločenstvá prevádzkujú pútnické ubytovne, školy a nemocnice, roku 1973 zriadila cirkev v Betleheme aj univerzitu. Cirkevné aktivity podľa tradície zásadne nepodliehajú zdaneniu. Štát Izrael však od roku 2002 žiada dane aj od cirkevných inštitúcií. Naopak, Vatikán vyhlásil, že kým izraelský parlament kneset neschváli základnú zmluvu medzi Svätou stolicou a štátom Izrael, podpísanú už roku 1993, dane platiť nebude. V základnej zmluve sa cirkev okrem iného zaviazala dodržiavať zásady prijaté už v deklarácii *Nostra aetate* a zaujímať neutrálny postoj k svetským konfliktom predovšetkým v súvislosti so spornými územiami a neurčenými hranicami. Na zdržiavaní či dokonca marení schvaľovacieho procesu základnej zmluvy v izraelskom parlamente by teda mohli mať eminentný záujem konzervatívne cirkevné kruhy, ale aj arabskí kresťania.

PÁPEŽ PIUS XII. - SVÄTEC?

Možno mal Pius XII. (1939 - 1958), posledný naozajstný „Riman“ na pápežskom stolci, iba obrovskú smolu. Práve počas jeho pontifikátu totiž Nemecko vyvolalo druhú svetovú vojnu. Pápež Nemecko dobre poznal a mal ho rád, veď v rokoch 1917 až 1929 tam pôsobil ako nuncius. Ešte horšie ako nemecké útoky však bolo zaobchádzanie nemeckých okupantov s obyvateľstvom dobytých území. Prví na to doplatili Poliaci, väčšinou katolíci, ale aj mnoho poľských židov. Hrozná prenasledovanie zasiahlo 2 600 poľských duchovných, niektorí prišli o život a v nemeckých koncentračných táboroch zahynulo aj päť poľských biskupov. Poliaci očakávali, že pápež bude protestovať, spojenci na neho tiež naliehali, no on sa

neozval. Vatikán si zachoval „neutralitu“, až takú „neutralitu“, že oficiálny denník Vatikánu *Osservatore Romano* v októbri 1941 síce priniesol správu o smrti poľského biskupa Leona Wetmanského, no zatajil, že ho na smrť ubil dozorca v koncentračnom tábore Osvienčim. Vatikán sa o holokauste a miliónoch obetí dozvedel včas, pravdepodobne už v marci 1942, teda iba dva mesiace po konferencii vo Wannsee, na ktorej bol prijatý plán o systematickom vyvraždení židov. Niektorí statoční biskupi sa postavili proti prenasledovaniu židov a spolu so židovskými organizáciami naliehali na pápeža, aby verejne odsúdil masové vraždenie. Pius XII. však mlčal, alebo to aspoň navonok tak vyzeralo. Nemecký dramatik Rolf Hochhuth vo svojej dráme *Zástupca*, ktorá mala premiéru roku 1963, dokonca vyslovil názor, že pápež z krutosti zatváral oči pred vyvraždením šiestich miliónov židov.

Tento názor v mnohých kruhoch zruinoval pápežovu povesť a na tom sa dodnes nič nezmenilo, hoci Hochhuthovu tézu dávno vyvrátili. Pius XII. nemlčal, ale vo vianočnej kázni roku 1942 rázne odsúdil vraždenie „státisícov nevinných ľudí pre ich národnosť a rasu“. Znamená to azda, že prípad Pia XII. je objasnený, jeho kritici, predovšetkým na židovskej strane sú spochybnení a prebiehajúcemu konaniu za jeho beatifikáciu už nič nestojí v ceste? Také jednoduché to, žiaľ, nie je. V postoji Pia XII. v záležitostiach týkajúcich sa židovských záujmov je totiž ešte stále dosť nejasností. Čo pápež osobne podnikol alebo zanedbal v súvislosti s raziou proti rímskym židom zo 16. októbra 1943? Cirkvi neslúžia ku cti vzťahy s Mussoliniho fašistickou vládou ani to, že ju napríklad nekritizovala za jej antisemitské aktivity.

Zatiaľ nie je jasné, nakoľko bol Pius XII. zasvätený alebo zapojený do akcií, ktorými cirkev po vojne systematicky pomáhala k útekom vojnovým zločincom – chorvátskym ustašovcom a nemeckým nacistom. Po „potkaních chodníčkoch“, ako ich neskôr nazvala americká tajná služba, sa tisíce vojnových zločincov dostali najprv do Španielska a odtiaľ do Argentíny alebo iných krajín Južnej Ameriky. Medzi nimi boli Adolf Eichmann, jeden z hlavných organizátorov systematických deportácií do vyhladzovacích táborov, i neslávne známy lekár Josef Mengele, ktorý v koncentračnom tábore Osvienčim vykonával hrozné experimenty na ľuďoch. Niekdajší chorvátsky diktátor Ante Pavelič, ktorý má na svedomí státisíce životov, predovšetkým ortodoxných Srbov a židov, sa najprv dva roky skrýval v rímskom kláštore, a potom sa aj jemu podarilo ujsť do Južnej Ameriky. Niektorí cirkevní preláti schvaľovali, že sa tieto osoby nedostali pred svetský súd, ale mohli ďalej pôsobiť v boji proti komunizmu. Možno, že sa napokon podarí vyvrátiť aj tieto podozrenia voči Piovi XII. V tomto okamihu sa to nedarí najmä preto, že veľa dokumentov z čias po roku 1939 sa ešte stále nachádza pod zámkou vo vatikánskom tajnom archíve, a bádateľom ich sprístupnia pravdepodobne až v nasledujúcich desaťročiach. Zatiaľ sa publikoval iba výber dokumentov z rokov 1939 až 1945, ostatné by mali byť uvoľnené v blízkej budúcnosti.

Nemožno sa teda ani čudovať, že nad blahorečením pápeža Pia XII. sa vznáša neblahé podozrenie: Usiluje sa ho niekto urýchliť, kým ešte nie sú dostupné všetky dokumenty? Nemajú jeho blahorečenie a neskoršia kanonizácia náročky poškodiť vzťahy cirkvi so židmi? Každému katolíkovi predsa musí byť jasné, že väčšina židov bude beatifiká- ciu tohto pápeža nevyhnutne chápať ako

provokáciu. Nikto sa nebude spytovať, či sa Pius XII. v súvislosti s holokaustom naozaj osobne previnil, ako mu vyčítajú jeho odporcovia, alebo či nacistom kládol odpor a zo všetkých síl sa usiloval pomáhať prenasledovaným židom, ako tvrdia jeho zástancovia. V očiach židov totiž zodpovedal za dianie v cirkvi v rozhodujúcom období po roku 1939, a cirkev už svoje zlyhanie v prípade holokaustu musela priznať. Podozrenie z osobného zlyhania z pápeža nikto nesníme.

Cirkev sa s niektorými vecami rozhodne neponáhľa, napríklad na solídne zhodnotenie diela Galilea Galileiho, ktorý zomrel roku 1642, potrebovala 350 rokov. S beatifikáciou Pia XII. má však naponáhlo. Pápež Benedikt XVI. iba 19. decembra 2009 urobil rozhodujúci krok v procese blahorečenia, keď potvrdil heroické cnosti Pia XII. Na čom sa toto konštatovanie zakladá, keď chýbajú rozhodujúce dokumenty z dôležitého úseku pápežovho života? Blahorečenie bez úplného poznania faktov by nebolo dôveryhodné a ani v niektorých cirkevných kruhoch by sa nestretlo s pochopením. Na cirkev by sa nepochybne zniesla obrovská mediálna kritika. Ak Pius XII. naozaj žil hrdinsky a cnostné, rozhodne by si to nezaslúžil. Prečo sa teda cirkev tak ponáhľa?

3. INDIÁNI A OSTATNÍ POHANIA

Približne v polovici cesty medzi brazílskymi veľkomestami Rio de Janeiro a Sao Paulo leží mestečko Aparecida. Odkedy tam roku 1717 za pozoruhodných okolností našli plastiku Panny Márie, stalo sa z neho pútnické miesto, ktoré svojho času výrazne podporovala aj princezná Isabella, posledná regentka brazílskeho cisárstva pred revolúciou roku 1889. Za rozvoj spirituálnej turistiky vďaka Aparecida predovšetkým členom rádu redemptoristov z Bavorska, ktorým bola problematika pútnictva blízka z Altôttingu. Na počesť Madony z Aparecidy, ktorá sa medzitým stala patrónkou Brazílie, tu roku 1980 postavili obrovský chrám pre 45-tisíc veriacich - po Katedrále sv. Petra v Ríme druhý najväčší katolícky kostol na svete.

13. mája 2007 v ňom Benedikt XVI. otvoril zasadnutie latinskoamerickej biskupskej konferencie. Pápež v príhovore pripomenul aj dejiny kresťanstva v Južnej Amerike: „Aký význam však malo prijatie kresťanskej viery pre obyvateľstvo Latinskej Ameriky a karibskej oblasti? Umožnilo im zoznámiť sa s Ježišom a prijať ho, toho Ježiša, toho neznámeho Boha, ktorého ich predkovia vo svojich bohatých náboženských tradíciách intuitívne hľadali. Ježiš Kristus bol spasiteľom, po ktorom potichu túžili. Umožnilo im aj prijať Ducha svätého, ktorý prišiel,

aby oplodnil ich kultúru, očistil ju a dovolil vyklíčiť nespočetným semienkam a zárodkom, ktoré do nej zasialo zhmotnené slovo, a priviedol ju na cestu evanjelia. Hlásanie Ježiša Krista a jeho evanjelia nikdy neznamenal odcudzenie predkolumbovských kultúr, ani nepredstavovalo implantáciu cudzej kultúry."

Reakcia brazílskych Indiánov i verejnosti bola zdrvivá. Pápežovi vyčítali nedostatok rešpektu, urážlivý tón, deformovanie a prikrášľovanie dejín. Povešť Benedikta XVI. v Južnej Amerike veľmi utrpela minimálne u veľkej časti obyvateľstva, ktorej korene siahajú k pôvodným obyvateľom. Juhoameričania ešte nezabudli, že predchádzajúci pápež krutosti z čias *conquisty*, dobývania Latinskej Ameriky Španielmi a Portugalcami, aspoň nazval pravým menom. Ján Pavol II. sa roku 1991 osobitne stretol s predstaviteľmi pôvodného brazílskeho obyvateľstva a zdôraznil, že pozná ich históriu poznačenú utrpením, rozbrojmi a zabíjaním. Vďaka vrúcny m slovám sa Ján Pavol II. tešil v Južnej Amerike obrovskej popularite. Prečo je dnes všetko inak?

JUŽNÁ AMERIKA - PÁPEŽOV DAR

Cirkev sa od samého začiatku oficiálne podieľala na kolonizácii Južnej Ameriky. Vzápätí po objavení Ameriky roku 1492 Krištofom Kolumbom, ktorý podnikol cestu z poverenia španielskej kráľovnej Izabely Katolíckej, nová pôda, ktorú ešte ani nepovažovali za nový svetadiel, začala zamestnávať pápeža Alexandra VI. Jeho sprostredkovateľské úsilie roku 1494 vyústilo do podpísania Tordesillaskej zmluvy, ktorou si najväčšie katolícke námorné veľmoci Španielsko a Portugalsko rozdelili svet. Brazília pripadla Portugalsku, kým Španieli

dostali ostatné časti Strednej a Južnej Ameriky. Zo znenia pápežovho vyhlásenia pri tejto príležitosti jasne vyplýva, akú úlohu v tomto procese pripísal sám sebe: „... výhradne vďaka našej veľkodušnosti a na základe istoty prameni- niacej z apoštolských právomocí, ktoré nám boli zverené všemohúcim Bohom skrze svätého Petra a v mene Ježiša Krista, ktorého na tejto zemi zastupujeme, týmto darujeme, zverujeme a prevádzame do Vášho vlastníctva a do vlastníctva Vašich dedičov a ich nasledovníkov všetky ostrovy a všetku pevninu, ktoré boli alebo budú objavené, a to vrátane všetkých dŕžav, miest, sídel, osád a dedín aj so všetkými právami." Španieli dali pápežov edikt na papier a jeho text, pravdaže v španielčine, celkom vážne prečítali Indiánom a trvali na tom, aby uznali ich nadvládu vo svetských veciach a nadvládu cirkvi vo veciach viery. Nasledovala hrozba: „Ak poslúchnete, budete konať správne a robiť to, čo ste povinní robiť. Ale ak neposlúchnete, alebo sa tomu budete chcieť úmyselne vyhnúť, tak vedzte, že na vás v mene Božom zaútočím násilím a použijem proti vám akúkoľvek silu a akúkoľvek zbraň, aby som si vás podmanil a priviedol do jarma a oddanosti cirkvi a jej hodnostárom. Vás osobne i vaše ženy a deti zajmem do otroctva a predám ich alebo budem s nimi nakladať, ako mi dovoľuje môj úrad, a vezmem vám vaše majetky a privodím na vás všetko zlo tohto sveta."

Takúto podobu malo prvé stretnutie Indiánov s kresťanstvom. Netrvalo dlho a dostavili sa „misionárske úspechy", takže pápež Július II. (1503 - 1513) roku 1511 v Santo Domingo (dnes hlavné mesto Dominikánskej republiky) na ostrove Hispaniola zriadil prvé biskupstvo v Amerike. V priebehu niekoľkých rokov sa v Južnej Amerike vytvorila celá sieť diecéz a arcidiecéz. Misionárskej činnosti medzi Indiánmi sa väčšinou

venovali španielski duchovní z dominikánskeho alebo františkánskeho rádu a neskôr z rádu jezuitov založeného roku 1534.

Kresťanskí teológovia sa najskôr sporili, či sú Indiáni vôbec ľudia a či ich možno krstiť. Ved' podľa svätého Augustína sa mal svet skladať z troch svetadielov a iba na nich mali žiť ľudia, a vôbec - z ktorého z troch Noemových synov by mali pochádzať Indiáni? Spor rozriešil roku 1537 pápež Pavol III. (1534 - 1549), keď vyhlásil, že Indiáni sú ľudia a že ich ani neslobodno brať do otroctva. Juhoamerickí misionári pápežovo rozhodnutie anticipovali. Františkánsky páter Juan de Zumarrága roku 1530 nastúpil do úradu prvého biskupa v meste Mexiko a už o rok neskôr malo na vršku za mestom dôjsť k zjaveniu Panny Márie tmavej pleti, navlas podobnej soche Madony uctievanej v španielskom kráľovskom Kláštore Santa Maria de Guadalupe. Po návrate z plavby roku 1492 španielske pútnické miesto navštívil Krištof Kolumbus, aby tu vzdal vďaku za objavenie „Indie“.

Pekný príbeh očividne presvedčil mnohých Indiánov, pretože v rokoch 1532 až 1538 sa misionárom podarilo pokrstiť všetkých Indiánov, s ktorými prišli do styku. Pokrstením sa, pravdaže, vyhli hrozným krutostiam, ktoré hrdí conquistadori, dobyvatelia v službách katolíckych kráľov páchali na domorodom obyvateľstve, pretože nepokrstení Indiáni nemali nijaké práva. Krst teda vnímali ako menšie zlo. Príbeh so zjavením Matky Božej im bol aspoň útechou za stratu vlastnej kultúry a často aj vlastného jazyka. Napokon, o vyše dvesto rokov neskôr - roku 1801, vytiahli Indiáni na čele s vlajkou Panny Márie Guadalupskej do boja proti kolonizátorom. O takomto vývoji sa Španielom ani cirkvi akiste ani nesnívalo, pretože podrobené obyvateľstvo sa naozaj stotožnilo so

sväticou svojich dobyvateľov. Dnes je *Nuestra Senora de Guadalupe* uctievanou patrónkou Latinskej Ameriky a do kostola s jej menom prúdi každoročne dvadsať miliónov veriacich – najviac spomedzi všetkých katolíckych pútnických miest na svete.

Cirkev dobre vie, že pútnické miesto si treba chrániť ako obchodnú značku. K marketingovému „oživeniu“ Panny Márie Guadalupskej došlo roku 1648, hneď po skončení tridsaťročnej vojny v Európe. Španielsky kňaz Miguel Sánchez vydal o údajnom zjavení Panny Márie knihu a pridal aj rôzne detaily. Svet sa po prvý raz dozvedel meno osoby, ktorej sa Madona mala zjaviť. Pokrstený Indián Juan Diego mal od nej na dôkaz zjavenia uprostred krutej zimy dostať tri ruže. Juan utekal ruže ukázať biskupovi. Keď ich vytiahol spod kabáta, mal na ňom vyobrazenie španielskej sochy Panny Márie Guadalupskej. Kaplán vtedy ešte bezvýznamného kostola Luis Laso de la Vega vydal roku 1649 populárne znenie legendy v rozšírenom jazyku domorodých Indiánov nahuatl (mimochodom, dve slová pochádzajúce z tohto jazyka - avokádo a čokoláda - dnes pozná celý svet). Netrvalo ani desať rokov, a príjmy z pútnického miesta sa tak zvýšili, že kaplána povýšili na dómskeho kapitulára. „Tilma“, kabát s podobizňou Panny Márie, o ktorej sa traduje, že ju nevytvorila ľudská ruka, sa stal v celej Južnej Amerike veľmi populárnou a napodobňovanou ikonou.

Osoba Juana Diega dostala kontúry vďaka týmto dvom „literárnym prameňom“ a pre latinskoamerických veriacich sa stala nespochybniteľnou historickou postavou. Juana Diega uctievali ako svätca. Cirkev sa vyše tristo rokov usilovala dať vhodný rámec takémuto živelnému, ba až anarchistickému uctievaniu človeka,

ktorého oficiálne neuznávala. Legendárny Indián bol napokon roku 1990 blahorečený, a od tých čias má jeho uctievanie v arcibiskupstve Mexiko City požehnanie cirkvi. Prívrženci Juana Diega však požadovali, aby ho vyhlásili za „ozajstného" svätca, ktorého by uznávali na celom svete. Cirkev zastúpená arcibiskupom Edwardom Nowakom z vatikánskej Kongregácie pre kauzy svätých však vyslovila pochybnosti o svätosti Juana Diega: „Nemáme hmatateľné dôkazy, iba indície." Už to vyzeralo tak, že proces kanonizácie uviazne na mŕtvom bode, no roku 1995 sa napokon „zázračne" objavil dosiaľ neznámy dokument, v ktorom jezuitský páter Xavier Escalada prezentoval listinu písanú a maľovanú na zvieracej koži, ktorá mala pochádzať z roku 1548. *Codex*

Escalada teda obsahoval vytúžený dôkaz. Vedci, medzi nimi aj renomovaní katolícki bádatelia ako páter Peter Stafford Poole, pravdaže, spochybnili pravosť dokumentu, a dokonca aj rektor baziliky v Guadalupe Guillermo Schulenburg Prado vyhlásil, že Juan Diego je iba legenda. Pôvod prekvapujúco nájdeného dokumentu ostal nevyjasnený, no pre Rím to nebolo podstatné, a pápež Ján Pavol II. 31. júla 2002 pripísal do zoznamu svätých Juana Diega, prvého svätca indiánskeho pôvodu. Medzi miliónmi Juhoameričanov to, pochopiteľne, vyvolalo obrovské nadšenie. Kombinácia Matky Božej v indiánskej podobe a jej pokorného indiánskeho ctiteľa možno privedie mnohých Juhoameričanov indiánskeho pôvodu do lona katolíckej cirkvi. Lenže znamená to, že cirkev berie indiánsku kultúru a jej tradície vážne? Alebo sa jej takýto prístup jedného dňa vypomstí?

Rehoľní bratia, ktorí od 16. storočia vystupovali ako ochrancovia Indiánov, sa správali, akoby mali patent na rozum. Páter Pedro Lozano v cestopise po Južnej Amerike

z roku 1754 napísal, že pôvodní obyvatelia Ameriky sú „hlúpi, diví, pažraví, veľa pijú, sú leniví a kradnú". Iba kresťanstvo z nich môže urobiť ozajstných ľudí a priviesť ich k šťastiu. Indiáni sa však po krste musia zrieknuť starých náboženských tradícií a aj spôsobom života sa musia celkom podriaďovať cirkevným pravidlám. Indiánov, ktorí pôvodne väčšinou žili polokočovne, usídlili do osád vystavaných okolo kostola a misijnej stanice. Pod dohľadom pátra sa mali učiť obrábať pôdu, vykonávať remeslá a týmto činnostiam sa sústavne venovať. Prísny kresťanským pravidlám sa mal podriaďovať aj ich súkromný život. V niektorých otázkach im poskytl pomerne veľkú samostatnosť, no o najdôležitejších veciach rozhodovali duchovní.

Zásadnú úlohu v misijnom živote Latinskej Ameriky zohrával veľmi mladý jezuitský rád, ktorý pápež potvrdil až roku 1540. Jezuiti od samého začiatku zdôrazňovali vysoké intelektuálne nároky, a preto je celkom logické, že misijné dielo uchopili aj teoreticky a zdokonaľovaniu svojich metód sa venovali takmer s vedeckou precíznosťou. V španielskom meste Salamanca už roku 1588 vyšlo základné dielo k indiánskym misiám od jezuitu Josého de Acostu *Šírenie evanjelia medzi barbarmi alebo O starostlivosti o blaho Indiánov*. Už z názvu je celkom jasné, kto je majiteľom pravdy, kto je hore a kto dolu. Indiáni v rehoľných osadách sa však aspoň vyhli zotročeniu na práce v baniach alebo na plantážach a mali aspoň minimálne sociálne istoty. Proti chorobám zavlečeným kolonizátormi, ktoré medzi Indiánmi vyvolávali epidémie s tisíckami obetí, boli, pravdaže, bezmocní aj duchovní. Život v tzv. jezuitskej redukcii alebo inej rehoľnej osade však bol pre juhoamerického Indiána v 16. a 17. storočí ešte pomerne dobrou voľbou. Je však naozaj pravda, že

hlásanie evanjelia neznamenalalo vnucovanie cudzej kultúry, ako vraví pápež Benedikt XVI.?

Dobytie Latinskej Ameriky a misijná činnosť spôsobili, že po istom čase mali dobyvatelia a premoženie niečo spoločné: jedni i druhí boli katolíci. Indiáni prijali úlohu pokorných ovečiek u dobrých pastierov františkánov a jezuitov. Conquistadori, ich potomkovia a prívrženci sa radšej držali obvyklého kléru v mestách a aj biskupi, ktorí zvyčajne pochádzali z vyšších vrstiev, skôr sympatizovali so svojimi. Až oveľa neskôr sa malo ukázať, že to bol zárodok rozkolu. Následky tohto vývoja vyvolali po štyristo rokoch obrovskú krízu katolíckej cirkvi celosvetového významu, viedli k vzniku teológie oslobodenia a k jej potlačeniu konzervatívnym establishmentom.

Portugalci, Španieli a Francúzi v 18. storočí vo svojich kolóniách začali pociťovať pôsobenie jezuitov ako obmedzenie vlastnej absolútnej moci. Pápež Klement XIV. (1769 - 1774) podľahol ich nátlaku a roku 1773 jezuitský rád zrušil. Odmenou mu boli ústupky v tlejúcom teritoriálnom konflikte.

Pápež zradil jezuitov, teda akurát tých, ktorí prisahali vernosť výslovne pápežovi. V Južnej Amerike to znamenalo ukončenie jezuitských redukcí, misijný experiment sa po dvesto rokoch skončil prakticky zo dňa na deň. Rímskokatolícka cirkev nechala Indiánov zo zrušených osád napospas osudu.

KATI A TEOLÓGOVIA OSLOBODENIA

Francúzska revolúcia z roku 1789 a jej dôsledky otriasli španielskymi a portugalskými štátmi v Latinskej Amerike a kolónie po roku 1810 jedna po druhej

vyhlasovali nezávislosť od kolonizátorov. Nové štáty od tých čias zápasia o stabilitu, zmietajú sa v diktatúrach a revolúciách a dodnes sa v nich v podstate nič zásadné nezmenilo, najmä pokiaľ ide o extrémne nerovnomerné rozdelenie vlastníctva. V Mexiku alebo na Kube sa síce cirkev stala obeťou revolúcie a vy- vlastňovania, no všade, kde sa naskytla príležitosť, cirkevná vrchnosť, preláti i duchovní sympatizovali s diktátormi a armádou. Kritika brutálnych metód mocenského boja a vykorisťovania chudobného obyvateľstva zo strany cirkvi nezaznela. A neostalo len pri sympatiách. Prípád kňaza, ktorý pôsobil ako príznak z čias inkvizície, je extrémnym príkladom, no možno iba špičkou ľadovca.

V Argentíne bol po prvý raz vyneseny odsudzujúci rozsudok nad kňazom pre jeho účasť na zločinoch vojenskej chunty v rokoch 1976 až 1983. Ako policajný kaplán mal na starosti aj duchovnú službu v policajných väzniciach, kde zneužíval dôveru väzňov a získané informácie okamžite odovzdával polícii a vojenským veliteľom. V boji proti marxistickým skupinám sa neštilil nijakého prostriedku. Pri procese mu dokázali účasť na siedmich vraždách, 31 prípadoch mučenia a 42 únosoch. Únosy sa zvyčajne končili smrťou obete a ich nezvyčajná zvrátenosť spočívala aj v tom, že rodinní pri- slušníci uneseného nemali o jeho osude nijaké informácie. Hrozné detaily vyplávali na povrch až po skončení vojenskej diktatúry generálov Videla a Violu. Mnohé obete napríklad previezli vrtuľníkom nad otvorené more a pohádzali ich žra- lokom. Štátny teror si vyžiadal viac ako 30-tisíc životov.

Verejne protestovať znamenalo riskovať život. Matky mnohých „zmiznutých“ napriek tomu usporadúvali každý týždeň tichý pochod po hlavnom námestí Buenos

Aires, za čo si vyslúžili pomenovanie *Madres de la Plaza de Mayo*. Predsedníčka zoskupenia Tati Almeydová privítala rozsudok, ktorý prišiel až po vyše tridsiatich rokoch od zmiznutia jej syna. „Katolícka cirkev sa na tom podieľala," upozornila na aktívne utajovanie kňazových trestných činov zo strany cirkvi. Po páde diktatúry „zmizol" aj policajný kaplán. Neskôr sa ukázalo, že ho biskup preložil na vzdialené pôsobisko. Keď hrozilo, že sa miesto jeho pobytu vyzradí, dali mu nové doklady a poslali ho pod falošným menom ako kňaza do Čile. Iba pred niekoľkými rokmi ho vypátral istý novinár a duchovný sa v Argentíne dostal pred súd. Odsúdili ho na doživotie.

Cirkev v Argentíne nepomáhala vyšetrovaniu vedenému proti tomuto kňazovi ani proti iným vojenským a policajným kaplánom, a mnohí preláti ho stále považujú za obeť justičného škandálu vyvolaného marxistickými kruhmi. Pre cirkev nebol dostatočným dôvodom, aby sa od chunty jednoznačne dištancovala, ani smutný fakt, že generáli dali zavraždiť aj tridsiatich kňazov, ktorí sa im postavili na odpor. Zrejme sa čaká na to, že zväzky medzi cirkvou a vyššou vrstvou argentínskej spoločnosti, ktoré siahajú do čias diktátora Peróna, zapadnú prachom. Kardinál Jorge Mario Bergoglio je od roku 1998 arcibiskupom Buenos Aires a hlavou argentínskej cirkvi, no háklivých vecí sa nechce dotýkať. Ako jezuita má blízko k duchovnému hnutiu Comunione e Liberazione (bližšie v kapitole Zbožný klan), než k teológii oslobodenia. Roku 2005 mu predpovedali veľkú šancu na zvolenie za pápeža, no údajne sa stiahol v prospech svojho nemeckého kolegu Ratzingera.

Začiatky takzvanej teológie oslobodenia siahajú do 50. rokov dvadsiateho storočia. V dôsledku masového odchodu nemajetných poľnohospodárskych robotníkov z

vidieka v Južnej Amerike, spočiatku predovšetkým vo veľkomestách Brazílie, vznikali obrovské slumy, kde v strašných sociálnych a hygienických podmienkach stále vegetujú státisíce ľudí. Ubožiakov sa ujal arcibiskup z Olindy a Recife Dom Hélder Camara (zomrel roku 1999) a nahlas vystúpil za ich ľudské práva. V duchovnej službe v slumoch chýbali kňazi, preto priamo v najchudobnejších štvrtiach zriadil nové kňazské semináre. Camara chcel vychovávať kňazov, ktorí by chudákov vytiahli z tradičného fatalizmu a upriamili ich pohľad na zlepšovanie sociálnej situácie. Arcibiskup si za svoje úsilie vyslúžil uznanie a získal mnoho prívržencov aj v radoch juhoamerických biskupov. Jeden z nich - Paulo Evaristo Arns, ktorého roku 1973 vymenovali za kardinála, vzápätí po nástupe do funkcie biskupa v Sao Paule ešte roku 1970 predal biskupský palác a z peňazí dal postaviť sociálne centrum pre chudobných.

V čase konania Druhého vatikánskeho koncilu už malo hnutie istý vplyv a svoje idey sformulovalo v konštitúcii *Gaudium et Spes. O cirkvi v dnešnom svete* (Radosť a nádej). Reformným silám sa podarilo presadiť svoje požiadavky v prevratnom roku 1968 na zasadnutí Rady latinskoamerických biskupov v Medelíne. Teoretické základy hnutia sformuloval dominikánsky páter Gustavo Gutierrez dielom *Teología oslobodenia* z roku 1972, podľa ktorej bolo hnutie nazvané. Roku 1976 za kardinála vymenovali ďalšieho stúpenca teológie oslobodenia, arcibiskupa Aloisa Lorscheidera.

Nové hnutie sa však postupne radikalizovalo. Už po konferencii v Medelíne roku 1968 vzniklo radikálne krídlo, ktorého prívrženci vytvárali socialistické skupiny, alebo opúšťali kňazský úrad a prechádzali do politiky či dokonca do ozbrojeného boja. Najznámejší spomedzi nich

sú Er- nesto Cardenal, minister sandinistickej vlády v Nikarague alebo Jean-Bertrand Aristid, ktorý sa roku 1990 stal prezidentom svojej vlasti Haiti. Hoci sa tento vývoj dal pozorovať od samého začiatku, cirkev brala nový teologický smer vážne a v sedemdesiatych rokoch dosadila do biskupského úradu či iných cirkevných funkcií ešte mnohých jeho zástupcov. O kardinálovi Lorscheiderovi, ktorý sa preslávil ako „arcibiskup chudobných a utláčaných“, sa po smrti pápeža Pavla VI. roku 1978 dokonca vážne hovorilo ako o jeho možnom nástupcovi.

Vývoj sa však ubral iným smerom. Zmena nastala po zvolení Poliaka Karola Wojtylu za pápeža Jána Pavla II., ktorého pontifikát trval nasledujúcich takmer 27 rokov. Pozitívne bolo, že predtým nebol zapletený do intríg v Ríme. Odporcom teológie oslobodenia vnútri cirkvi sa však podarilo získať pápeža na svoju stranu. Počas komunistického režimu nemala cirkev v Poľsku politický vplyv, a preto bol Ján Pavol II. presvedčený, že komunizmus je hlavným nepriateľom kresťanstva.

Tábor konzervatívcov sa hneď chopil príležitosti zvrátiť vývoj v Južnej Amerike. Jeho predstavitelia vyhlasovali, že teológia oslobodenia iba podnecuje ľudí k násilnému zlepšovaniu svojho pozemského postavenia a nestará sa o blaho duše. Má ísť o bezbožné učenie, ktoré je predvojom komunizmu a v prípade jeho rozšírenia hrozia revolúcia a úpadok viery. Prirodzene, teológovia sú zvyknutí vyjadrovať sa štylizované, a tak aj svoje obavy formulovali zaobalenejšie.

Línia však bola jasná. Vedeli, pravdaže, že nebude stačiť presviedčanie, ale bude treba rozbiť štruktúry teológov oslobodenia. Na tento účel pápež zmenil štruktúru Pápežskej komisie pre Latinskú Ameriku ako dôležitého

finančného prameňa a úplne ho podriadil rímskej kúrii. Obmedzil pôsobnosť biskupov, ktorí upadli do nemilosti, pri iných sa čakalo na skončenie funkčného obdobia, aby ich nahradili konzervatívni kandidáti. Kardinál Lorscheider prišiel o pozíciu predsedu Latinskoamerickej biskupskej konferencie a roku 1995 bol z biskupstva Fortaleza s takmer dvoma a pol milióna veriacich preložený do Aparecidy, kde bolo iba 84-tisíc veriacich. Nástupcom Hêldera Camaru v úrade arcibiskupa v Recife sa stal ultrakonzervatívec Jose Cardoso Sobrinho, ktorý dlhé roky pôsobil ako cirkevný právnik v Ríme. V Európe sa preslávil roku 2009, keď exkomunikoval rodičov znásilneného deväťročného dievčatka, pretože súhlasili s potratom. Hrozilo, že dievča tehotenstvo neprežije. Postup Cardosa Sobrinha je eldatantným príkladom nového, respektíve posilneného konzervatívneho postoja - nie je podstatné zachrániť človeka, ale jeho dušu.

Pôsobnosť kardinála Arnsa zo Sao Paula zúžili tak, že jeho arcibiskupstvo rozdelili a polovicu diecézy zverili inému, ako inak, konzervatívnemu biskupovi. Kardinálovým nástupcom sa napokon roku 1998 stal Cláudio Hummes. Noví muži na čele juhoamerickej cirkvi sa postarali, aby teológia oslobodenia zmizla z kňazských seminárov. Prominentných bádateľov a pedagógov, ako napríklad Paula Suessa pochádzajúceho z Kolína, odstavili, kritické semináre zatvorili a nahradili inými, na čele s konzervatívnymi hodnosťami. Hummes sa roku 2001 stal kardinálom a pápež ho povolal do Ríma, do funkcie prefekta Kongregácie pre klérus, teda do pozície s obrovským vplyvom na personálne otázky. Brazílsky kardinál nahradil vo funkcii ešte konzervatívnejšieho Daria Castril- lona Hoyosa z Kolumbie, ktorý odišiel do dôchodku.

Vplyv konzervatívnych prelátov z Latinskej Ameriky v Ríme v posledných rokoch enormne vzrástol a v zásade vyjadruje podiel tamojších katolíkov. V Strednej a Južnej Amerike žije asi 483 miliónov veriacich, teda viac než 40 percent všetkých členov katolíckej cirkvi. Ak k nim prirátame niekdajšie materské krajiny Španielsko a Portugalsko, ako aj kultúrne výrazne ovplyvnené bývalé kolónie Filipíny alebo Angolu, a navyše Hispáncov žijúcich v USA, zistíme, že katolíci pochádzajúci z latinskoamerickej, španielskej alebo portugalskej kultúry tvoria viac ako 55 percent všetkých katolíkov. Je teda nad slnko jasnejšie, že rozhodujúce spory o bytí cirkvi v budúcnosti sa budú odohrávať v tomto kultúrnom prostredí, a nie v Európe. Expanzia na konci 15. storočia, v ktorej hral rozhodujúcu úlohu renesančný pápež Alexander VI., sa cirkvi vyplatila. Ešte je otázne, ako sa vyrovná s hypotékou, ktorou je dedičstvo borgiovského pápeža zaťažené. Rímska cirkev stroskotá, ak sa jej nepodari prekonať rozpory medzi kolonizátormi a kolonizovanými, medzi superboháčmi a superchudobnými. Spojenectvo medzi konzervatívnymi lídrami v Ríme a juhoamerickými metropolami orientované na posilnenie mocenských pozícií, ktoré sa dnes črtá, povedie do záhuby.

OTROCI, ZLATO A KAUČUK - CENA ZA KREŠŤANSTVO

Afrika je ďalším veľkým kontinentom, ktorý sa koncom 15. storočia otvoril Európanom a katolíckej cirkvi, alebo, lepšie povedané, oni ho otvorili. Španieli odštartovali preteky európskych veľmocí z druhej pozície, prví boli

susední Portugalci. A tí si stanovili za cieľ Afriku, presnejšie neznámu Afriku južne od Sahary. V tých časoch považovali za koniec sveta Kap Bojador, v stredoveku nazývaný aj Mys hrôzy, pretože vtedajší moreplavci neboli schopní ho pokoriť. Podarilo sa to až v polovici 15. storočia Portugalcom vďaka ich najnovšiemu vynálezu - veľkým karavelám, ktoré odolávali víchrici i vlnám. Nikto iný sa tak ďaleko nedostal, a preto dúfali, že im to prinesie veľké zisky. Portugalský kráľ si už roku 1455 dal od pápeža Mikuláša V. vystaviť patent. Bula *Romanus Pontifex* potvrdzovala, že všetky územia nachádzajúce sa ďalej ako vtedajší „koniec sveta“, teda na zvrchovanom území dnešnej Západnej Sahary, patria Portugalcom. A výslovne im dovoľovala brať tamojších pohanov do otroctva.

Portugalci sa pozdĺž afrického pobrežia pomaličky posúvali na juh a dúfali, že aj oni nájdu cestu do Indie. Najväčšie lode tých čias boli karavely a jedna z nich, so šesťdesiatčlennou posádkou a ľahkým delostrelectvom na palube roku 1483 dosiahla ústie rieky Kongo. Obrovské lievikovité ústie a šírka toku naznačovali, že je to cesta, po ktorej treba pokračovať. Plavili sa teda hore prúdom do neznámeho vnútrozemia cez tropické pralesy, no neobjavili Indiu, ale dobre organizované kráľovstvo oplývajúce otrokmi a zlatom, ktoré prejavilo záujem o obchod. Portugalci urobili na panovníka veľký dojem, lebo mu ihneď pomohli strelnými zbraňami zahnať nepriateľov. Kráľ sa dal roku 1491 pokrstiť a prijal meno Joao I. na počesť portugalského kráľa. Zomrel roku 1509 a následník trónu, jeho syn Afonso I. Nzinga Mbemba musel najprv bojovať o korunu s bratom. Afonsa vychovali ako zbožného katolíka, jeho brata ani nepokrstili. Bitku vyhral zbožný brat, ktorého Portugalci na boj lepšie vyzbrojili - dali mu k dispozícii strelné

zbrane. Podľa legendy sa mu však dostalo pomoci aj zhora. Na nebi sa zjavil svätý Jakub, nazývaný Maurobijec s celou jazdeckou armádou. Vojsko pohanského brata sa v panike dalo na útek.

Pobožný brat z vdáky za nebeskú podporu všemožne podporoval pôsobenie katolíckych misionárov. Postavili prvé kostoly, kresťanstvo vyhlásili za štátne náboženstvo a kráľovi poddaní boli povinní každoročne v Deň svätého Jakuba – 25. júla odvádzať dane. Kráľov syn princ Henrique Kinu a Mbemba sa stal prvým biskupom v Ríši Kongo, ktorá zasahovala časti oboch dnešných konžských republík i Angoly.

Princ však bol iba titulárnym biskupom bez vlastnej diecézy i územia. Mimochodom, zomrel roku 1531 uprostred príprav na cestu do Európy.

Jeho otec Afonso I. pochopil, ako veľmi sa zmýlil, keď si myslel, že ako pokrstený kresťanský panovník bude postavený na roveň portugalskému kráľovi. Do Lisabonu poslal niekoľko drsných listov, v ktorých sa sťažoval na portugalských obchodníkov, ktorí mu bez jeho súhlasu zotročujú poddaných. Konžského kráľa akosi nikto neinformoval, že Portugalsko dostalo do daru aj jeho krajinu, a že európski páni majú od pápeža licenciu na otrokov. Afonsove rozhorčené listy ostali bez odozvy.

Portugalsko malo veľké šťastie, že kráľovský syn a biskup Henrique sa do Európy nikdy nedostal, pretože tam by sa zrejme dozvedel, prečo ho vysvätili za titulárneho biskupa bez vlastnej diecézy. Pápežské privilegium Mikulášovho nástupcu Španiela Kalixta III. (1455 - 1458) - bula *Inter cetera* z roku 1456 totiž zverila duchovnú moc nad novými portugalskými územiami v Afrike Kristovmu rádu. Kristov rád bol nástupcom portugalskej vetvy templárov a vojensky podliehal

portugalskému kráľovi. Rád zaznamenal mimoriadny rozmach, keď pápež jeho členom roku 1496 zrušil celibát, ale najmä po roku 1505, keď jednotlivým členom zrušil aj záväzok chudoby. Rád mal zabezpečené príjmy už prv, pretože od roku 1457 dostával dvadsiatok z príjmov z obchodu s Guineou. A obchod s Guineou znamenal obchod so zlatom a otrokmi. Prior Kristovho rádu mal na základe pápežskej buly z roku 1456 úplnú biskupskú právomoc na všetkých územiach od rovníkovej Afriky až po Indiu, mohol menovať duchovných a disponovať všetkými príjmami cirkvi. V tejto situácii nebolo žiaduce, aby domorodí duchovní akýmkoľvek spôsobom zasahovali do obchodnej činnosti Kristovho rádu. To bol hlavný dôvod, pre ktorý sa Henrique stal iba titulárnym biskupom bez právneho vplyvu v cirkevnej hierarchii.

Keď sa konžské kráľovstvo rozpadlo, Portugalci ani iní Európania sa neusilovali preniknúť hlbšie do vnútrozemia Afriky, ale usídlili sa v obchodných strediskách na pobreží. Vplyv cirkvi tam bol malý, pretože obchodníci, námorníci a vojaci v malých pobrežných osadách nikdy neoplývali zbožnosťou, a zároveň sa spolu s Britmi a Holanďanmi dostávalo do Afriky protestantské náboženstvo. Na rozdiel od Južnej Ameriky sa musela katolícka cirkev v Afrike veľmi skoro vyrovnávať s konkurenciou. Druhú šancu napokon dostala práve v Kongu.

Takmer celá Afrika už bola rozdelená, keď sa belgickému kráľovi Leopoldovi II. na berlínskej konferencii o Kongu roku 1885 podaril husársky kúsok. Obrovské územie Konga prešlo do rúk súkromnej spoločnosti, ktorej bol kráľ vlastníkom. Leopold potreboval robotníkov na zber kaučuku i vojakov na udržiavanie disciplíny. Keďže konferencia z roku 1885

definitívne zakázala aj akýkoľvek obchod s otrokmi, kráľ dal pre prepustených otrokov zriadiť „školské kolónie“, ktoré podriadil belgickým misionárom z Kongregácie nepoškvrneného srdca blahoslavenej Panny Márie. Predstavený rádu Jeroom van Aertselaer sa ochotne zhostil tejto úlohy a chcel černochoom pomôcť. Podľa neho totiž neboli schopní „ubrániť sa nepriateľom, samým sebe ani svojim skazeným inštinktom“, a prv než by ich bolo možné naozaj prepustiť na slobodu, bolo ich treba naučiť pracovať, dôstojne žiť, starať sa o rodinu a vštepiť im občianske a kresťanské zásady.

Školské kolónie boli čosi ako kasárne pre stovky mladistvých, kde sa museli podriaďovať vojenskému a duchovnému drilu. Ráno o pol šiestej budíček, potom modlitby, duchovné cvičenia, modlitby, vyučovanie, opäť modlitby, telesná hygiena, práca do pol deviatej večer a po povinnej modlitbe večierka. Akékoľvek porušenie disciplíny sa prísne trestalo, najprv iba domácim väzením, neskôr používali aj telesné tresty. Mimoriadne kruto si počínal mladý rehoľný brat Dominique Moretus zamestnaný v administratívnom centre kolónie Boma. Keď sa žiaci obrátili na správu kolónie so sťažnosťou, že ich napriek zákazu zbičoval, vedenie kolónie vydalo roku 1900 nové nariadenie týkajúce sa trestov. Rádoví bratia mohli ukladať za trest prácu, väzenie na 48 hodín, na celý deň založiť delikventovi putá a dokonca ho na šesť dní uväzovať na reťaz. Bičovanie bolo výslovne povolené, mladistvým do šestnásť rokov mohol dostať maximálne desať rán, starší aj dvadsať.

Na dennom poriadku bolo aj sexuálne zneužívanie mladistvých a detská prostitúcia. Žiakov zneužíval personál určený na stráženie i „klienti“ zvonka. Páter Moretus bol presvedčený, že sexuálne prechmaty zapríčiňuje

neviazané správanie jeho zverencov, a rozhodol sa, že s tým svojsky skončuje. Na stráženie školskej kolónie povolal políciu a žiakov s použitím násilia vypočúval, až kým svoje „pochybenia“ nepriznali. V januári 1906 sa 48 žiakov v dôsledku takýchto pedagogických opatrení dostalo do nemocnice. Pátrovi ani to nebránilo, aby od správy kolónie požadoval ďalšie rozšírenie škály trestov. Tým sa pravdepodobne naplnila miera trpezlivosti jeho nadriadených a pátra preložili. Hrozilo totiž, že drastické tresty, sexuálne zneužívanie a prostitúcia žiakov v školských kolóniách preniknú na verejnosť. Páter Moretus vo februári 1906 odišiel z Bomy do Leopoldsville (dnešná Kinshasa) a odtiaľ do Umangi, kde nebol natoľko na očiach správe kolónie, a kde mohol diskretnejšie dbať o spôsoby a mravy zverencov. Postoj vedenia rádu k sadistickému pátrovi i fakt, že sa nikto nezaujímal o obeť jeho činov, v mnohom pripomína dnešnú situáciu.

Pomery v kresťanských školských kolóniách v Belgickom Kongu boli, pravdaže, ešte priam rajom na zemi v porovnaní s tým, čo zažívali mnohí obyvatelia Konga „na slobode“. Hlavným vývozným artiklom kráľovskej kolónie bol kaučuk, ktorý zbierali Leopoldovi poddaní, vlastne jeho súkromní otroci. Dohliadalo na nich vojsko a zber gumovej suroviny prebiehal s nepredstaviteľnou krutosťou. Tým, čo neodovzdali dostatočné množstvo kaučuku, za trest odťali ruky. Odťaté ruky ukazovali vojaci svojim nadriadeným ako dôkaz vykonanej práce. Neraz ich boli plné koše. Aby vojaci nemíňali drahé strelivo na poľovačku, museli vystrieľanú muníciu odovzdávať a ku každému použitému náboju doložiť jednu prestrelenú lebku domorodca. Aj hlavy končili v košoch.

Takáto hrôzovláda sa udržala až do začiatku prvej svetovej vojny, keď sa už počet mŕtvych blížil k desiatim miliónom. Misionárski bratia Nepoškvrneného srdca blahoslavenej Panny Márie i ďalších rádov sa previnili v tom, že nekriticky a aktívne podporovali koloniálnu vrchnosť a belgického kráľa. Tisíce dnešných rádoých bratov, pravdaže, nenesú zodpovednosť za krutosti spáchané pred sto a viac rokmi, no je prinajmenšom zvláštne, že na svojej internetovej stránke venujú veľký priestor misijnej činnosti v Číne, ale o nešťastnej kapitole školských kolónií v Kongu sa ani slovom nezmieňujú. Naozaj je všetko odpustené a zabudnuté?

Kultúra násilia, ktorú v Afrike utvárali európske koloniálne mocnosti, sa, žiaľ, prejavila ešte aj v nedávnej minulosti. Roku 1994 otriasli svetom hrozné správy o masakre v Rwande. Militantní príslušníci kmeňa Hutuov v priebehu sto dní zmasakrovali osemstotisíc príslušníkov kmeňa Tutsiov. Na krutostiach sa aktívne podieľali príslušníci katolíckeho kleru a príslušníci rádov, muži i ženy.

Z historického hľadiska mala cirkev na vzniku konfliktu rovnaký podiel ako bývalé koloniálne mocnosti. Koloniálne panstvo, najprv Nemci a po roku 1919 Belgičania, sa spočiatku z rasistických pohnútok opierali o Tutsiov, ktorí boli väčšieho vŕastu ako Hutuovia. Po roku 1945 došlo k zvratu, vrchnosť začala podporovať Hutuov, stavali pre nich školy a čoskoro vysvätili spomedzi nich prvých kňazov. Misijnú činnosť riadil rád Bielych otcov. Odstavení príslušníci kmeňa Tutsiov sa bránili, dochádzalo k nepokojom, ktoré síce boli potlačené, no ich príčiny sa neriešili. Prepuknutie násilia roku 1994 teda malo korene v dávnej histórii.

Keď Hutuovia zaútočili na Tutsiov strelnými zbraňami a mačetami, údajne až desaťtisíce Tutsiov sa utekali skryť do kostolov v nádeji, že tam nájdu ochranu. Mnohí kňazi im pomoc poskytli, no našli sa aj takí, najmä z radov Hutuov, ktorí sa nevedeli povzniesť nad svoj pôvod, nenávisť k znepriatelenému kmeňu povýšili nad kresťanskú lásku, a Tutsiov vydali hutuským bandám. Istú mníšku, ktorá pracovala ako zdravotná sestra a vydala tutsiovských pacientov zdiveným útočníkom a tutsiovské bábätko hodila do latríny, neskôr odsúdili na 30 rokov.

Po skončení občianskej vojny v Rwande Bieli otcovia urýchlene odsunuli svojich členov, ktorým hrozilo trestné stíhanie, do iných krajín. Takto uniklo zodpovednosti za masakry 28 kňazov a štyri rádové sestry. Očitý svedok vypovedal, že jeden páter priamo nasmeroval vojakov k hľadaným osobám. Neskôr ušiel do Francúzska, kde ho mali súdiť. Náklady spojené s jeho obhajobou prevzala francúzska katolícka cirkev. Súd vyhlásil, že vo veci nie je miestne príslušný, a žalobu zamietol. Až roku 2006 pátra v neprítomnosti odsúdil vojenský súd v Rwande za znásilnenia a zločiny proti ľudskosti. Francúzska justícia zamietla žiadosť o jeho vydanie a roku 2008 vyhlásila, že dá žalobu preskúmať.

Pápež Ján Pavol II. už roku 1996 verejne vyhlásil, že cirkev odmieta zodpovednosť za masakru v Rwande. Zdá sa však, že to nie je také jednoznačné. Úprimný postoj k dejinám misií v Afrike by zrejme priniesol iný záver, lenže na to sa cirkev ešte stále neodhodlala.

4. ŠIESTE PRIKÁZANIE - CIRKEVNÍ OTCOVIA NA KRIVÝCH CHODNÍČKOCH

Kardinál William Joseph Levada sa 28. apríla 2010 takýmito slovami pokúsil opísať pohromu, ktorú v súčasnosti prežíva katolícka cirkev: „Je to obrovská kríza a nikto by sa nemal pokúšať bagatelizovať ju. Podľa môjho názoru je situácia o to závažnejšia, že kňazi by mali byť dobrými pastiermi, no ak zneužívajú deti a útočia na ich nevinnosť, stávajú sa pravým opakom. Väčšinu z nás to nepochybne prekvapilo, istý biskup mi dokonca povedal: To už nie je spoločenstvo, do ktorého som vstúpil...”

Kardinál Levada je ako prefekt Kongregácie pre náuku viery, nástupkyne niekdajšej Svätej inkvizície, zodpovedný za posudzovanie niektorých „ťažkých zločinov“ duchovných, medzi ktoré patrí aj sexuálne zneužívanie detí. Do funkcie nastúpil roku 2005, keď jeho predchodcu - kardinála Ratzingera zvolili za pápeža. Američan Levada v rokoch 1982 až 2000 pôsobil ako biskup vo viacerých diecézach v Spojených štátoch amerických. Na citovanom stanovisku je najudivujúcejšie to, že ho situácia prekvapila, pretože kríza sa začala v USA, najneskôr v osemdesiatych rokoch 20. storočia sa o nej dozvedela verejnosť, a od tých čias je pre svoje morálne a finančné dôsledky pre americké biskupské úrady témou číslo jeden. Naozaj si kardinál myslel, že

pomery mimo Spojených štátov amerických sú
diametrálne odlišné?

ZASTIERANIE, ZAHMLIEVANIE, POPIERANIE

Situáciu v katolíckych diecézach v USA najlepšie vystihuje prípad kaplána Gautheho. Gilbert Gauthe bol roku 1972 ako dvadsaťosemročný vysvätený za kňaza v Lafayette, hlavnom meste štátu Louisiana a sídle malej katolíckej diecézy približne s tristotisíc veriacimi. Mladý kaplán vyvolal negatívnu pozornosť už na svojom prvom pôsobisku, keď sexuálne obťažoval miništrantov. Rehoľné sestry zamestnané na fare Svätého srdca Ježišovho v mestečku Broussard sa navyše čudovali, že si kňaz bráva na noc do bytu malých chlapcov. Neskôr kaplána preložili do New Iberia, preto tomu viac nikto nevenoval pozornosť. Trocha väčšie, ale chudobné mestečko malo pomerne vysoký podiel obyvateľov žijúcich pod hranicou chudoby a kaplán mal pôsobiť na fare Našej milej Panej večnej pomoci. Roku 1974 ho prichytili in flagranti s akýmsi mladým mužom a biskup mu udelil napomenutie. Paradoxne, ten istý biskup roku 1975 vymenoval kaplána za kňaza miestneho skautského oddielu. Neskôr sa ukázalo, že obeťami Gautheho sexuálneho zneužívania sa stali šiesti chlapci.

V ďalšej farnosti, kde Gauthe pôsobil v rokoch 1976 až 1977, St. Mary Magdalén v Abbeville sa rodičia obrátili na farára s ponosou, že vikár ich synom oblizoval tvár. Farár postúpil sťažnosť generálnemu vikárovi diecézy, ktorý síce nariadil Gauthemu psychiatrickú liečbu, ale úradu ho nezbavil. Gautheho opäť preložili za farára do St. John v Erathe, zapadáková na pobreží Mexického zálivu. Generálny vikár zrejme dúfal, že v miniatúrnej farnosti s tisíckou katolíkov Gauthe nebude môcť škodiť. Ten si však zo svojho starého pôsobiska priviedol skupinku

chlapcov z ťažkých sociálnych pomerov a ubytoval ich na fare. Farníci sa sťažovali u biskupa, no bez odozvy.

Gauthe neušetril ani deti z vlastnej farnosti. Za šesť rokov do roku 1983 sa dopustil znásilnenia a análneho pohlavného styku na 37 chlapcoch. Až potom ho jeden z otcov udal, že sexuálne obťažuje jeho synov. Príslušný biskup ho konečne suspendoval a preložil do cirkevného domova. Nasledoval celý rad občianskych a trestných procesov a roku 1985 Gilberta Gautheho odsúdili na 20 rokov väzenia. Bol to prvý prípad, keď v Spojených štátoch amerických obžalovali kňaza zo sexuálneho zneužívania mladistvých a právoplatne ho odsúdili. A po prvý raz diecézu odsúdili na náhradu škody v značnej výške - obetiam museli vyplatiť desať miliónov dolárov.

V priebehu vyšetrovania sa cirkev dozvedela o ďalších kňazoch, ktorí sa dopúšťali sexuálneho zneužívania detí. Dominikánsky páter Thomas Doyle z nunciatúry vo Washingtone, teda z diplomatického zastupiteľstva Vatikánu v Spojených štátoch, sa o prípadoch dozvedel a spolu s obhajcom Gautheho a psychiatricky vzdelaným kňazom vytvoril miniatúrnu komisiu, ktorá mala vyšetriť rozšírenie sexuálneho zneužívania detí kňazmi i následky takéhoto konania a navrhnúť opatrenia na nápravu.

V roku 1985 dostali biskupi v USA od komisie takmer stostranovú správu, ktorú stručne prerokovali na biskupskej konferencii, no tým sa to skončilo. Zistenia pátra Doylea ich zrejme tak šokovali, že sa touto témou radšej ďalej nezaoberali. Doyle totiž dospel k záveru, že na území USA pôsobí asi tisíc pedofilných kňazov, a finančné riziko, ktoré títo kňazi predstavujú pre svoje diecézy, odhadol asi na miliardu dolárov. Dnes už vieme, že odškodné, ktoré sa dosiaľ vyplátilo, dávno prekročilo miliardovú hranicu. Po boji je, pravdaže, každý

generálom. Napriek tomu si americkí biskupi mali už roku 1985 uviesť, že ak budú strkať hlavy do piesku, nič tým nevyriešia. A o čo krajšie by bolo, keby sa prihlásili k zodpovednosti voči obetiam kňazov a rýchlo konali.

Konferencie sa vtedy zúčastnil aj biskup, ktorý musel neskôr odstúpiť pre pletky so ženami i preto, že tvrdošijne ignoroval problém pedofilných kňazov, ďalší, ktorý prišiel o funkciu, keď bývalému milencovi zaplatil za mlčanie 450 000 dolárov z diecéznej kasy, i prvý biskup v USA, ktorého verejne obvinili zo sexuálneho zneužívania mladistvých. Podstatné je, že sa v Spojených štátoch amerických nenašiel ani jeden biskup - ani medzi konzervatívami, ani medzi liberálmi, ani medzi tými, ktorých sa obvinenia týkali, ani medzi tými, čo žili v duchu cirkevného učenia - ktorý by problém sexuálneho zneužívania detí duchovnými bral vážne a niečo proti nemu podnikol. Osudy obetí na cirkevných otcov neurobili nijaký dojem.

Sprvu sa zdalo, že taktika popierania, zamlčovania a tuctovania akýchkoľvek prehreškov prináša úspechy. V nasledujúcich rokoch sa sporadicky objavovali prípady odsúdených kňazov a občas sa stalo, že niektorá diecéza musela zaplatiť odškodné. Na verejnosť to však takmer nepreniklo. A predsa boli odhalené nové závažné a znepokojujúce prípady. V Kalifornii roku 1993 zostavili komisiu, ktorá mala vyšetriť sťažnosti na pohlavné zneužívanie chovancov františkánskej seminárnej školy v Santa Barbare. Roku 1989 obvinili a odsúdili jedného kňaza, ale ostalo viacero neobjasnených prípadov, ktorými sa teraz mala komisia zaoberať. Vtedajší provinciál františkánskeho rádu páter Joseph P. Chinnici dostal v novembri 1989 od komisie prípis so sedemdesiatse- demstranovou správou o škandále, ktorý

zatieňil všetko, čo sa dosiaľ v cirkvi USA prevalilo o sexuálnom zneužívaní detí.

V správe sa konštatuje, že do prípadu sa zaplietla iba malá časť pedagogického personálu, ale že „rakovinový nádor v tomto zariadení existuje a jeho vplyv na život obetí i na františkánsku provinciu je a naďalej ostane zničujúci“. Najprv padlo podozrenie na dvoch mladších františkánov, z ktorých jeden bol zakladateľom chlapčenského speváckeho zboru v Santa Barbare, čo mu zaručovalo prístup k veľmi mladým členom zboru. Komisia sa písomne obrátila na všetkých 950 bývalých žiakov internátnej školy a požiadala ich, aby sa vyjadrili k prípadnému sexuálnemu obťažovaniu. Vysvitlo, že podozriví rehoľníci vo svojej zvrátenosti nie sú osamotení. Zo 44 rádových bratov, ktorí pôsobili v škole za posledných 23 rokov, sa sexuálneho násillia na žiakoch dopustilo jedenásť - každý štvrtý mních v tomto zariadení bol teda pedofil! Prihlásilo sa 34 obetí, pričom niektoré boli zneužívané opakovane a niektoré aj viacerými páchatelmi.

Najzvrhlejší z františkánov sa preukázateľne dopustil násillia na 18 obetiach. Spektrum zneužívania siahalo od fotografovania chlapčenských aktov cez sexuálne motivované dotyky, údery po holom zadku, dotyky na genitáliách, mas- turbáciu až po orálny či análny pohlavný styk. K trestným činom dochádzalo kdekoľvek v internáte - v spálňach, v kanceláriách učiteľov, v nemocničnej časti i vo vonkajšom areáli. Všade, kde sa žiak ocitol osamote, mohol sa stať obeťou pedofilného učiteľa. Mnohí žiaci spolupracovali pod hrozbou zhoršenia znáмок alebo vylúčenia zo školy, iní sa podvoľovali za drobné láskavosti alebo darčeky v podobe cigariet či alkoholu. Medzi učiteľmi a žiakmi sa dokonca vytvárali trvalejšie

„vzťahy“, keď dvojica sústavne vykonávala spoločné aktivity. Rádoví bratia si mlčanie obetí v mnohých prípadoch vynucovali tým, že v nich vyvolávali pocity viny. A celých dvadsaťtri rokov všetci spoločne mlčali a tvárili sa, že nič nevidia a nepočujú.

V čase vyšetrovania boli niektoré obeť ešte študentmi, iní boli starší, mnohí ženatí a sami mali deti. Vplyv zneužívania na svoj neskorší život nehodnotili jednotne. Podľa správy však bolo príznačné, že prevažná väčšina obetí získala mimoriadne odmietavý postoj ku katolíckej cirkvi. Mnohí bývalí žiaci uvádzali, že nevedeli, na koho by sa mohli obrátiť. Boli presvedčení, že by im nikto neveril, keby niekomu vyrozprávali, akých činov sa kňazi dopúšťajú. Niektorí priznali problémy so sexuálnou orientáciou a boli presvedčení, že sa z nich stali homosexuáli.

Mnohí zápasili s pocitom nemohúcnosti, bezbrannosti: „Keby som bol ozajstný chlap, mohol by som sa brániť,“ uviedol jeden z bývalých žiakov. U niektorých to vyvolalo prehnane „mužné“ správanie, sklon k agresivite, násiliu, konfliktom s úradmi a rebélii. Mnohé obeť mali problém vybudovať si dôverný vzťah so ženou, pretože zneužívanie podvedome prenášali na partnerku. Aj rola kňaza a cirkvi bola v ich očiach, pravdaže, definitívne zmrzačená. Niektoré obeť dokonca v zmätku a strachu pochybovali, či svojím správaním nezavinili, že vysvätený kňaz kvôli nim riskoval svoje postavenie. Pre mladých veriacich katolíkov je práve toto zo všetkého najťažšie: Zneužitie dôvery sa nedotýka iba dôvery ku konkrétnej osobe, ale k cirkvi ako celku, a teda aj k Bohu, ktorý čosi také dopustil. Všetky tieto následky sa u obetí prejavovali v rôznej miere v závislosti od ich osobnosti.

Závažnosť neskorších následkov pritom nemusela byť priamoúmerná vonkajšej závažnosti činu. Sexuálne zneužívanie mohlo zanechať rovnako závažné následky na tých, ktorých páchatelia „iba“ fotografovali, alebo sa ich „iba“ dotýkali, ako na tých, ktorí boli donútení k análnemu styku. Niektoré z obetí sa pod vplyvom tejto traumy dokonca pohrávali s myšlienkou na samovraždu. Istý muž mal samovraždu už naplánovanú, keď prišiel list od vyšetrovacej komisie. Až vďaka nemu svoj príbeh vnútorne spracoval a našiel novú chuť žiť. Niektoré obeť priviedli pocity menejcennosti k alkoholu a drogám. Komisia narazila aj na fenomén, ktorý nazvala „teóriou čiernej diery“. Obete, ktoré mali v čase vyšetrovania menej ako tridsať, pôsobili psychicky pomerne stabilne a zdalo sa, že spomienky na zneužívanie takmer úplne potlačili. Staršie obeť spadli do „čiernej diery“ až vtedy, keď im nejaká náhoda pripomenula prežitú traumy a oživila potlačené spomienky. Aj rodičov, ktorí sa o prípadoch sexuálneho zneužívania dozvedeli, čakala dlhá a strastiplná cesta. Mnohých trápili výčitky svedomia, že dali dieťa do internátu, alebo že ignorovali jeho úpenlivé prosby, aby ho odtiaľ vzali. Aj dôvera rodičov k františkánskym kňazom, škole a cirkvi sa väčšinou nezvratne zničila.

Komisia v správe uviedla konkrétne kritické body, ktoré umožnili také dlhé sexuálne zneužívanie. V kláštornej škole fungovala nulová komunikácia, v takej atmosfére bolo ľahšie popierať hrozné činy a zatvárať oči pred realitou. Navyše, riadiace štruktúry rádu nemali ani potuchy o príčinách a príznakoch sexuálneho zneužívania mladistvých. Dochádzalo k ignorovaniu zásadných cirkevných pravidiel správania kňazov, kňazi zneužívali svoje postavenie na izoláciu obetí, ich zastrašovanie,

balamutenie a manipulovanie, na presadzovanie vlastných mocenských nárokov a sexuálnych chŕťok a na umlčanie obetí. Žiakom nikdy nikto nepovedal, aké správanie môžu očakávať od kňazov a učiteľov, a obeť nemali dôvernú osobu ani inštanciu, na ktorú by sa mohli obrátiť. Páchatelia teda robili, čo sa im zachcelo, pretože riziko prezradenia či dokonca trestu prakticky nehrozilo.

V kláštornej škole v Santa Barbare dochádzalo k porušovaniu najelementárnejších pravidiel bežnej komunikácie medzi učiteľmi a žiakmi. Za normálnych okolností by žiaci nemali mať prístup do súkromných priestorov františkánov, ale páchatelia si svoje obeť vodili aj do ciel a podávali im alkohol a drogy, aby boli chlapci povoľnejší. Niekedy tam dokonca nocovali úplne cudzie deti. Akoby nikto nechcel nič vidieť. Nikomu sa evidentne nevidelo podozrivé, že medicínsky totálne nevzdelaní rádoví bratia vykonávajú „lekárske“ vyšetrenia na genitáliách žiakov. Nikomu neprekážalo ani to, že učitelia „láskavo“ poskytovali nahým žiakom masáže celého tela. Bitka tam bola na dennom poriadku, takže žiaci zrejme boli presvedčení, že sú mníchom vydaní napospas a pokiaľ ide o telesnú nedotknuteľnosť, aj tak nemajú nijaké práva. Nie div, že v takejto atmosfére napokon starší chlapci, ktorí boli obeťami sexuálneho násillia, začali sami zneužívať mladších žiakov. Najzraniteľnejším článkom boli najmladší chovanci internátu, ktorých sústavne ohrozovali nielen rádoví bratia, ale aj starší spolužiaci.

Táto hrôza trvala dvadsaťtri rokov. Internát zatvorili roku 1987, no nie pre zneužívanie, ale výhradne z finančných dôvodov. Trvalo dva roky, do roku 1989, kým sa jedna z obetí opovážila podať trestné oznámenie na svojich trýzniteľov. Tak dlho fungoval kartel mlčania. 34 obetí napokon nabralo odvalu a vyšlo na verejnosť. Tým

poskytli aj cirkvi v USA druhú šancu, aby sa začala vážne zaoberať problematikou sexuálneho zneužívania detí. Správa komisie, ktorú v novembri roku 1993 dostal provinciál františkánskeho rádu, sa neobmedzila na opis pomerov a zločinov. Obsahovala aj fundované návrhy, ktoré mali sexuálnemu zneužívaniu v cirkevných zariadeniach zamedziť, alebo ho aspoň zásadne sťažiť a obmedziť. Nie je známe, čo urobil páter Joscph Chinnici so správou komisie, ani komu a kedy ju dal prečítať. Správa nebola utajená a cirkevný tlačový orgán *National Catholic Reporter* už v decembri 1993 publikoval najdôležitejšie závery vyšetrovania. Zdá sa však, že v cirkvi v USA ani v ostatných častiach sveta sa opäť neudialo nič, čo by zabránilo sexuálnemu zneužívaniu detí v cirkevných zariadeniach.

Úplná pohroma zasiahla cirkev Spojených štátov amerických až roku 2001, keď reportéri denníka *The Boston Globe* prišli so sériou článkov o trestných procesoch s piatimi kňazmi bostonskej arcidiecézy. Obvinení kňazi sa dopustili násilia na vyše stovke detí a všetci boli odsúdení na tresty odňatia slobody. Mimoriadne pikantné na tomto prípade bolo, že jeden z nich - Paul Shanley vystupoval ako aktivista organizácie NAMBLA, ktorá podporovala sexuálne kontakty medzi mužmi a mladistvými chlapcami. Príslušný arcibiskup musel priznať, že keď sa vyskytli sťažnosti, kňazov prekladal do iných farností. Napríklad Shanley roku 1990 „zmizol“ do Kalifornie a stal sa farárom jednej tamjšej obce. Zároveň spoločne s iným katolíckym kňazom prevádzkoval penzión pre homosexuálov. Kardinál Law zamlčal príslušnému biskupovi informáciu o špeciálnych chůtkach problémového kňaza. Kardinálovi i mnohým

jeho kolegom teda možno vyčítať, že v snahe aspoň dočasne ochrániť povesť katolíckej cirkvi prižmúrili oči a prijali riziko, že Paul Shanley ako katolícky kňaz zneužije dôveru veriacich a nájde si ďalšie obete.

Fundované reportáže, za ktoré reportéri Boston Globe neskôr dostali renomovanú Pulitzerovu cenu, položili základ intenzívnejšieho vnímania škandálu zo strany verejnosti. Zrazu zo všetkých strán Spojených štátov prichádzali správy o nových prípadoch. Medzi kňazmi boli odhalené stovky páchatel'ov. Stúpol počet trestných konaní proti kňazom, ale aj počet civilných žalôb o náhradu škody proti biskupským úradom a rádovým spoločenstvám, predovšetkým proti jezuitom. Miliardová výška škôd odhadovaná roku 1985 bola prekročená už roku 2002. Presné údaje o vysúdenom odškodnom nemáme, ako príklad však môže slúžiť rok 2007, keď katolícke inštitúcie v USA vyplatili poškodeným a ich právnym zástupcom náhrady škody v celkovej výške 615 miliónov dolárov.

Pri takýchto sumách sa mnohé menšie diecézy rýchlo dostali na hranicu svojich finančných možností a v rokoch 2004 až 2009 ohlásili bankrot diecéza v Portlande a ďalších šesť diecéz. Konkrétne to znamenalo, že na financovanie nárokov veriteľ'ov museli pristúpiť k predaju majetku. Napríklad maličká diecéza Davenport v štáte Iowa so 104 000 veriacimi mala odškodniť 156 obetí, ktoré štyria tamojší kňazi zneužívali v rokoch 1960 až 1983. Odškodné vo výške 37 miliónov dolárov sa však nepodarilo získať, a tak 10. októbra 2006, iba dva dni pred nástupom nového biskupa Martina Amosa, diecéza skrachovala. Nový biskup si musel nájsť podnájom, pretože biskupské sídlo sa dostalo do nútenej dražby a spolu s ním aj veľká administratívna budova a ďalšie nehnuteľnosti. Ani to

však nestačilo a na chýbajúcich 22 miliónov sa majú poskladať veriaci. Do polovice roku 2010 sa podarilo vyzbierať 12 miliónov, takže potrvá ešte roky, kým sa diecéza v Davenporte finančne spamätá. Finančné škody zo spáchaných zločinov sa dajú ľahko vyčíslieť, nesmieme však zabúdať ani na utrpenie a duševné muky tisícov obetí, ktorým páchatelia ukradli detstvo a ich ďalší život zaťažili hrozným bremenom. Títo ľudia stratili dôveru ku katolíckej cirkvi a často aj vlastnú vieru. Obrovskú ranu pritom utrpela aj dôvera rodičov, príbuzných a priateľov obetí, ostatných farníkov a napokon aj všetkých katolíkov.

Až na zhromaždení v Dallase v štáte Texas v lete 2002, teda sedemnášť rokov po prevalení prvého škandálu, členovia americkej biskupskej konferencie zaujali radikálny postoj k zneužívaniu detí kňazmi a poverili renomovaný kriminálny ústav John-Jay-Institut na štátnej univerzite v New York City, aby vypracoval správu, ktorá by štatisticky zhrnula všetky známe prípady. Správa známa ako John-Jay-Report bola publikovaná už roku 2004. Za obdobie od roku 1950 do roku 2002 sa zaznamenalo 4 392 obvinení proti kňazom, z ktorých však už 3 300 zomrelo, a preto proti nim nebolo možné začať konanie. Štátne zastupiteľstvo sa ujalo 1 021 prípadov a odsúdilo 384 pedofilných kňazov. Osemdesiat percent obetí tvorili chlapci, z toho 22 percent bolo mladších ako desať rokov, 51 percent bolo vo veku jedenášť až štrnásť rokov. Jeden trestný čin sa podarilo preukázať 59 percentám páchatel'ov, v takmer 15 percentách však išlo o viacnásobných páchatel'ov, z ktorých každý poškodil najmenej desať obetí. Ukázalo sa, že odhalené činy nie sú v celom období rozložené rovnomerne. Nárast sa zaznamenal koncom šesťdesiatych rokov a prípady kulminovali v sedemdesiatych rokoch.

Potom ich počet rapídne klesol a ku koncu sledovaného obdobia už dosahoval nižšie hodnoty z päťdesiatych rokov. Čo mohlo spôsobiť taký pozoruhodný pokles?

Ako sme už uviedli, ide o počet odhalených prípadov, nie o prípady, ktoré sa naozaj stali. Podľa teórie, ktorá sa objavila v súvislosti s vyšetrovaním v internáte v Santa Barbare, obeť dlhé roky mlčia a dovedy potláčajú spomienky na zneužívanie, kým sa neocitnú v životnej kríze. Dalo by sa teda očakávať, že mnohé prípady z osemdesiatych a deväťdesiatych rokov vyplávali na povrch až po roku 2002 a do správy ústavu Johna Jaya sa vôbec nedostali. Príčiny však môžu byť rôzne. Možno sú potenciálni páchatelia iba opatrnejší, alebo sa zo strachu pred trestom stiahli do úzadia. Možno je prípadov menej aj preto, že do cirkevných zariadení chodí menej detí alebo preto, že deti a ich rodičia sú menej tolerantní k mocenskému vystupovaniu kňazov. Alebo je to azda preto, že dnes sa už výber kňazov robí starostlivejšie, adepci na toto poslanie majú lepšiu prípravu a ich nadriadení nad nimi pozornejšie bdejú? Vylúčené to nie je.

ČIERNE OVCE NA ZELENOM OSTROVE

Cirkev bola zrejme dlho presvedčená, že sexuálne zneužívanie detí duchovnými je výhradne problémom Spojených štátov amerických. Cirkevné inštitúcie na celom svete do roku 2000 takmer nevenovali pozornosť štruktúram, ktoré uľahčovali sexuálne zneužívanie detí. Pritom by stačilo zdravým sedliackym rozumom predpokladať, že ak sa niekde vyskytnú podobné

štruktúry ako v USA, je veľmi pravdepodobné, že tam môže skôr dochádzať k podobným prechmatom. Namiesto zdravého rozumu však biskupi na celom svete evidentne stavili na pštroziu politiku a na prístup „ja nič, ja muzikant“. V rozpore s akoukoľvek logikou dúfali, že škandál, ktorý zachvátil Spojené štáty, sa akurát ich diecéze oblúkom vyhne. A prípady, ktoré sa predsa len prevalili, vyhodnotili ako poľutovaniahodné anomálie, akým sa ani pri najväčšej opatrnosti nedá zabrániť. Odmietali priznať, že kdesi v hĺbke systému driemu zásadné problémy, i to, čo cirkevní ignoranti dávno vedeli - že tisíce obetí môžu desiatky rokov potláčať spomienku na prežitie príkoria, no raz ich budú musieť vykričať, a preto sú časovanou bombou, ktorá skôr či neskôr vybuchne.

Po odhalení sexuálneho zneužívania musel na juhu írsku odstúpiť biskup stojaci na čele diecézy s viac ako stotisíc veriacimi. Ani on nepostupoval v týchto prípadoch dosť rázne. Obvinenia kňazov z pedofílie riešil napomenutím a preložením do inej farnosti. Na katolíckom zelenom ostrove ani policajné orgány neverili, že by sa duchovný mohol zapliesť do nejakého škandálu alebo dopustiť zločinu. A hoci biskupi tvrdili, že nevedia o nijakých špeciálnych problémoch so sexuálnym zneužívaním detí kňazmi, v rokoch 1987 až 1990 všetkých 26 diecéz v írsku uzavrelo poistenie rizika zo žalôb o náhradu škody zo strany prípadných obetí zneužívania. Poistné zmluvy obsahovali nezvyčajnú doložku, podľa ktorej sa za škodovú udalosť nepovažoval samotný prípad sexuálneho zneužívania kňazom, ale iba uplatnenie nároku na náhradu škody zo strany obete. Vďaka takejto neobvyklej doložke boli poistením kryté aj tie „škodové prípady“, ktoré sa stali už dávno, len ich ešte nik

neodhalil. Kto by v tom mohol vidieť niečo podozrivé?! Poistné zmluvy uzatvorili s cirkevnou poisťovňou Church & General Insurance Co., ktorú neskôr prevzala írsky odnož poisťovacej skupiny Allianz.

Aj v Írsku trvalo dlhé roky, kým sa prevalilo sexuálne zneužívanie detí v cirkvi. Lavínu spustil až roku 1995 mladý muž, ktorého si Sean Fortune, farár diecézy Ferns, od jeho štrnástich rokov držal ako sexuálneho otroka, a ktorý sa až po dlhých vnútorných útrapách odhodlal zájsť v Dubline na políciu a podať trestné oznámenie. Nasledovala prvá žaloba pre sexuálne zneužívanie mladistvého na katolíckeho kňaza v Írsku. Štátne zastupiteľstvo odhalilo 66 prípadov, no k vyneseniu rozsudku nedošlo, lebo farár Fortune vo vyšetrovacej väzbe spáchal samovraždu. Na život si siahli aj dve z jeho obetí.

Fortunov prípad vyvolal v Írsku rozsiahle vyšetrovanie, pretože sa zistilo, že policajti opakovane nevenovali pozornosť trestným oznámeniam, ktoré na neho podali. V roku 2005 sa napokon zverejnila správa o prípade z Fernsu. Verejnosť sa dozvedela, ako cirkevná vrchnosť i polícia reagovali na stovku trestných oznámení podaných obeťami sexuálneho zneužívania alebo ich rodičmi. Obvinenia sa týkali 21 kňazov, ktorí v rokoch 1966 až 2005 opakovane zneužívali deti. Obete nachádzali medzi žiakmi diecéznej školy St. Peters College alebo medzi miništrantmi vo farnostiach. Farár James Grennan z dedinky Monageer neďaleko Enniscorthy zneužívanie žiačok počas spovede priam inscenoval. Dievčatá v kostole vytvorili kruh okolo kresla, v ktorom sedel kňaz, a pri spovedi si jedna po druhej kľakali na červenú podušku pri jeho nohách. Ostatné sa so zatvorenými očami modlili. Dievča, ktoré sa práve spovedalo, muselo podať kňazovi

ruku, a ten si ju vložil do otvoreného rázporku na nohaviciach. Ani takéto hanebné zneužívanie kňazského postavenia na sexuálne vykorisťovanie dievčat nevyvolalo reakciu vedenia diecézy. Grennan ostal farárom v Monageere až do svojej smrti roku 1994. Biskup Comiskey uveril páchatelovi, nie jeho obetiam. Žiačky, ktoré vypovedali proti farárovi, tým prišli aj o dôveru verejnosti a jedna z obetí farára Grennana si neskôr siahla na život. Biskup Comiskey sa roku 2002 vzdal funkcie.

V Írsku bolo dlho bežné, že všetka sociálna starostlivosť o siroty, deti s poruchami správania a mladistvých páchatelov trestných činov bola v rukách cirkvi. Sociálne zariadenia zvyčajne viedli rehole a cirkev ich kontrolovala. Dohľad zo strany štátneho ministerstva školstva ostal iba na papieri. Správa publikovaná roku 2009 pod názvom Ryan-Report iba potvrdila, čo sa dalo očakávať. Špeciálne školy pre problémových mladistvých, takzvané Industrial Schools, boli semeniskami hrôzy. Vládla v nich sadistická atmosféra telesných trestov a ponižovania, zriedkavé nebolo ani sexuálne zneužívanie chovancov. Hrozivý bol najmä počet odhalených páchatelov. Správa skúmala dlhé obdobie od roku 1914 do roku 2000, no iba od roku 1965 do roku 2000 odhalila v katolíckych zariadeniach vyše 800 páchatelov. Z toho vyplýva, že počet obetí sa šplhá rádovo do tisícov. Reakcia cirkvi na tieto odhalenia bola rozporuplná - kardinál Sean Bready, hlava írskej katolíckej cirkvi a amaraghský arcibiskup sa obetiam verejne ospravedlnil. Naopak, rehoľný rád, z ktorého radov vyšli mnohí páchatelia, sa všemožne usiloval mariť vyšetrovanie a podarilo sa mu dosiahnuť, aby v správe neboli menovaní. Trestné stíhanie rehoľných bratov teda stroskotalo na tom, že polícia sa nedozvedela ich mená. Rehoľa sa z trestného stíhania

vykúpila prísľubom, že obetiam vyplatí odškodné vo výške 161 miliónov eur.

Rok 2009 priniesol írskej katolíckej cirkvi ďalší tvrdý úder. Po detailných správach v írskych médiách o zatajovaní pohlavného zneužívania detí kňazmi v dublinskej arcidiecéze, najväčšej írskej diecéze, v ktorej žije asi štvrtina všetkých katolíckych veriacich v krajine, a o tom, že aj štátne orgány pri stíhaní pedofilných kňazov postupovali veľmi váhavo, prišlo írske ministerstvo spravodlivosti roku 2002 k vlastnému vyšetrovaniu. Trvalo do konca roka 2009 a správa z neho bola zverejnená pod názvom Murphy-Report. Pre cirkev znamenala pohromu. Vyšetrovanie potvrdilo, že v dublinskej arcidiecéze panovali úplne rovnaké pomery ako v maličkom Fernse. A presne ako tam aj v Dubline arcibiskup systematicky chránil podozrivých kňazov a radšej ich predať na iné miesta, o udalostiach mlčal a nikdy na nikoho nepodal trestné oznámenie. Vzhľadom na to, že Desmond Connell, arcibiskup zodpovedný za kritické obdobie, odišiel do dôchodku už roku 2003, museli roku 2009 odstúpiť aspoň štyria biskupi, ktorí v tom období pôsobili v Dubline. Zistené poznatky boli v správe zhrnuté takto: „Dublinská arcidiecéza mala v prípadoch sexuálneho zneužívania detí až do polovice deväťdesiatych rokov jedinou starosť - všetko utajiť, vyhnúť sa škandálu a ochrániť povesť cirkvi. Tomuto cieľu sa podriadilo všetko ostatné, vrátane záujmov poškodených detí a nastolenia spravodlivosti pre obeť. Arcidiecéza porušila ustanovenia cirkevného práva a všemožne sa usilovala vyhnúť aplikácii štátneho práva.“

Keby sme chceli byť veľmi cynickí, mohli by sme konštatovať, že rozdiel medzi cirkvou a mafiou je v tom, že organizovaný zločin sa aspoň drží vlastných pravidiel. Aj pri najtriezvejšom pohľade na celú aféru však nemožno nevidieť, že írsky arcibiskup z vlastnej iniciatívy a

vlastnými silami cestu z marazmu nehľadala a pravdepodobne by ju ani nenašla. Správa totiž analyzovala obhajobu diecézy. Duchovní argumentovali, že do polovice deväťdesiatych rokov nechápali fenomén sexuálneho zneužívania detí, že situáciu pochopili iba postupne. Správa ich tvrdenie spochybňuje a namieta, že ide o vzdelaných predstaviteľov vyššej hierarchie, ktorí majú skúsenosti s cirkevným i svetským právom. V 20. storočí zverejnil Vatikán dva významné dokumenty na túto tému, žiaľ, v Dubline im nevenovali pozornosť. Za celých tridsať rokov cirkev viedla iba dve trestné konania proti kňazom. Väčšina zodpovedných teda evidentne nepoznala príslušné ustanovenia cirkevného práva, hoci všetky predpisy týkajúce sa zatajovania trestnoprávnych obvinení poznali dokonale.

Správa uvádza podrobný zoznam konkrétnych pochybení biskupov vo vzťahu k pedofilným kňazom a na záver si kladie otázku, podľa čoho biskupov vyberali do vedúcich pozícií: „Pri menovaní biskupov a arcibiskupov očividne zohrávala rozhodujúcu úlohu ich pravovernosť. Manažérske kvality od nich nikto nevyžadoval." Systematické tutlanie pedofilného konania malo korene v nulovej komunikácii. Ak sa biskup niečo dozvedel, nepovedal to arcibiskupovi, a naopak. Keď farárovi prideliť nového kaplána, neupozornili ho na kritické body z jeho minulosti. Kultúru mlčania pestovali predovšetkým rehoľné rády, ktoré nedovolili, aby čokoľvek o ich členoch preniklo na verejnosť. Ak niektorého duchovného poslali na liečenie, ani jeho psychoterapeut sa často nedozvedel o pedofilnom pozadí klienta. Správy psychoterapeutov vypracované bez poznania dôležitých skutočností boli, pravdaže, úplne bezcenné. Vedenie diecézy však na ich základe považovalo kňazov za „vyliečených" a zaradovalo

ich na nové pôsobiská. Dohľad nebol zabezpečený ani v prípade kňazov, ktorí sa k pohlavnému zneužívaniu detí sami priznali.

Z Murphyho správy vyplýva, že írski biskupi vedeli o sexuálnom zneužívaní detí kňazmi vo farnostiach, školách a internátoch minimálne v rokoch 1987 až 1996, teda dlhých desať rokov, no nepodnikli nič, čo by deti ochránilo pred ďalšími prechmatmi. Obetiam, ktoré sa na cirkev obrátili, neposkytli potrebnú podporu, v niektorých prípadoch dokonca označili ich sťažnosti za nedôveryhodné. Murphyho komisia však odhalila 120 nových prípadov ešte aj po roku 2004, keď už vstúpili do platnosti prvé cirkevné opatrenia proti zneužívaniu mladistvých. Dublinský arcibiskup Martin sa teda obetiam ospravedlňoval celkom opodstatnene. Povedal, že sa obetiam ospravedlňuje za všetko, čo sa im prihodilo, je mu to veľmi ľúto a hanbí sa: „No uvedomujem si, že tu slová útechy nestačia.“ Jeho postoj sa mnohým kňazom nepáčil a niektorí ho veľmi kritizovali, že Murphyho správu neodmietol. Pápež sa postavil za arcibiskupa, no dublinská arcidiecéza je od tých čias vnútorne rozkladaná. Vnútri cirkvi je stále dosť síl, ktoré by k téme sexuálneho zneužívania detí kňazmi najradšej zaujali postoj, aký bol obvyklý predtým podľa vzoru troch opíc: nevidím, nepočujem, mlčím.

MLČIACI PASTIERI

Keď sa v osemdesiatych rokoch prevalili škandály so zneužívaním detí v USA a v Írsku a dozvedeli sa o nich

rímska kúria i vedúce osobnosti duchovenstva na celom svete, azda by sa dalo očakávať, že pastieri v najvyšších pozíciách si uvedomia svoju zodpovednosť a celú cirkev, každú diecézu podrobia dôkladnej kontrole, či náhodou niekde v hĺbke tiež nedriemu podobné problémy. Napokon, v mnohých krajinách sa objavili ďalšie prípady - síce len sporadicky, ale zato také závažné, že len slepý by za nimi nevidel problém systému.

Kolko obetí by sa podarilo uchrániť, keby zodpovední konali už pred dvadsiatimi rokmi? Niekoľko sto? Azda aj niekoľko tisíc či desaťtisíc. Ak si uvedomíme, že rímska cirkev je svetový koncern na výchovu a vzdelávanie, vysoké čísla sa nebudú zdať prehnané. Na celom svete je najmenej 6 500 cirkevných vysokých škôl a vyše 200 000 základných a stredných škôl. Katolícke vzdelávacie inštitúcie navštevuje asi 40 až 50 miliónov žiakov a študentov, bližšie údaje nie sú známe. Ak by sa len v každej desiatej škole vyskytol pedofilný kňaz, ktorému by sa podarilo utajiť svoje sklony, a každý rok by si nenašiel viac ako dve obete, v celosvetovom meradle by išlo o 40 000 chlapcov či dievčat. Pritom detí a mladistvých, ktorí prichádzajú do styku s kňazom pri návšteve kostola, miništrovaní, v spevokole alebo v skautingu, môže byť až 300 miliónov. Pomýlený postoj k zneužívaniu detí duchovnými v sebe skrýva obrovský negatívny potenciál. Navyše, poškodené nie sú iba priame obete zneužívania, ale aj ich rodičia a príbuzní, ktorých dôvera k cirkevným inštitúciám je pošliapaná. Nehovoriac o zamestnancoch cirkevných škôl a internátov ani o mnohých duchovných, ktorí k deťom pristupujú zodpovedne, a tých je, našťastie, drvivá väčšina, ale ktorých do týchto špinavostí podlo zatiahli a niekto hazarduje s ich povestou, dôveryhodnosťou a poctivou prácou.

Po príklady ako cirkev zaobchádza s pedofilnými kňazmi, ktorých sklony a aktivity ich nadriadení desiatky rokov poznajú - alebo by o nich mohli vedieť, keby nemali klapky na očiach a na ušiach - nemusíme chodiť do Spojených štátov ani do Írska. Stačí sa pozrieť do vlastných radov. Za všetky príklady z Augsburskej diecézy v Nemecku. Farár v istej dedinke v Allgäu v rokoch 1966 až 1979 sexuálne obťažoval sedem maloletých dievčat. V roku 1979 ho preložili, no už roku 1982 sa prevalilo, že zneužil ďalšie obete. Dvanásťročné dievča opil omšovým vínom, potom ho nahé vyfotografoval a fotografiami ho následne dlhé roky vydieral a nútil k pohlavnému styku. Krajský súd mu dokázal, že sa trestného činu dopustil najmenej v 45 prípadoch, za čo ho odsúdil na trest odňatia slobody na štyri roky.

Biskupský úrad vedel o všetkom najmenej od roku 1984, no nič nepodnikol. Kňazovi dokonca mali navrhnúť, aby vyčkal, kým sa trestný čin premlčí. Vtedajší generálny vikár Dr. Eugen Kleindienst neskôr pred súdom vypovedal, že farárov osobný spis nečítal, a preto obvinenia nepozná. Roku 1993 ho síce z funkcie generálneho vikára odvolali, no vzápätí sa stal biskupským vikárom a vedúcim finančného oddelenia diecézy. Na návrh nemeckej biskupskej konferencie ho roku 2003 vtedajší minister zahraničných vecí Joschka Fischer povolal do diplomatických služieb a Kleindienst odvtedy pôsobí ako duchovný radca nemeckého veľvyslanectva pri Svätej stolici.

Aj po roku 1993 sa v Nemecku každoročne objavovali prípady pohlavného zneužívania chlapcov i dievčat kňazmi. Vo verejnosti väčšinou rezonovali len tie, v ktorých prebehlo trestné konanie a páchatelia odsúdili. Až na dva pozoruhodné prípady však vždy ostalo pri

podmienečných trestoch odňatia slobody. Magazín Der Spiegel roku 1995 síce priniesol reportáž o množstve prípadov zneužívania miništrantov, v ktorých páchatel'ov odsúdili na niekoľkoročné väzenie, ale bez väčšieho ohlasu v médiách. Ordinariáty neboli pod tlakom, a preto ani nekonali. V nemeckej verejnosti bol ešte pokoj, hoci nad cirkvou sa už sťahovali búrkové mračná. Vládlo ticho pred búrkou, len z času na čas sa niekde zablyslo. Už vtedy mohli a mali biskupi reagovať a aktívne prispieť k objasneniu prípadov, zasiahnuť mali aj predstavení rehoľných rádov, ktoré prevádzkovali školy, internáty a ďalšie zariadenia pre deti. Prípady z USA a Írska pre nich mali byť dostatočnou výstrahou. V Nemecku sa však cirkev pridlho oddávala ilúzii, že pedofilní kňazi sú úplne okrajovým zjavom, o ktorom je lepšie pomlčať. Pozorovateľ zvonka musel nadobudnúť dojem, že pre cirkev je dôležitejšia klerikálna súdržnosť ako starosť o obeť.

Až roku 2002, akiste pod vplyvom škandálu v Írsku, žurnalisti jednej nemeckej televízie vypátrali 47 prípadov sexuálneho zneužívania detí kňazmi v Nemecku od roku 1972. O priebehu a výsledkoch rešerše nakrútili film a odvysielali ho vo verejnoprávnej televízii pod názvom Miesto činu - kostol. Nález bol veľmi podobný Írsku - cirkevné miesta používali rovnakú taktiku na ochranu páchatel'ov a obeť podľa možnosti ignorovali. Postoj biskupov k tejto problematike sa najzreteľnejšie prejavil v konštatovaní jedného z odsúdených kňazov: „Mojím najsilnejším zážitkom je, že cirkev nad mojimi činmi rozprestrela plášť kresťanskej lásky k blížnemu." Ani toto ešte nevyvolalo búrlivú reakciu verejnosti.

Nemecká biskupská konferencia koncom roka 2002 na základe nových rímskych predpisov zverejnila smernicu

na zaobchádzanie s obvineniami zo sexuálneho zneužívania mladistvých proti kňazom, ktorá mala byť záväzná pre všetky nemecké diecézy. Aj táto smernica však ponechávala zodpovedných v pasívnej pozícii, konať mali začať až na podnet prípadnej obete. Pritom by sa iste našiel spôsob, ako osloviť aj anonymné mlčiace obete, či ako sa vrátiť k starým prípadom a zistiť, kde sa momentálne nachádzajú kňazi, na ktorých už raz podozrenie padlo, alebo ich za podobný čin preložili. V roku 2002 už zodpovední mohli, resp. mali mať o temných okolnostiach zneužívania detí duchovnými toľko informácií, že vydanie takejto smernice bolo úplne nepostačujúce. Zároveň muselo byť každému jasné, že takýto postoj si vyžiada ďalšie detské obete. A naozaj, muselo prejsť ešte takmer osem rokov, kým došlo k zásadnej zmene, ktorá priniesla aspoň ako-tak akceptovateľné pomery. Osem dlhých rokov, v ktorých obete narážali na múr mlčania a nepochopenia.

28. januára 2010, v deň liturgickej spomienky na patróna a učiteľa cirkvi sv. Tomáša Akvinského, bol v Berlíne sivý a studený zimný deň s teplotou okolo bodu mrazu. V tento deň malo dôjsť k udalosti, ktorá zrazila na bod mrazu dôveru mnohých ľudí, veriacich a neveriacich, ku katolíckej cirkvi. Berlínsky denník Der Tagesspiegel napísal: „Na jezuitskom kolégiu v Berlíne desiatky rokov dochádzalo k sexuálnemu zneužívaniu žiakov učiteľmi. Súkromné gymnázium má povesť elitnej školy, ktorú navštevovali mnohí poprední politici a manažéri.“ Novinový článok uviedol, že prípady zneužívania sa odohrali ešte v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch a ide o dvoch páchatel'ov, ktorí podľa súčasného stavu poznania zneužili sedem žiakov. Vzhľadom na pomerne dlhý čas, ktorý uplynul, a strohý text bez akýchkoľvek

detailov by sa dalo očakávať, že ani tieto udalosti si veľkú pozornosť verejnosti nevyslúžia.

No stalo sa čosi iné. Azda sa o to zaslúžili dve okolnosti. Po prvé, obeť: príslušníci vyššej vrstvy - to znie oveľa atraktívnejšie, než keby išlo len o dedinských miništrantov alebo deti z detského domova. A po druhé, dosiaľ neslýchaná reakcia vedenia školy. Rektor a duchovný riaditeľ kolégia sa na základe podozrenia, ktoré sa k nemu dostalo, konečne odhodlal vo veci konať a odhaliť skutočný rozsah zneužívania. Všetkých bývalých aj súčasných žiakov oslovil listom a požiadal ich o informácie o prípadoch, ktoré dosiaľ neboli známe. Na druhý deň o prípade informovali všetky nemecké médiá. Týždenník Stern priniesol detailnú reportáž a úryvky z listu pátra Mertesa bývalým žiakom: „Podľa skúseností obetí vedenie kolégia ani duchovné osoby, ktoré z titulu svojej funkcie mali bdieť nad obeťami, nevenovali problémom pozornosť.“

Mimochodom, páter Mertes bol od roku 1994 učiteľom a od roku 2000 rektorom berlínskeho kolégia. Po toľkých rokoch mu teda zverejnenie týchto udalostí určite nepadlo ľahko. Akiste sa s problémom trápil už dlhšie a roku 2009 o ňom napísal knihu s titulom Odpor z lojálnosti. Zaoberá sa v nej otázkou, za akých okolností človek môže, či dokonca musí verejne kritizovať skupinu, ku ktorej patrí. Mertes spochybnil korporátneho ducha, ktorý panoval v cirkvi a dosiaľ znemožňoval otvorené zaobchádzanie s kriminálnymi činmi síce malej, no významnej časti duchovenstva. V prípade rádového duchovenstva spozoroval túto tendenciu dokonca v ešte oveľa výraznejšej miere: prejavovala sa jednak ako lojalita k vlastnému rádu a jednak ako lojalita k cirkvi ako celku.

Pričom z pohľadu duchovných sa „cirkev ako celok“ nechápe ako spoločenstvo 1,2 miliardy katolíkov, ale len ako 400 000 „spolubratov“. Ich lojálnosť rozhodne neznamená lojálnosť k štrnásťročnému chlapcovi z malého mesta v Bran- denbursku, ktorý bol v triede jediným katolíkom a v nedeľu nechodil hrať futbal, ale do kostola, a teraz má za to len vý- smešky a zlomyseľné otázky, čo to tam s pánom farárom vlastne robil. Tento jav nesúvisí s odhaleniami pátra Mer- tesa, ale, žiaľ, prejavuje sa veľmi často, keď duchovní hovoria o cirkvi.

Páter Mertes svojím listom a tlačovými konferenciami, ktoré zvolal vo februári 2010, spustil reťazovú reakciu, ktorá postupne zasiahla takmer všetky katolícke vzdelávacie ustanovizne a diecézy v Nemecku. Všetko sa začalo tým, že u advokátky, ktorú na tento účel splnomocnil jezuitský rád, sa hlásili ďalšie obete zneužívania v tejto škole. Nasledovali hlásenia o zneužívaní na ďalších prominentných jezuitských školách v Hamburgu, Bonne i v Schwarzwalde. V mnohých prípadoch išlo o kňazov, ktorí sa po preložení dopúšťali ďalších trestných činov. Mimoriadne závažné sú prípady, keď duchovní zneužili na prechmaty voči žiakom svoje postavenie morálnej autority či dokonca dôverníka a spovedníka.

V predbežnej správe advokátky z 18. februára 2010 sa objavili veľmi podobné poznatky o správaní páchatel'ov a postoji ich nadriadených, aké poznáme zo správ z USA a Írska. To však znamená, že reakciu, ktorú svojou akciou vyvolal páter Klaus Mertes v januári 2010, mohli zodpovední biskupi a riaditelia škôl vyvolať už roku 1985. Neurobili to, ale „ojedinelé prípady“ diskrétno zamietli pod koberec a mlčali. Videl vôbec niekto, čo sa deje, pokúsil sa niekto aktívne zakročiť?

Vďaka veľkej pozornosti, ktorú roku 2010 venovali tejto téme nemecké médiá, sa hlásili obeť z celého Nemecka, nielen z jezuitských škôl, ale aj z pallotínskych, saleziánskych, maristických, františkánskych, kapucínskych internátov a z benediktínskej elitnej kláštornej školy v Ettale. Takmer vo všetkých diecézach sa objavili aj nové obvinenia proti farárom, často aj proti dávno zosnulým. Mnohé činy, ktorých obeť sa v tejto vlne prihlásili, sú dávno premlčané, takže štátne zastupiteľstvo nemôže začať trestné stíhanie.

Už v prvých mesiacoch roku 2010 pre obvinenia zo zneužívania pozbavili kňazského úradu 20 duchovných, popri obyčajných farároch aj kňazov vo vedúcich funkciách, pričom jedného dokonca obvinili z kontaktov s prostitúciou. Augsburský biskup Walter Mixa v apríli 2010 ponúkol svoju funkciu pre iné pochybenia, obvinenia z finančných machinácií a telesných trestov na deťoch z čias, keď pôsobil ako farár v Schrobenshausene, a pápež jeho abdikáciu rýchlo prijal. Neskoršie obvinenia z pohlavného zneužívania mladistvých proti biskupovi Mixovi však boli vyvrátené.

V súčasnosti stále nie je jasné, či už poznáme skutočný rozsah sexuálneho zneužívania detí duchovnými v Nemecku, alebo ide iba o špičku ľadovca. Thomas Pfister, vyšetrovateľ v prípade kláštornej školy v Ettale, zverejnil 12. apríla 2010 správu, v ktorej sa píše: „Moje vyšetrovanie jednoznačne preukázalo, že v kláštore Ettal desiatky rokov približne do roku 1990 dochádzalo k brutálnemu násiliu, sadistickému mučeniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a mladistvých.“ Pfister ďalej uvádza, že 15 duchovných sa dopúšťalo násilia na deťoch a mladistvých, proti trom z nich štátne zastupiteľstvo začalo trestné stíhanie. Okrem toho sa kláštor musí zaoberať prípadmi sexuálneho

zneužívania. Ostatné zariadenia zatiaľ záverečné správy z vyšetrovania nepredložili. Neistota, v ktorej sa nemecká cirkev nachádza, je skľučujúca pre biskupov, kňazov i pre obyčajných veriacich, ktorých cirkevná terminológia ešte vždy nazýva laikmi. Obnovenie dôvery k cirkvi si bude vyžadovať predovšetkým nemilosrdné odhalenie pravdy.

Postoj väčšiny nemeckých biskupov zatiaľ vzbudzuje sklamanie. Verejnosť očakávala, že budú postupovať aktívnejšie. Z vyjadrení konkrétnych biskupov k tejto téme jasne vyplýva, že vo vzťahu ku škandálu evidentne neexistuje jednotná línia. Naopak, biskupská konferencia pôsobí ako krdeľ splašených sliepok, a po odchode kardinála Lehmana v nej už neostal nikto, kto by si mohol nárokovať autoritu kohúta. Páni biskupi dvadsaťpäť rokov spali, a teraz sa im to kruto vypomstí.

Veľký chaos medzitým zachvátil aj Rím. Na Veľkonočnú nedeľu roku 2010 došlo na Svätopeterskom námestí k neslýchanej udalosti. Kardinál Sodano, dekan kolégia kardinálov a protokolárne druhý muž katolíckej cirkvi, porušil liturgické predpisy, keď osobne oslovil pápeža a ubezpečil ho o solidárnom postoji všetkých kňazov a veriacich k „táraniu“ médií

o škandáloch so sexuálnym zneužívaním detí duchovnými. Viedenský kardinál Schönborn v tlači rázne napadol Sodana za jeho partizánsku akciu a upozornil, že práve Sodano v minulosti sabotoval vyšetrovanie v prípade viedenského arcibiskupa Groera, ktorý musel roku 1995 abdikovať pre podozrenie zo zneužívania. Nato sa ozval portugalský kardinál Martins a vyhlásil, že kolega Schönborn svojou kritikou preukazuje cirkvi medvediu službu.

Čoraz naliehavejšie sa čakalo na vyjadrenie „šéfa“. Benedikt XVI. nechal svoje ovečky ešte pár týždňov čakať,

aby napokon 11. júna 2010 v kázni požiadal o odpustenie za správanie cirkvi a prisľúbil, že „urobíme všetko, aby sme v budúcnosti zabránili takémuto zneužívaniu, že sa pri výbere duchovných pre kňazskú službu a pri formovaní nadchádzajúcich kňazov budeme všemožne usilovať preveriť ich spôsobilosť na toto poslanie a že budeme kňazov na ich ceste ešte intenzívnejšie sprevádzať, aby ich Pán ochránil a obrátil pred pokušením a nástrahami sveta." Znamenajú azda pontifikove slová, že kríza v cirkvi sa skončila? V Ríme 1 v ostatných častiach sveta je stále dosť prelátov, ktorí sú presvedčení, že krízu nevyvolalo správanie cirkvi, ale štvavá kampaň nepriateľských médií. Ak si uvedomíme obrovskú húževnatosť starých skostnatených štruktúr, mali by sme byť veľmi opatrní pri hľadaní odpovede na otázku, aký postoj cirkvi pri zdolávaní krízy sa napokon presadí.

5. A PREDSA SMRDIA

O slabosti cirkvi voči prítlačlivej sile mamonu bola reč už v predchádzajúcej kapitole. Zdá sa, že úsilie cirkvi „minimalizovať škody" sa popri ochrane dotknutých duchovných zameriava aj na starosť o vlastný mešec.

Sexuálny život duchovných a finančné pozadie cirkvi sú témy, ktoré zaujímajú kresťanov i riekresťanov. Hoci ide o veci na prvý pohľad veľmi vzdialené, predsa len majú niečo spoločné: obe môžu slúžiť ako mimoriadne účinný nástroj moci. Efektívnosť mocenského pôsobenia sa dá ešte zvýšiť, ak sa pridajú náboženské idey, ktoré medzi zbožným ľudom vyvolajú presvedčenie, že pre dosiahnutie večnej spásy musia bezpodmienečne splniť nejakú povinnosť, zanechať hriešne konanie, zaplatiť istú sumu alebo urobiť nejakú majetkovú transakciu.

V otvorenej trhovej spoločnosti je absolútne v poriadku, ak spoločenské organizácie, teda aj cirkev, disponujú peniazmi a majetkom a zúčastňujú sa ekonomického života. Táto okolnosť sama osebe rozhodne nemôže byť predmetom kritiky. Tú si však zasluhuje spôsob, akým to cirkev robí, ako rozmnožuje svoje statky, za čo vydáva peniaze a ako ich investuje. Fakt, že cirkevné finančné inštitúcie ešte aj dnes slúžia na pochybné politické účely, smrdí priam do neba.

MÁ DAŤ A DAL

Ježišov postoj k peniazom bol prostý - s denárom cisára Ti-béria na dlani vyhlásil, že peniaze patria tomu, kto je na nich vyobrazený. Keby sa na peniaze takto díval obyvateľ euro- zóny, asi by sa pri pohľade do peňaženky zháčil - na mnohých minciach sú totiž vyobrazené náboženské symboly, svätci a kostoly, a na niektorých - hoci ich nie je veľa, je aj pápežova podobizeň. Takáto mnohoznačná symbolika akiste nevznikla zámerne.

Kým si detailne ozrejmime príjmy, výdavky a postoje cirkevných finančných inštitúcií, musíme si vyjasniť, koho máme v tejto súvislosti pri označení „cirkev“ na mysli. Pohľad zvonka, akým sa cirkev prezentuje nezaujatému televíznemu divákovi pri veľkonočnom alebo vianočnom pápežskom požehnaní, je prostý: na čele stojí pápež, pod ním sú tisíce biskupov v diecézach, ešte nižšie stoja farári a ich ovečky vo farnostiach a všetci členovia cirkvi predstavujú spolu asi 1,2 miliardy obyvateľov planéty. Celkom presne to vie len Boh (a v Nemecku aj finančný úrad), pretože centrálny register členov nejestvuje. Keby sme parafrázovali Eri- cha Fromma, tento pohľad na cirkev by mohol byť na strane JE.

Nás však zaujíma stránka nazvaná DAL, a tá je podstatne komplexnejšia. Na tejto úrovni cirkev „ako taká“ neexistuje, tu máme do činenia rádovo so státisícmi „právnych subjektov“, inštitúcií, nadácií, spoločností, združení a firiem založených podľa cirkevného alebo svetského práva. Cirkev si z najrôznejších pohnútok zvykla zahaľovať svoje financie a s nimi súvisiace otázky pláštikom mlčania, pričom trans- parentnosť a publicita pre ňu ostávajú neznámymi pojmami. Nejestvujú prehľady finančných ani hospodárskych aktivít a prepojení, ani zoznamy špeciálnych finančných inštitúcií

vo vlastníctve cirkvi. Niektoré diecézy v posledných rokoch zverejňujú aspoň svoje rozpočty, ich členenie je však veľmi hrubé a neobsahujú súpis majetku.

Do tejto húštiny sa nedá vniknúť priamo, takže občas môže do problematiky vniesť trochu svetla aj menší či väčší škandál. Paušálne „výpočty“, ktoré publikujú niektorí kritici cirkvi, sú celkom nepoužiteľné, pretože obsahujú iba súčet odhadovaných cien nehnuteľností, akcií, finančných investícií a umeleckých klenotov v kostoloch a múzeách, z ktorého vyvodzujú, že cirkev vlastní majetok vo výške najmenej 270 miliárd eur, a ten by, podľa ich názoru, mala venovať na charitu. To je číra demagógia, pretože problém nespôsobuje fakt, že cirkev vlastní majetok. Navyše, umelecké diela sú v cirkevných rukách oveľa bezpečnejšie než v ktorejkoľvek svetskej inštitúcii.

Kto sú teda všetky tie právne subjekty, čo zhromažďujú a vydávajú cirkevné peniaze? Začnime v Ríme. Pápež zasadne na Svätú stolicu. Nejde o označenie zlatého trónu v Sväto- peterskom dóme, ale o právny pojem, ktorý zahŕňa všetky pápežove funkcie a právomoci, v právnej terminológii sa používa pojem „právny subjekt“. Väčšina štátov sveta považuje Svätú stolicu za rovnocenný subjekt medzinárodného práva, ktorý udržiava diplomatické vzťahy so 180 štátmi. Svätá stolica spravuje ďalší dôležitý subjekt, a tým je Vatikán. Štát má síce miniatúrnu rozlohu, ale väčšina štátov uznáva jeho suverenitu. Okrem toho je pápež aj biskupom rímskej diecézy, ktorá má podobne ako všetky ostatné diecézy vlastný majetok a vlastní aj dómsku kapitolu. Veľmi zjednodušene povedané: ide o zbor významných kňazov, ktorý má právnu subjektivitu. Vlastný majetok majú aj dómska kapitula, aj jednotlivé hodnosti, z ktorých je zložená. Na všetky tieto úrovne

môžu byť napojené nadácie, teda majetkové základiny, ktoré slúžia (alebo majú slúžiť) istému účelu. Často ide o nadácie, ktoré pokrývajú prevádzkové náklady farnosti alebo iného zariadenia, ale existujú aj čisto dobročinné nadácie alebo nadácie, ktoré boli pred stáročiami založené na celkom iné účely.

Vlastným majetkom disponujú aj farnosti, teda najnižšia úroveň duchovnej služby, pokiaľ ich majetok nespravuje nadácia. V Nemecku je 27 diecéz plus akási virtuálna diecéza vojenského duchovenstva. Absolútnou jednotkou, čo sa týka veľkosti i finančnej potencie, je kolínska arcidiecéza, ktorá sa vystatuje tým, že „patrí k diecézám s najväčším objemom rozpočtových prostriedkov na svete". Roku 2010 predstavoval rozpočet arcidiecézy s 2,1 milióna veriacich 863 miliónov eur. Najmenší biskupský úrad v Nemecku so sídlom v Gôr- litzi má iba 30 000 veriacich a je chudobný, ale roku 2010 mal k dispozícii solídny rozpočet vo výške 14,6 milióna eur. Naopak, vedenia diecéz v Aachene a Berlíne roku 2003 priviedli svoje biskupské úrady takmer na mizinu.

Príjmy nemeckých diecéz tvoria v prvom rade výnosy z vlastného majetku, teda z prenájmu a užívania, a úroky, potom dary a príjmy z poskytnutých služieb v sociálnej oblasti. To je samo osebe bežné v každom väčšom združení. Dve špeciálne príjmové položky však má len cirkev, a tie si kritické zhodnotenie rozhodne zaslúžia.

Prvou položkou je cirkevná daň. Výber daní pre cirkev zabezpečujú štátne finančné úrady - mimochodom, za úhradu - a tie roku 2007 prerozdelené jednotlivým diecézám asi 4,8 miliardy eur. Každý veriaci v závislosti od regiónu odvedie cirkvi 8 až 9 percent zo štátom stanovenej dane z príjmov. Daň je hlavným zdrojom príjmov diecéz, vo väčších diecézach predstavuje cirkevná

daň približne 65 percent všetkých príjmov. Akiste preto cirkev s veľkou nevôľou reaguje na akúkoľvek zmienku o daňovej reforme, pretože každé zníženie daňového zaťaženia občana znamená automaticky aj zníženie príjmov cirkvi.

Prepojenie medzi cirkevnými a štátnymi úlohami a sférami spojenými s výberom cirkevnej dane vyvoláva kritiku už aj v samotnej cirkvi, tá však z celkom špecifických príčin určite ostane bez následkov. Prechod na alternatívny systém výberu cirkevnej dane či dokonca na dobrovoľnú výšku príspevkov by totiž vyvolal diskusiu aj o istej veľmi zaujímavej úprave daňového zákona, a zrejme by ju ohrozil. Ide o ustanovenia o osobitných odpočítateľných položkách podľa 10. paragrafu odseku 1 bodu 4 nemeckého zákona o daniach z príjmov. Podľa neho je veriaci daňový poplatník oprávnený odpočítať si zaplatenú cirkevnú daň od základu dane, takže platí štátu nižšiu daň. Štát a jednotlivé spolkové krajiny tak ročne prídu na daniach rádovo o 1,5 miliardy eur. Daňová strata je akousi Štátnou subvenciou pre cirkev, na ktorú sa však skladajú všetci daňoví poplatníci.

Ďalším zdrojom cirkevných príjmov špeciálne v Nemecku je takzvané „plnenie štátu“, ku ktorému sa zmluvne zaviazala väčšina spolkových krajín. V zásade ide ešte o náhradu škôd na majetku, ktoré cirkev utrpela v dôsledku sekularizácie z roku 1803. Podľa ústavy Weimarskej republiky z roku 1919 by tieto nároky mali byť dávno vyrovnané finančným odstupným, no ani cirkev, ani štát dosiaľ nemali záujem o definitívne usporiadanie vzájomných finančných vzťahov. Celková suma, ktorú všetky spolkové krajiny za rok vyplatia 27 diecézam, sa rádovo pohybuje na úrovni 350 miliónov eur.

Napríklad spolková krajina Badensko-Wiirttembersko platí diecézam vo Freiburgu a Stuttgarte-Rottenburgu ročný paušál po 25 miliónov eur. Bavorsko je precíznejšie a vyplácané sumy má presne rozpočítané na každý biskupský úrad, každého preláta či dokonca kostolníka. Sedem bavorských diecéz dostáva ročne necelých 66 miliónov eur (údaje z roku 2010). Platby sú väčšinou chránené pred infláciou a priebežne sa valorizujú.

Takéto privilégia však nepožíva iba katolícka cirkev. Najneskôr od prijatia nemeckej ústavy dostávajú takéto platby aj všetky ostatné náboženské zoskupenia, teda aj tie, ktorým štát nikdy nič nevzal. Aj oslobodenie od daní a mnohých iných verejnoprávných poplatkov platí dnes už pre všetky náboženské obce, ktoré fungujú ako verejnoprávne organizácie. Tieto privilégia by vzhľadom na zásadu rovnosti nepredstavovali problém - keby sa dnes tretina obyvateľov Nemecka nehlásila k žiadnej z týchto náboženských obcí, pričom tento vývoj má rastúcu tendenciu. Tretina obyvateľstva totiž nemá z plnenia štátu nič, iba ho musí spolufinancovať.

V cirkvi naďalej existuje obrovský počet zariadení, ktoré organizačne nie sú napojené na duchovnú hierarchiu. Najstaršou formou týchto inštitúcií sú rehoľné rády a podobné duchovné spoločenstvá. Ich jednotliví členovia väčšinou žijú podľa evanjelia v súlade s ideálom osobnej chudoby. Zároveň však mnohé kláštory a rády ako celok vlastnia veľký, priam obrovský majetok. Ďalšou kategóriou majetkových spoločenstiev sú kresťanské bratstvá a laické združenia založené na náboženské, sociálne a niekedy aj politické účely. V ostatnom čase došlo k spojeniu charitatívnych činností na jednotlivých úrovniach cirkvi do diecéznych a celoštátnych zoskupení. V Nemecku je takouto organizáciou Caritas. Mnohé

zariadenia sa prevádzkujú ako právnické osoby, zvyčajne vo forme takzvanej „dobročinnej s. r. o.". Už len fakt, že sociálne aktivity cirkvi v Nemecku majú asi pol milióna riadne zamestnaných pracovníkov, jasne dokazuje, že „katolícka cirkev" je aj mimoriadne dôležitý ekonomický hráč.

Nesmieme zabúdať ani na vzdelávacie ustanovizne všetkých stupňov - základné a stredné školy, akadémiie i vysoké školy. Tie síce nerozmnožujú finančný potenciál cirkvi, pretože vzdelanie si vyžaduje v prvom rade investície, ale finančné toky, ktoré sú s tým spojené, v konečnom dôsledku posilňujú jej ekonomickú štruktúru.

Cirkev sa veľmi zavčasu začala venovať aj vydavateľskej a mediálnej oblasti. Pôvodne mali tieto aktivity slúžiť iba na vlastné účely, no dnes siaha spektrum jej činnosti od tlače náboženskej literatúry až po vplyvnú mediálnu skupinu Weltbild, ktorá predáva všetko, čo sa dá speňažiť bez ohľadu na to, či produkt spĺňa kresťanské alebo cirkevné nároky. Skupina Weltbild má približne 7 000 pracovníkov a s ročným obratom asi dve miliardy eur sa zaraduje medzi desať najväčších mediálnych koncernov v Nemecku. Vlastníkmi spoločnosti je pätnásť nemeckých diecéz, pričom každá má iný podiel. Najväčší podiel na zisku - 17 percent majú kardinál Lehmann a jeho diecéza v Mainzi. Aj vo Francúzsku existuje veľká katolícka mediálna skupina Groupe Bayard, ktorá patrí mužskej reholi asumpcionistov a dosahuje ročný obrat vo výške rádovo 500 miliónov eur. Najväčšie talianske noviny Famiglia cristiana s nákladom tri milióny výtlačkov vydáva nakladateľstvo mužského katolíckeho rádu - spoločnosti svätého apoštola Pavla. V porovnaní s jej obratom pôsobia klasické aktivity iných kláštorov ako napríklad varenie

piva či výroba špeciálnych liehovín ako tradicionalistická kratochvíľa. Najväčší nemecký pivovar vo vlastníctve rehole benediktínov zo St. Bonifaz nezverejňuje ročný obrat vo finančnom vyjadrení, ale uvádza, že vyprodukuje stotisíc hektolitrov piva.

A napokon sú po celom svete rozšírené cirkevné finančné inštitúcie, poisťovne a banky, väčšie, menšie i tie, ktoré sa nachádzajú pod vplyvom Vatikánu. Ako sa ešte presvedčíme, aj tak dosť diskrétny a mlčanlivý štýl svetských bankárov mimoriadne konvenuje aj cirkevným finančným inštitúciám. V Nemecku k nim patria cirkevné družstevné banky ako napríklad Pax-Bank so sídlom v Kolíne nad Rýnom. Päť najväčších bánk tohto druhu dosahuje spoločne bilanciu vo výške 18 miliárd eur, majiteľom obchodných podielov sľubuje sedempercentný ročný výnos a klientom, ktorými sú výhradne cirkevné inštitúcie a ich zamestnanci, finančné investície v duchu katolíckej morálky. Nefinancujú obchod so zbraňami, pornografiu ani antikoncepciu, v minulosti sa však takéto úctyhodné princípy v cirkevnom bankovníctve nenosili. Nezodpovedanou, pravdaže, ostáva otázka, či je dodržiavanie takýchto zásad v dnešnej čoraz komplexnejšie prepojenej ekonomike vôbec možné.

ZBOŽNÍ PODNIKATELIA, BANKÁRI A PODVODNÍCI

Predovšetkým charitatívna činnosť katolíckej cirkvi sa podchvíľou musí vyrovnávať so škandálmi. V žiadnej inej cirkevnej aktivite v Nemecku nie je v obehu toľko peňazí ako v charite. Chýbajúce alebo nekompetentné kontrolné orgány, megalomanskí manažéri a svätožiara zbožného a

sociálneho konania často vedú k šlendriánstvu a podvodom. Naposledy rozvírili hladinu verejnej mienky udalosti spojené s Rádom nemeckých rytierov. Na príklade pomerne prehľadného, jednoducho štruktúrovaného škandálu dobre vidieť vzájomné prepojenie typických prvkov, ktoré sú spoločné všetkým cirkevným finančným škandálom. Na začiatku stojí prešibaný podnikateľ - ale pokojne to môže byť aj šikovný duchovný - ktorý sa vie zbožne tváriť a v cirkevnom prostredí sa pohybuje ako ryba vo vode. Ďalším dôležitým článkom je ekonomicky nekompetentný duchovný, ktorý naletí na „úspechy“ podnikateľa, sadne na lep jeho lichôtkam a finančným darom na dobrú vec a ochotne mu poskytne cirkevnú inštitúciu na jeho požehnané podnikateľské aktivity. Podnikateľ dostáva priestor mimo dosahu štátnych a daňových kontrolných orgánov a môže obchodných partnerov ohurovať záštitou cirkvi. Podnikateľ sprostredkuje samoľúbemu politikovi udelenie cirkevných pôct alebo súkromnú audienciu u pápeža, ktorá mu môže pomôcť u voličov, a takto „uvareného“ politika využije na urýchlenie najrôznejších vybavovačiek a uhládzenie problémov pri komunikácii s úradmi.

Rád nemeckých rytierov je malá kňazská rehoľa s minimálnym počtom členov, no vďaka slávnej križiackej minulosti sa v polovici deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia dostal k lukratívnym aktivitám. Vtedajší provinciál páter Gottfried Keindl, bývalý policajný duchovný, si od konateľa Caritas požičal 250-tisíc mariek. Následne využil svoje styky a začal nakupovať. Ako rehoľník mal dobré prepojenie na mnohé charitatívne náboženské organizácie, väčšinou ženské spoločenstvá zaoberajúce sa opatrovateľskou činnosťou, ktoré sa borili s nedostatkom personálu a prevádzka nemocníc a domovov

im už dávno prerástla cez hlavu. Druhou dôležitou skupinou kontaktov pátra Keindla boli spoločenské špičky, politici a bankári, ktorí považovali za veľkú česť, že patria do ctihodného okruhu priaznivcov a priateľov Rádu nemeckých rytierov a majú oprávnenie nosiť čierny rehoľný plášť so strieborným rehoľným krížom.

Páter Keindl najprv založil z požičaných peňazí rehoľnú eseročku na poskytovanie nemocničných služieb. Následne prevzal od Chudobných sestier svätého Františka v Kolíne nad Rýnom prekvitajúcu Nemocnicu sv. Františka v hodnote dobrých 25 miliónov mariek. Za niekoľko rokov získal v celom Nemecku viac ako 120 sociálnych zariadení všetkého druhu. Prosperujúce inštitúcie mali financovať stratové podniky. Dlhodobo neudržateľný stav eseročku onedlho finančne vyčerpal, finančný úrad začal vymáhať dlžné dane, firme hrozil konkurz.

V tlači prebiehala búrlivá diskusia, ako situáciu riešiť. Re- holi prišlo vhod preloženie sídla do bavorského Weyarnu, kde jej bavorské úrady prepožičali štatút verejnoprávnej spoločnosti. Bavorská sociálnodemokratická strana neskôr vypátrala, že rádu poskytol pomoc samotný bavorský ministerský predseda Edmund Stoiber, zhodou okolností člen re- hole. Nemocničná eseročka splynula s novou organizáciou a vďaka tomu sa vymanila z právomoci konkurzného a da- nového práva. Veriteľské banky si museli odpísať väčšinu pohľadávok voči rádu, ktoré do roku 2002 dosiahli výšku asi 200 miliónov eur. Štátne zastupiteľstvo proti členom vedenia rehole nezakročilo, bez akéhokoľvek výsledku ostala napokon aj vyšetrovacia komisia bavorského parlamentu.

Mimochodom, v tom čase už jeden z finančných zdrojov pátra Keindla sedel vo väzení. Pred očami dohliadajúceho biskupa pripravil Caritas o dvadsať miliónov mariek. Biskup pred súdom vyhlásil, že o ničom nevedel, že konateľovi dôveroval a bol presvedčený, že je všetko v úplnom poriadku. Tvrdil, že sa spoliehal na predstavenstvo ako kolektívny orgán, ako aj na právne a finančné oddelenie diecézy. Vedúci pracovníci biskupského úradu sa vyhovárali, že sú oprávnení konať iba z poverenia biskupa, a preto azda ani nemôžu byť za nič zodpovední. Táto podivná deľba zodpovednosti je pre štruktúry cirkevných organizácií typická a neprejavuje sa len vo finančných otázkach. Správa biskupského úradu nefunguje ako moderná administratíva, ale ako staromódna kancelária: zamestnanci existenčne závisia od právomoci svojho nadriadeného, fungujú ako jeho predĺžené orgány a nekonajú ako moderní štátni zamestnanci na vlastnú zodpovednosť v rámci jasne definovaných kompetencií. Nie div, že dosiaľ nebolo zavedené vlastné cirkevné správne súdnictvo, po ktorom volal už Druhý vatikánsky koncil.

Veľmi podobný finančný škandál zasiahol aj nové spolkové krajiny. Predbežne definitívny, pre cirkev výhodný rozsudok vyniesol v decembri 2007 Najvyšší súd. Tentoraz bolo do veci zapletené Kolpingovo dielo, katolícke sociálne združenie zamerané predovšetkým na vzdelávanie znevýhodnených skupín. Združenia Kolpingovho diela vo východonemeckých diecézach založili roku 1990 občianske združenie Kolpingovo dielo v Sasku. V nasledujúcich rokoch spolok značne rozšíril svoje pole pôsobnosti a napokon už fungoval ako čistý holding. Jeho aktivity vykonávalo viac ako 25 dcérskych a im podriadených spoločností. Nikto nezbadal, že vedenie

spolku svoje úlohy nezvláda a riadenie takéhoto kolosu je už dávno nad jeho sily. K aktivitám malého koncernu patrili vzdelávacie ustanovizne, osobitné školy, učňovské a študentské internáty, pohostinstvá, ale aj cestovná kancelária, denný stacionár, call-centrum, reklamná agentúra a prevádzka kaštieľa pri Lipsku. Roku 2000 prišiel krach a veritelia utrpeli straty vo výške 200 miliónov mariek. Aj v tomto prípade išlo o podnikateľský subjekt s raketovým nástupom, aký bol možný len vďaka nálepke „cirkevné sociálne združenie“. Bez tohto prívlastku by nemohol dostať úvery, ani získať vyše 70 prevádzok. Veta „máme za sebou najstarší koncern na svete“ znela z úst konateľa združenia Stephana Michalkeho ako zaklínadlo. Len čo však prišlo na kontrolu a prevzatie zodpovednosti, prepojenie s cirkvou sa rozplynulo v oblaku kadidla.

Preláti sa radi skrývajú za svätožiaru a tvária sa, že finančné transakcie, ktoré v ich mene majú vykonávať alebo kontrolovať podriadení, ich v podstate nezaujímajú a svetské záležitosti sú im skôr na príťaž. Na druhej strane prijímajú peniaze priam s barokovou samozrejmou. Byrokratické formality, štátne daňové či colné predpisy ich ani najmenej nezaujímajú. Jedným z takýchto prelátov bol aj Walter Mixa, do jari 2010 augsburský, predtým eichstädtský biskup. Jeho ležérny prístup k peniazom sa prejavil ešte v čase, keď nebol biskupom. Mixa bol od roku 1975 mestským farárom v Schrobenhausene. Keď potreboval do zrekonštruovanej fary nábytok, rozhodol sa, že by to malo byť niečo reprezentatívne, a nakúpil starožitnosti a obrazy za 70 000 mariek. Podľa správnosti by účet mala zaplatiť nadácia farnosti, lenže farár si vzal peniaze z pokladnice sirotinca, ktorého náplňou rozhodne

nemalo byť „pekné bývanie na fare“. Keď sa Mixa stal biskupom, cirkev záležitosť vyžehlila.

Negatívnu pozornosť biskup vyvolal aj pri ďalšej príležitosti. Koncom roka 2001, krátko pred zavedením eura v Nemecku, sa do problémov dostal biskup macedónskeho hlavného mesta Skopje Joakim Herbut. Nespotrebované úhrady cirkevných sociálnych organizácií totiž použil na vytvorenie „sivej rezervy“ v nemeckých markách. Biskup Mixa ako vojenský biskup bol v tom čase náhodou na návšteve armádnych jednotiek KFOR v Macedónsku a chcel kolegovi pomôcť. Osobne k nemu zašiel po peniaze, 400 090 mariek zabalil do príručnej batožiny, lenže pri vycestovaní z krajiny ho chytili colníci. Hoci boli jeho vyjadrenia o ďalšom použití peňazí viac než rozporuplné, cirkev mu prepáčila aj túto aféru. Pokiaľ ide o sivé a čierne fondy, mal totiž samotný Vatikán na hlave toľko masla, že kšeftíky nemeckého biskupa predstavovali v porovnaní s tým iba smiešne vreckové.

FINANCIE RÍMA - PETROVI NÁSTUPCOVIA LOVIA V KALNÝCH VODÁCH

Cirkev už veľmi dávno založila vlastnú banku pre svoj štát. Banco di Santo Spirito vznikla za pontifikátu Pavla V. (1605 - 1621), do roku 1992 fungovala samostatne a dnes je súčasťou Unicredit Banca di Roma. Lenže po Francúzskej revolúcii už nebolo možné zachrániť niekdajší blahobyť rímskej cirkvi a dlhá vojna do roku 1813 dielo skazy dokonala. Starý cirkevný štát mal nedostatočné finančné základy už pred talianskou anexiou z roku 1870, takže sa držal nad vodou len vďaka úverom od židovskej

bankárskej rodiny Rotschildovcov a príjmom z cirkevnej dane. V roku 1835 prevzala úlohy pápežskej štátnej banky Banca Romana, ktorá však spolu s ostatným majetkom pápežského štátu pripadla Talianskemu kráľovstvu. Pápež prišiel (takmer) o všetko a na zabezpečenie chodu dvora mu ostali len milodary a cirkevná daň.

Takzvaný denár sv. Petra bol zavedený roku 1860 ako dobrovoľný príspevok veriacich na celom svete. Položenie pápeža ako „vatikánskeho zajatca“ podnietilo veriacich k horúčkovitej finančnej zbierke, ktorá vyniesla majetok v hodnote piatich miliónov lír, čo predstavovalo približne 1,5 tony zlata, a stala sa základom pre ďalšie finančné investície. Pápež Lev XIII. (1878 - 1903) založil roku 1887 finančnú inštitúciu s neurčitým názvom Amministrazione delle Opere di Religione (Správa náboženského diela). Svätá stolica mala súčasne päťdesiatpercentný podiel na súkromnej Banca di Roma (nie Banca Romana!) a stavebnej investičnej spoločnosti Societa Generale Immobiliare. Cirkev sa pustila do špekulatívnych obchodov veľkého rozsahu na európskych burzách, a to najmä prostredníctvom Banca di Roma, ktorej zakladateľom a predsedom dozornej rady bol strýko neskoršieho pápeža Pia XII. Tým sa ekonomicky dostala do modernej doby.

Stará pápežská štátna banka Banca Romana po roku 1870 už síce nepatrila cirkevnému štátu, ale osobné a finančné prepojenia na Vatikán jej ostali aj po zmene vlastníka. Zanikla až roku 1893 po škandále, ktorý otriasol celým európskym finančným systémom. Banka sa pre ľahkomyselné investície do nehnuteľností po roku 1887 dostala do vysokej straty a na odvrátenie bankrotu si dala v Londýne ilegálne tlačiť peniaze. Ako bývalá štátna banka Vatikánu totiž bola jednou zo šiestich talianskych emisných bánk, ktoré mali právo tlačiť bankovky,

prirodzene, pod dohľadom štátu a s náležitým krytím zlatom. Vtedajšiemu riaditeľovi banky Bernardovi Tanlongovi zišlo na um, aby čísla bankoviek vytlačili dvojmo, a tak sa vyhli podozreniu, že vydávajú peniaze, ktoré nie sú kryté zlatými rezervami banky. Pravdaže, bolo iba otázkou času, kým sa všetko preválí.

Čas sa naplnil roku 1893, keď už mala banka v obehu nekryté bankovky v hodnote 75 miliónov lír. Prepukol obrovský škandál, polícia prehľadávala byty i kancelárie, došlo aj na súdne žaloby. Riaditeľ Tanlongo vyviazol bez trestu a trestné stíhanie proti nemu bolo zastavené. Ukázalo sa totiž, že Banca Romana poskytovala vysoké úvery bez zabezpečenia mnohým politikom, novinárom a iným vplyvným osobám. Friedrich Engels napísal 3. februára do sociálnodemokratického denníka Vorwärts (Napred): „Tanlongo nie je žiadny pochabý zelenáč, ale všetkými masťami mazaný a naskrze prešibaný starý Talian... Tento zbožný muž chodí každé ráno o štvrtej na omšu a v kostole uzatvára kšefty s partnermi a sprostredkovateľmi, ktorých by iste nepozýval do svojej honosnej kancelárie, aby ho neblamovali. Tanlongo sa tešil nezvyčajnej priazni Vatikánu a vo Vatikáne, ktorý je pre taliansku políciu nedotknuteľný, si údajne ukryl kazetu s dokumentmi, ktoré mu majú zaistiť bezpečnosť pred jeho mocnými priateľmi a dobrodincami, a ktoré nemieni unáhlene vydať do súk spravodlivosti... Tanlongo má isté písomnosti, ktoré majú poslúžiť na jeho obhajobu a ozrejmiť opravdivý skutkový stav, lenže nie talianskemu vyšetrojúcemu sudcovi, ale výhradne Vatikánu."

Vinu za Tanlongove prešľapy akiste nemôžeme hodiť na plecia cirkvi. Vyšetrovanie nepreukázalo, že by mal vo Vatikáne dôverníkov či spoločníkov. V tomto prípade sa však po prvý raz prejavil problém rímskej kúrie, ktorý sa

bude objavovať aj v ďalších desaťročiach. Cirkev nie je dosť opatrná pri výbere osôb a obchodných partnerov, ktorým dá dôveru. Zatvára oči pred pochybnými praktikami a umožňuje kriminálnikom, aby zneužívali povesť a právnu exterritorialitu Vatikánu na zabezpečenie koristi a marenie trestného stíhania. Mohla si vziať ponaučenie z prípadu Tanlongo.

ŠPINAVÉ RUKY

Až dohoda s Mussolinim o vzniku nového vatikánskeho štátu z roku 1929 umožnila katolíckej cirkvi položiť nové základy finančného systému. Lateránske zmluvy priznali Vatikánu odškodné za majetok odňatý roku 1870 vo výške 1,75 miliardy lír. V tých časoch bola líra pomerne silnou menou, takže vyrovnanie zodpovedalo približne 79 tonám zlata alebo 92 miliónom amerických dolárov. Na správu týchto peňazí vznikla špeciálna inštitúcia - Amministrazione Speciale della Santa Sede a vložili ich do Amministrazione delle Opere di Religione. Túto inštitúciu v štyridsiatych rokoch reorganizovali na riadnu banku s názvom Istituto per le Opere di religione (IOR). Pápežovi Piovi XI. (1922 - 1939) sa podarilo získať za riaditeľa Amministrazione Speciale della Santa Sede banského inžiniera Bernardína Nogaru pochádzajúceho z rodiny, ktorú pápež desiatky rokov poznal a z ktorej vzišli už viacerí preláti. Dvaja Nogarovi bratia boli dokonca arcibiskupmi.

Nogara bol lojálny a schopný finančník a funkciu riaditeľa prijal s podmienkou, že jeho činnosť nebude

podliehať náboženskému ani cirkevnému učeniu. Pápež súhlasil, hoci sa tým dostal do rozporu s vlastnými názormi na etiku v ekonomike, ktoré o niečo neskôr, roku 1931 sformuloval v encyklike *Quadragesimo anno* (V štyridsiatom roku). Nogarovi sa najsamprv podarilo investovať pápežov majetok do zlata a nehnuteľností, a tak ho zachrániť pred krachom na newy- orskej burze roku 1929. Neskôr financoval Mussoliniho vojenskú výpravu do Etiópie, o ktorej sme podrobne písali v prvej kapitole, a ďalej upevňoval postavenie Vatikánu v talianskej ekonomike. Zvýšil obchodný podiel v najväčšej talianskej stavebnej firme *Societa Generale Immobiliare* a podarilo sa mu získať významný podiel v poisťovacom koncerne *Assicurazioni Generali*.

Vďaka premyslenému systému holdingových spoločností Nogara v predvojnových a vojnových rokoch obchodoval s oboma znepriatelenými stranami - s mocnosťami Osi i so Spojencami. Na tento účel slúžila v Luxembursku firma *Gro-lux* a vo Švajčiarsku firma *Profima S. A.*, ktorých prostredníctvom sa v novembri 1941 podarilo získať komplex ôsmich samostatných juhoamerických bánk *Banco Sudameris*. Američania a Briti hodnotili tento krok veľmi kriticky, pretože banková skupina udržiavala úzke kontakty s fašistickým Talianskom. Pápežovmu bankárovi bolo úplne jedno, že firmy, v ktorých má Vatikán podiel, obchodujú so zbraňami a profitujú z vyvlastňovania židovského majetku. Americký historik Michael Phayer predpokladá, že vďaka obchodným kontaktom Vatikánu a Portugalska zameraným na obchodovanie s karbidom volfrámu, ktorý mocnosti Osi nevyhnutne potrebovali na výrobu protipancierovej munície, sa na svetové trhy dostalo aj zlato, ktoré Nemci ukoristili v okupovaných krajinách, ba

dokonca aj zubárske zlato zo židovských vyhladzovacích táborov. Nogara chcel zarobiť a vytvoriť pre Vatikán solídnu finančnú základňu bez ohľadu na to, kto vyhrá vojnu, a bez akýchkoľvek nárokov na morálnu kvalitu použitých prostriedkov.

Mimoriadne temnou kapitolou Nogarovej éry bola údajná pomoc Vatikánu pri pašovaní zlata chorvátskym fašistickým hnutím ustašovcov. Ich veliteľ Pavelič po vzniku juhoslovanského štátu pod Titovým vedením po roku 1945 našiel útočisko v Ríme a priniesol so sebou aj časť zlatých rezerv, ktoré jeho režim ukradol predvojnovému juhoslovanskému štátu. Predpokladá sa, že išlo o mince v hodnote 200 miliónov švajčiarskych frankov, ale dodnes nepoznáme presnú hodnotu pokladu, ani to, kam sa dostal, či je celý v Argentíne, alebo je časť z neho ešte v Ríme. Na súde v San Franciscu stále prebieha konanie vo veci žaloby obetí holokaustu o vydanie zlata. Žalobu proti Vatikánu súd zamietol, pretože sa necítil príslušný voči štátu, ktorý roku 1984 uznali aj Spojené štáty americké. Vatikán v stanovisku k žalobe neuviedol nijaké informácie k veci. Súdne konanie pokračuje už len proti rádu františkánov pre jeho úzke prepojenie s ustašovcami a výsledok procesu je zatiaľ otvorený. Nogara roku 1954 po skončení funkčného obdobia odovzdal svojmu nástupcovi majetok, ktorého výšku odhadovali najmenej na dve miliardy dolárov. Za dvadsaťpäť rokov sa mu podarilo cirkevný majetok dvadsaťnásobne zvýšiť. Pápež zbohatol. Napokon, vraví sa, že peniaze nesmrdia.

Lenže netrvalo ani pätnásť rokov a finančná situácia Vatikánu už zasa vyzerala biedne - usporiadanie Druhého vatikánskeho koncilu pohltilo obrovské sumy i priazeň

mnohých konzervatívnych darcov, ktorým sa nepáčili diskusie ani závery koncilu. Pavol VI. nebol taký populárny ako jeho charizmatický a láskavý predchodca Ján XXIII. Príjmová stránka Svätej stolice poklesla. Navyše roku 1963 došlo k zrušeniu daňového zvýhodnenia pre cirkevné podiely v podnikateľských subjektoch, ktoré Nogara presadil ešte u Mussoliniho. Vatikán až do roku 1968 dúfal, že sa mu podarí dosiahnuť obnovenie daňových privilégií. Rokovania s talianskou vládou však neboli úspešné, a kresťanskodemokratický predseda vlády Giovanni Leone požadoval od Vatikánu úhradu vyrubených daní od roku 1963. Cirkev v tých časoch investovala prevažne v Taliansku a vďaka kontrole nad veľkou časťou talianskeho bankovníctva, oceliarskymi a energetickými podnikmi, stavebnými a realitnými firmami mala obrovský vplyv na taliansku ekonomiku. Pri výstavbe nového rímskeho letiska Fiumicino sa vyskytla už aj korupcia - firmy vo vlastníctve Vatikánu si naplnili vrecká pri predaji pozemkov i pri stavebných prácach. Ekonomický vplyv Vatikánu zabezpečovali kresťanskí demokrati a takáto spleť politických a finančných záujmov priam magicky priťahovala osoby s pochybným charakterom.

Pápež Pavol VI. (1963 - 1978) prevzal po mimoriadne obľúbenom Jánovi XXIII. (1958 - 1963) ťažký pontifikát a zaumienil si, že oslabí silnú fixáciu ekonomických záujmov cirkvi na Taliansko. Funkciu prezidenta vatikánskej banky IOR preto zveril americkému duchovnému, s ktorým sa priatelil od roku 1953, neskoršiemu arcibiskupovi Paulovi Marcinkusovi. Marcinkus pochádzal z rodiny chudobných litovských prisťahovalcov, v USA vyštudoval kňazský seminár a neskôr aj cirkevné právo v Ríme. O bankovníctve nevedel

vôbec nič. Pápež preto vymenoval aj svetského manažéra, bankára Micheleho Sindonu zo Sicílie, ktorého tiež osobne poznal.

Sindona, pôvodným povoláním advokát, po roku 1946 v Miláne z nuly vybudoval pozoruhodný konglomerát bánk a priemyselných účastín a mal skvelé kontakty v USA, kde bol väčšinovým vlastníkom Franklin National Bank. Pravdaže, už v polovici päťdesiatych rokov spolupracoval s mafiou a newyorskej „rodine“ Carla Cambina, jedného z najúspešnejších šéfov cosy nostry pomáhal s praním špinavých peňazí z obchodu s drogami. Neskôr sa stal členom slobodomurárskej lóže Propaganda Due Licia Gelliho, do ktorej patrili stovky vysokopostavených členov armády, policajtov, politikov i bankárov. Lóžu P2 vylúčilo talianske ústredie slobodomurárov zo svojich radov, pretože jej ciele boli v rozpore so slobodomurárskymi ideálmi, roku 1982 ju zrušili a zakázali.

Nevedno, či pápež vedel o Sindonových stykoch s kriminálnou scénou. Rozhodne však o nich vedel minimálne arcibiskup Marcinkus, pretože už roku 1971, teda krátko po jeho menovaní do funkcie šéfa vatikánskej banky IOR ho vyšetrovalo americké štátne zastupiteľstvo s obvinením, že mal dostať do Vatikánu falošné cenné papiere v hodnote 14,5 milióna dolárov. Prípado však ostal bez akýchkoľvek následkov a tandem Sindona - Marcinkus nerušene pokračoval vo svojich podvodoch. Pre Vatikán bolo výhodné, že podiely na firmách, ktoré dosiaľ sídlili v Taliansku, a preto podliehali zdaneniu, sa vďaka netransparentne poprepleťaným holdingovým spoločnostiam a bankám popresúvali do daňových rajov, a tam zmizli.

Verejnosť sa nikdy nedozvedela, či sa Sindona obohatil aj osobne, alebo či mu transakcie s vatikánskymi peniazmi slúžili len ako zásterka pri praní mariánskych peňazí. Známe však je, že vatikánska banka pod jeho vedením naliata veľké peniaze do talianskej kresťanskej demokracie, najmä do Giulia Andreottiho, ktorý bol v rokoch 1972 až 1973 predsedom vlády. Andreotti svoj výsostne „pragmatický“ postoj k cirkvi vyjadril slovami: „Do kostola sa chodím zhovárať s kňazom, nie s Bohom, veď Boh nechodí voliť.“

Trio infernale na špičke vatikánskeho finančníctva by nebolo kompletné bez Róberta Calviho, ktorý pracoval v bankovníctve od roku 1947. Do roku 1971 sa vypracoval až na riaditeľa Banco Ambrosiano v Miláne, ktorá patrila vatikánskej banke IOR. Michele Sindona využíval jeho odborné kvality na pranie špinavých peňazí od roku 1967 a získal ho aj za člena tajnej lóže Propaganda Due. V súlade s jej prísny antikomunistickým programom Calvi neskôr podporoval z peňazí Banco Ambrosiano kontrarevolucionárov v Nikarague i poľské odborové hnutie Solidarita. Pletenec vatikánskych záujmov bujnel, Calvi založil v Nassau na Bahamských ostrovoch banku Cisalpine Overseas Bank, ktorá ako dcérska spoločnosť IOR a Banco Ambrosiano spravovala vatikánske nehnuteľnosti v Severnej a Južnej Amerike, ako aj väčší počet garážových firiem v Paname a iných daňových rajoch, cez ktoré sa realizovali obchody so zbraňami a drogami.

Netrvalo dlho a Sindonova hviezda začala blednúť. V dôsledku ropnej krízy z roku 1973 a následnej finančnej krízy nebol schopný zabezpečiť potrebnú likviditu pre svoje podvodné impérium, a dve z jeho najdôležitejších firiem - Banca privata Italiana i Franklin National Bank na

jeseň 1974 skrachovali. Sindona ušiel do USA. Arcibiskupovi Marcinkusovi a bankárovi Calvimu sa bez problémov podarilo udržať si dôveru pápeža Pavla VI. Arcibiskup ho drzo ubezpečil, že cirkev zrútením Sindonovho koncernu neutrpela nijaké straty. Bolo to klamstvo, pretože straty dosahovali rádovo najmenej 30 miliónov dolárov, ibaže správcovia pápežského majetku si to všimli až po niekoľkých rokoch. Banco Ambrosiano bola natoľko zapletená v Sindonových kšeftoch, že krach jeho bánk v nej zanechal sekeru vo výške 1,2 miliardy dolárov.

Pavol VI. do poslednej chvíle držal ochrannú ruku nad svojimi protežantmi, takže ostatní vysokí cirkevní hodnostári sa o skutočnom rozsahu škôd dozvedeli, keď pápež 6. augusta 1978 zomrel. Nasledoval krátky pontifikát Jána Pavla I., protivníka tandemu Marcinkus - Calvi. Nový pápež sa ešte ako benátsky patriarcha všemožne, no bezvýsledne usiloval zabrániť, aby banku Cattolicu del Veneto predali Calviho banke Ambrosiano. Pápež však nestihol zakročiť proti IOR, lebo 28. septembra 1978 po tridsiatich troch dňoch pontifikátu predčasne zomrel. Bleskovo sa rozchýrilo, že pontifika otrávil, keď kardinál Jean Villot zverejnil jeho zámer zreformovať IOR. K tomu namiesto komentára azda len citát kacíra Giordana Bruna (1548 - 1600): „Se non é vero, é ben trovato." (Ak to nie je pravda, je to výborne vymyslené.)

Calvi ešte istý čas pokračoval v nekalých obchodoch, no úpadok milánskej banky sa nezadržateľne blížil. Spolu s arcibiskupom Marcinkusom sa usilovali zachrániť Banco Ambrosiano garanciou od IOR. Calvi sa ňou oháňal pred veriteľmi, v skutočnosti však išlo o bezcenný papier, ktorý zrejme vyhotovili s úmyslom uviesť veriteľov banky do

omylu. Na garancii, ktorá mala zaručiť, že IOR preberie za Banco Ambrosiano všetky záväzky, totiž chýbal dátum. Banco Ambrosiano sa napokon nepodarilo zachrániť, pretože nebola schopná uspokojiť pohľadávku Banca d'Italia vo výške 1,3 miliardy dolárov. Roberto Calvi ušiel pred talianskou políciou do Londýna a 18. júna 1982 ho našli obeseného pod mostom s tehliami vo vrečkách a hotovosťou 15-tisíc dolárov. Britská polícia najprv predpokladala, že ide o samovraždu, neskôr čin prekvalifikovala na vraždu. V roku 2005 v Ríme obvinili z vraždy Róberta Calviho majstra slobodomurárskej lóže Licia Gelliho, mafiánskeho bossa Giuseppa Cala a ďalších, no roku 2007 ich pre nedostatok dôkazov oslobodili.

Smrť „božieho bankára“ Calviho a obskúrne okolnosti, ktoré ju sprevádzali, zapôsobili na verejnosť ako bomba. Iba vo Vatikáne sa nič nestalo. Arcibiskup Marcinkus, posledný z trojice kriminálnych vatikánskych bankárov, pretože Sindona už sedel vo väzení v USA, nerušene pokračoval vo svojich kšeftoch aj za Jána Pavla II. (1978 - 2005). Poľský pápež mu bol zrejme zo začiatku zviazaný za to, že zabezpečoval niekoľkomiliónový prevod finančných prostriedkov pre Solidaritu. Neskôr sa Marcinkus stal manažérom pápežových ciest a jeho osobným strážcom. Postavenie vo Vatikáne si upevnil vďaka pápežovej dôvere a predovšetkým vďaka neobmedzenému prístupu k nemu. Vatikánskej banke IOR nespôsobila škodu iba strata skrachovanej banky Ambrosiano, ale jej existenciu vážne ohrozili aj nezabezpečené garancie za úvery v hodnote 1,2 miliardy dolárov. Okrem toho sa prevatlilo, že banka sa zaplietla do Sindonových nekalých kšeftov.

Pápežov minister zahraničných vecí kardinál Agostino Casaroli, o ktorom sa tiež povrávalo, že je členom slobodomurárskej lôže, vyjednal výhodný obchod s novozvoleným predsedom talianskej vlády Bettinom Craxim. Craxi bol prvým socialistom na čele talianskej vlády, no neskôr sa ukázalo, že mal vynikajúce styky so všetkými stranami. Mimochodom, do jeho suity patril aj dnešný predseda vlády Silvio Berlusconi. Dohoda medzi Craxim a kardinálom Casarolim znela, že vatikánska banka IOR bez uznania akéhokoľvek právneho či iného záväzku vyplatí veriteľom banky Ambrosiano 242 miliónov dolárov. Akiste čírou náhodou Taliansko a Vatikán práve v tom istom čase rokovali o nových podmienkach starého konkordátu s Mussolinim. Výsledok rokovaní - zrušenie katolíckej viery ako štátneho náboženstva a zavedenie občianskych sobášov, teda aj s možnosťou rozvodu - prezentoval Craxi ako svoje politické víťazstvo.

Pri príležitosti tisícdeväťstopäťdesiateho výročia ukrižovania Ježiša Krista vyhlásil pápež rok 1983 za Svätý rok. Obrovské počty pútnikov prúdiacich do Ríma zásadným spôsobom zvýšili príjmy Vatikánu, takže z finančnej stránky vyviazol z aféry s odretými ušami. Marcinkusova pozícia v IOR bola postupne čoraz menej udržateľná, pretože talianske štátne zastupiteľstvo proti nemu viedlo vyšetrovanie vo veci podvodu a podvodného bankrotu a začiatkom roku 1987 na neho dokonca vydali zatykač. Pápež sa konečne roku 1989 odhodlal a odvolal arcibiskupa z čela banky, no súdený nebol. Až do roku 1997 ostal za múrmi Vatikánu chránený pred trestným stíhaním talianskych orgánov a roku 2006 zomrel prirodzenou smrťou v istom mestečku v Arizone. Aj v tomto prípade zvíťazil princíp zamlčovania a zatajovania.

Marcinkusovho kumpána Sindonu stihol iný osud. Po vydaní do Talianska mu roku 1986 vo väzení niekto nasypal do kávy smrtiacu dávku cyankáli.

V roku 1989 došlo k organizačnej zmene vo vedení IOR a na jej čelo sa postavil ekonóm a milánsky bankár Angelo Caloia. Cirkev však chcela mať naďalej vo vedení aj svojho človeka, a preto dosadila do funkcie duchovného Donata de Bonis. Horšieho nájsť nemohli, Donato totiž dlhé roky pôsobil vo vedení IOR ako generálny sekretár a dôverník arcibiskupa Marcinkusa, poznal všetkých klientov, zamestnancov i všetky triky. A tie aj bez akýchkoľvek škrupúl využíval, hoci mu nešlo o osobný zisk, ale skôr o moc, stačilo mu poťahovať nitky v pozadí. Navonok sa pritom tváril ako stelesnenie skromnosti. Zrejme nikomu nezišlo na um, že by taký zbožný prelát mohol pokračovať v Marcinkusových machináciách, ba dokonca ho aj predstihnúť. Cirkevné štruktúry akosi nerátajú s tým, že blízkym spolupracovníkom odhalených podvodníkov by mali automaticky venovať zvýšenú pozornosť.

De Bonis zaviedol popri oficiálnych kontách systém paralelných neoficiálnych účtov, ktoré sa v účtovníctve vatikánskej banky neobjavovali. Zneli na mená neexistujúcich osôb a nadácií a jediný de Bonis vedel, kam plynú peniaze na týchto kontách. Hlavným príjmom tajného systému bol kresťanský politik Giulio Andreotti, ktorý takto prepral miliardy špinavých lír a tie zasa použil na podplácanie iných. Systém mohol fungovať len vďaka tomu, že IOR bola banka so sídlom v exteritoriálnom Vatikáne mimo akéhokoľvek dosahu talianskych orgánov. Aby to nebolo veľmi podozrivé, časť čiernych peňazí išla aj na cirkevné a charitatívne účely.

Takto to išlo nepozorovane tri roky, kým talianske štátne zastupiteľstvo v rámci akcie zameranej proti korupcii v politických kruhoch neprikročilo k akcii Mani pulite (Čisté ruky). Po vlne zatýkania medzi talianskymi politikmi nariadil aj Vatikán vo svojej banke osobitný audit. Kontrola odhalila trestné činy veľkého rozsahu a správu o nich predložila v auguste 1992 pápežovi. De Bonis musel odísť z funkcie a hrozilo, že škandál sa dostane na verejnosť. Pápež vysvätil zosadeného bankára za biskupa a dosadil ho za preláta rádu maltézskeho rytierov. Pri následnom vyšetrovaní proti klientom banky Vatikán statočne zatĺkal - akiste na ich kriminálnych aktivitách slušne zarobil, veď za pranie špinavých peňazí sa obvykle platila provízia vo výške dvoch percent. Priznal len to, čo sa nedalo obísť, a spoliehal sa, že prominentní obžalovaní sa trestu nakoniec aj tak vyhnú. Zamestnancov z radov cirkvi ani duchovných aj tak nebolo možné trestne stíhať.

Veľký korupčný škandál s rozdelením talianskeho štátneho holdingu ENIMONT, s ktorým súvisela akcia Mani pulite, otriasol základmi Talianska - dovtedajšie strany zanikli, zmizli Vatikánom preferovaná Democrazia Cristiana i Craxiho socialisti. Na základe mimoriadne výhodných podmienok konkordátu z roku 1929 taliansky štát aj po Craxiho zmenách platí katolíckym cirkevným inštitúciám i samotnej Svätej stolici ako rímskej diecéze ročne asi 6 miliárd eur.

Tým, čo spravujú financie katolíckej cirkvi, nemôže byť jedno, ktoré zoskupenie v Taliansku vytvorí vládu. Kto by hrýzol ruku, ktorá ho kŕmi? Finančná závislosť od štátu, v tomto prípade od talianskeho štátu, zásadným spôsobom ohrozuje konanie a obsahovú náplň cirkvi. Nie div, že vzťahy medzi Vatikánom a talianskou vládou, na ktorej

čele dnes stojí Silvio Berlusconi, dôverný priateľ Licia Gelliho a Bettina Craxiho, a v ktorého osobe sa zlučujú talianske médiá, financie i politika, vyvolávajú takú nevôľu verejnosti. Takéto vzťahy však nie sú talianskou špecialitou, ale týkajú sa cirkvi na celom svete.

Musíme, žiaľ, konštatovať, že vatikánske financie alebo aspoň najdôležitejšia finančná inštitúcia cirkvi podliehajúca priamo pápežovi - Istituto per le Opere di Religione (IOR), ktorá má sídlo vo veži pápeža Mikuláša V. hneď vedľa pápežských komnát, bola tridsať rokov v rukách kriminálnych živlov. Sindona, Marcinkus, Calvi i de Bonis urobili z pápežského peňažného ústavu brloh organizovaného zločinu, ktorý pral špinavé peniaze, pomáhal daňovým únikom a ilegálnym presunom devíz, spolufinancoval obchod s drogami i so zbraňami.

Ako sa to mohlo stať? Nuž, na samom začiatku bola idea Bernardína Nogaru, že cirkevné financie treba spravovať a rozmnožovať bez ohľadu na obsahové a etické zásady kresťanského učenia. Pápež Pius XI. to svojho času odobril a jeho rozhodnutie nepriamo revidoval až Benedikt XVI. roku 2008. Kardináli, ktorí mali dohliadať na činnosť IOR, preto nebrali svoje povinnosti veľmi vážne. Finančné otázky i peniaze považovali za potrebné, no pomerne nepopulárne veci, navyše, ak o bankovníctve zvyčajne nemali ani potuchy. Zisky IOR prijímali s radosťou, ale pramálo ich zaujímalo, odkiaľ pochádzajú. Kritériom pri výbere bankového personálu neboli kvalifikácia a odbornosť, ale princíp *family and friends*. Systém vnútornej kontroly nikdy riadne nefungoval, nedodržiaval sa dokonca ani banálny princíp kontroly štyroch očí pri pokladničných operáciách a prevodoch. Hierarchické a monarchistické usporiadanie cirkvi vedie priam k organizovanej nezodpovednosti: Všetky úrady podliehajú

priamo pápežovi, od neho pochádza všetka kompetencia hodnostárov. A pápež vie len to, čo vedieť chce.

Benedikt XVI. bol od roku 1981 kardinálom kúrie a finančnými otázkami sa nezaoberal. Vďaka blízkemu vzťahu s Jánom Pavlom II. však nepochybne mal detailné informácie o škandáloch vatikánskej banky. Samotné vymenovanie Angela Caloiu za hlavného bankára IOR znamenalo, že sa k moci dostáva osoba blízka konzervatívne mu zoskupeniu Opus Dei, ktorého členmi boli aj laici. Došlo k vymenovaniu dozornej rady spomedzi osôb, ktoré mali bohaté skúsenosti z finančného sektora a pôsobili v predstavenstvách a dozorných radách veľkých bánk. Aj medzi nimi sa našli minimálne priaznivci Opus Dei, napríklad profesor ekonomickej etiky Ettore Gotti Tedeschi. Členom Opus Dei bol aj monsignor Renato Dardozzi, ktorý zomrel roku 2003, a zrejme mal na starosti tajné vyšetrovanie škandálov IOR. Oficiálnu správu o výsledkoch vyšetrovania Vatikán ututľal alebo ignoroval. Dardozzi však všetky dokumenty prepašoval do Švajčiarska a vykonávateľom svojho závetu nariadil ich zverejnenie. Tejto úlohy sa zhostil taliansky novinár Gian- luigi Nuzzi, ktorého kniha vyšla na jar 2009 pod názvom Vati- tano S. p. A. (Vatikán, a. s.).

Krátko nato pápež odvolal riaditeľa banky Caloiu, hoci jeho funkčné obdobie malo trvať až do roku 2010. Dôvody neuviedol. Do vyhnanstva v púšti poslali aj duchovného riaditeľa banky Piera Pioppa, pravdaže, na elegantný vatikánsky spôsob - roku 2010 ho vymenovali za titulárneho arcibiskupa Torcella a pápežského nuncia v Kamerune. Funkcia duchovného riaditeľa, preláta vatikánskej banky bola zrušená. 29. novembra 2009 Vatikán podpísal dohodu s Európskou úniou, v ktorej sa zaviazal prijať všetky právne predpisy o boji proti praniu

špinavých peňazí, podvodom a falšovaníu peňazí. Zdá sa, že Vatikán má v úmysle dodržať princípy etického finančníctva definované Benediktom XVI. v encyklike *Caritas in Veritate* (Láska v pravde).

Benedikt XVI. v pápežskom liste doslova uvádza: „Žiaľ, korupčné a ilegálne správanie ekonomických a politických predstaviteľov sa udomácnilo v starých i nových bohatých štátoch, ako aj v chudobných krajinách.“ Škoda, že sa v tejto súvislosti explicitne nezmienil aj o cirkvi. Neostáva len vyčkať, či sa týmito opatreniami definitívne podarí vysušiť bahno v močiari IOR. Ak sa monsignor Dardozzi pri zverejnení dokumentov musel uchýliť k takému nezvyčajnému postupu, je veľmi pravdepodobné, že transparentný a legálny postup vo finančných otázkach má ešte aj dnes vo Vatikáne zarytých odporcov. Nevedno, či na podnet Nuzziho knihy alebo na základe iných informácií začalo talianske štátne zastupiteľstvo v lete 2010 nové vyšetrovanie IOR. Tentoraz sa zameriava na anonymné kontá IOR v talianskych bankách, cez ktoré sa milióny eur dostávali k dosiaľ neznámym príjemcom. Minulosť vrhá dlhé tieň na vatikánske finančníctvo. Nové štruktúry teraz musia dokázať, že nebudú opakovať staré hriechy.

6. ZBOŽNÁ KLIKA - OPUS DEI A SPOL.

6.

Základná štruktúra cirkvi v podstate nie je zložitá - každý katolík a každá katolíčka patria do farnosti, a tá zasa spadá pod územne príslušnú diecézu. Svet je rozdelený na 3 084 diecéz alebo porovnateľných štruktúr od Aachenu v Nemecku až po Zrenjanin v Srbsku a ich predstavení, väčšinou biskupi, napospol podliehajú rímskemu pápežovi. V cirkvi sa však odjakživa vyskytovali aj jednotlivci, ktorí mali potrebu prežívať svoju kresťanskú vieru intenzívnejšie než „obyčajní“ veriaci, alebo chceli cirkvi špeciálne zasvätiť väčšiu časť svojho bežného života alebo svojho spoločenského postavenia, a preto po stáročia vznikali najrôznejšie zoskupenia veriacich. Dnes ich je také neuveriteľné množstvo, že o nich nikto nemôže mať úplný prehľad. Navyše sú veľmi rôznorodé, ich spektrum siaha od klasických mníšskych rádov až po charitatívne spolky pridružené k jedinej farnosti. Niektoré združenia majú státisíce členov, iných by ste zráтали na prstoch jednej ruky. Veriaci zoskupení v takýchto združeniach sú s cirkvou prepojení aj na inej úrovni. Dochádza k dvojnásobnej lojálnosti a ak sa združenie z nejakého dôvodu neráči s predstaviteľmi cirkevnej hierarchie na úrovni pápež - biskup - farár, môže dochádzať aj ku konfliktom. Veľké združenia vytvárajú siete a využívajú kanály, ktorými transportujú informácie, peniaze i vplyv. Vznikajú mocenské štruktúry schopné formulovať a presadzovať vlastné záujmy. Ak príslušná úroveň hierarchie - v prípade veľkých a vplyvných zoskupení je to väčšinou pápež - nechce stratiť vlastný vplyv, musí ich mať sústavne pod kontrolou a využívať ich na vlastné záujmy.

Vatikán sa vždy usiloval kontrolovať cirkevné spolky a ich členov využívať ako agentov pápežskej moci. Už v stredoveku sa benediktíni a neskôr aj cisterciáni stali

propagátormi pápežských krížových výprav. Pápeži vždy mali schopnosť udržiavať jednotlivé zoskupenia v konkurenčnom napätí a využívať ich na svoje účely. Vatikán dokonca takto vytvára systém neformálnej vzájomnej kontroly konkurenčných skupín založený na rôznosti záujmov. Aspoň teoreticky. V skutočnosti totiž hrozí, že ak sa pri obsadzovaní významných funkcií dlhší čas dostávajú k moci stále tie isté skupiny, môžu sa medzi nimi vytvoriť prepojenia, ktoré znemožňujú fungovanie ostatných zoskupení a ich členom bránia v prístupe k vplyvným pozíciám. Počas dlhých 26 rokov pontifikátu „poľského“ pápeža Jána Pavla II. sa dostávali k moci zoskupenia a osoby s čo najvýraznejšou antikomunistickou orientáciou. V niektorých prípadoch stačilo, ak spĺňali túto podmienku, a Rím už viac nekontroloval, či si v každom ohľade zaslúžia pápežovu podporu. Žiaľ, často sa ukázalo, že to bola chyba.

NÁVRAT RECONQUISTY - OPUS DEI

Opus Dei je jednou z najznámejších organizácií, ktoré sa tešili dôvere Jána Pavla II. Kritici cirkvi si ju všimli už oveľa skôr, než Dan Brown napísal Da Vinciho kód – najmä preto, že sú pre ňu typické rôzne klišé, ktoré sa pripisujú katolíckej cirkvi ako celku. Ide najmä o mimoriadne konzervatívny politický postoj. Opus Dei má však veľký počet odporcov aj vnútri cirkvi, najmä zo strany jezuitského rádu, teológov oslobodenia a kresťanských aktivistov za ľudské práva. Kritizovaný je najmä ultrakonzervatívny obraz ženy, ktorý Opus Dei propaguje, a disciplína členov, ktorá siaha až po seba-

trýznenie. Opus Dei (Dielo Božie) založil roku 1928 španielsky duchovný Jose Maria Escriva. Mimochodom, Escriva pochádzal z Barbastra, ktoré roku 1064 počas prvej reconquisty krvavo dobyl Gui de Montreuil, nazývaný Dobrý Norman, takže sa človek neubráni dojmu, že zrodenie Opus Dei je pokračovateľom ducha reconquisty. Escrivovi bolo jasné, že nové rádové spoločenstvo môže prežiť len za podmienky, že sa mu podarí získať mladých kvalifikovaných členov, a preto vybudoval dnešnú Pápežskú univerzitu v Navarre. Univerzita začínala v päťdesiatych rokoch 20. storočia v malom, dnes má všetky dôležité fakulty a približne 15-tisíc študentov.

Druhým významným predpokladom úspechu novej organizácie boli dobré kontakty s rímskou kúriou. Escriva sa preto už roku 1946 presťahoval do Ríma, aby tam zriadil centrálu rádu a onedlho aj pobočku svojej vzdelávacej ustanovizne, dnešnú Pápežskú univerzitu Svätého kríža. Ako hosťujúci profesor na nej, mimochodom, pôsobil aj prelát Ganswein, sekretár súčasného pápeža. Počas pontifikátu Jána Pavla II. Opus Dei prekvitalo a v čase jeho úmrtia roku 2005 bolo medzi jeho členmi 1 900 kňazov a 85 000 laikov. Pápež roku 1982 transformoval organizáciu na svoju osobnú prelaturu, čo znamená, že organizačne je totožná s diecézou, ktorá nemá miestnu príslušnosť, ale iba členov, pričom kňazi - členovia Opus Dei - sú vyňatí z právomoci miestne príslušného biskupa. Dielo Božie teda nespadá pod miestne príslušného biskupa.

Jose Maria Escriva zomrel roku 1975, už roku 1992 bol blahorečený a roku 2002 aj svätorečený. Dvoch biskupov, členov Opus Dei, vymenovali za kardinálov - roku 2001 Juan Luis Cipriani, biskup z Limy, a roku 2003 arcibiskup

Julián Herranz pôsobiaci pri kúrii v Ríme. Ultrakonzervatívny kardinál Cipriani je dokonca v rozpore s oficiálnym postojom cirkvi i s názorom pápeža zástancom trestu smrti. V predchádzajúcej kapitole sme sa zmienili o tom, že pápež poveril laických členov organizácie reformou vatikánskej banky IOR. Ktovie, či to bude znamenať koniec finančných škandálov Vatikánu, alebo sa len budú dokonalejšie utajovať. Ďalším členom Opus Dei, ktorý by mohol mať pred sebou ešte významnejšiu kariéru, je José Horacio Gómez. Mexičan sa narodil roku 1951, roku 2001 sa stal biskupom americkej arcidiecézy v Denveri, roku 2004 ho vymenovali za arcibiskupa v mexickom San Antóniu a v apríli 2010 za zástupcu a nástupcu kardinála Mahonyho, arcibiskupa v Los Angeles. Kardinálsky klobúk má teda už takmer istý a je celkom pravdepodobné, že pri najbližšom konkláve sa juhoamerickí, severoamerickí a konzervatívni európski kardináli zjednotia na jeho mene a Gómez sa stane prvým neeurópskym pápežom.

Prudký nárast vplyvu Opus Dei vnútri cirkvi za posledných tridsať rokov možno na jednej strane pripísať jeho teologicky a spoločensky mimoriadne konzervatívnej orientácii, ale aj faktu, že väčšina jeho členov pochádza z hispánsko-latinskoamerickej kultúry, kde sa katolícka cirkev mimoriadne rozmáha, no v kúrii zatiaľ nemá zastúpenie. Napokon, Vatikán vďaka Opus Dei získal vysokokvalifikovaných pracovníkov, ktorí neboli zapletení do stáročných rímskych spolkov. Ťažisko sa jednoznačne presunulo mimo liberálnych tradícií teológie a spoločností typických pre cirkev v Európe severne od Alp a v Severnej Amerike. S liberálnymi tradíciami sa dlho spájala nádej, že s pomocou teológie oslobodenia sa v Južnej Amerike vytvorí „ľavicová“ cirkev, ktorá sa

oblúkom vráti do Európy, aby aj tam ovplyvnila spoločensko-politické postoje cirkvi. Ak bude trend „španielskeho“ vývoja v cirkvi v nasledujúcich desaťročiach pokračovať, sklamanie mnohých veriacich sa ešte prehĺbi.

KRISTOVI LEGIONÁRI A ICH BEZBOŽNÝ ZAKLADATEĽ

V katolíckej cirkvi môže ktokoľvek, muž i žena, založiť rád. Jedinou podmienkou je, aby našiel názorových spojencov a vytvoril ekonomické základy pre život rádu. Ak sa navyše teší dobrej povesti a jeho názory nie sú v zásadnom rozpore s teologickými a morálnymi otázkami cirkevného učenia, má pomerne slušnú šancu, že získa aj akceptáciu miestne príslušného biskupa. Ak sa novému rádu podarí udržať si širšiu podporu a rozšíriť svoje aktivity na nadregionálnu úroveň, môže dokonca získať pápežský súhlas a do veľkej miery sa tak vymaniť spod externej kontroly. V súčasnosti je na celom svete asi 200 mužských a asi 700 ženských rádov, ktoré majú pápežský súhlas, a neznámy, oveľa väčší počet spoločenstiev s biskupským súhlasom. Niektoré sú veľmi staré, ako napríklad rehoľa augustiniánov, ktorá má vyše 1 500 rokov, iné boli založené iba pomerne nedávno. Spomedzi novších rádov sú známe Misionárky lásky Matky Terézie. Existujú veľmi veľké (a vďaka tomu aj bohaté a vplyvné) spoločenstvá, akými sú jezuiti, sa- leziáni či františkáni, ktoré majú po celom svete aj vyše 15- tisíc členov, i také, ktorých členov by sme spočítali na prstoch dvoch rúk. Niektoré zoskupenia majú najlepšie časy dávno za sebou a v posledných desaťročiach zaznamenávajú úpadok, to sa

týka mnohých tradičných rádov najmä v Európe. Naopak, na vzostupe sú novozaložené spoločenstvá v Afrike, Južnej Amerike a Indii. Cirkevné predpisy v tejto oblasti sú jednoduché a dynamiku vývoja nijakým spôsobom neobmedzujú. Bežný veriaci má predstavu, že zakladateľ rádu musí byť človek, ktorý žije príkladným životom a jeho konanie je duchovne motivované. Žiaľ, nie vždy je to tak.

Aj biskup Francisco González Arias v Cuernavace, meste večnej jari v južnom Mexiku, si v januári 1941 myslel, že má pred sebou vzorného rehoľného brata. Dvadsaťjedenročný seminarista Marcial Maciel mu predložil žiadosť, aby jeho novozaložené malé rádomé spoločenstvo oficiálne potvrdil ako biskupskú kongregáciu. V odôvodnení uviedol, že mladé zoskupenie chce bojovať za Kristovo kráľovstvo a hlásať lásku k blížnemu. Fešný budúci kňaz okolo seba zhromaždil pozoruhodnú skupinu mladých mužov, z ktorých sa mnohí tiež uchádzali o kňazský úrad. Ktorému biskupovi by nezaplesalo srdce pri pohľade na takého zbožného a evidentne úspešného mladého rehoľníka? Dávno predtým, než Druhý vatikánsky koncil priniesol do cirkvi závan čerstvého vzduchu, vrchnosti neprekážalo, že názov zoskupenia Kristovi legionári znie trocha vojensky. Biskup nevidel problém ani v tom, že noví rehoľní bratia nemali vyznávať len život v chudobe, cnosti a poslušnosti ako ostatní rehoľníci, ale museli odprisať, že o živote rehole von neprenikne ani slovo. Nedôveru nevzbudilo ani to, že Maciela už z nevyjasnených príčin vyhodili z dvoch kňazských seminárov a pravdepodobne ho vysvätili iba vďaka tomu, že jeho dvaja strýkovia boli biskupmi.

Macielovi sa darilo získavať čoraz viac mladých mužov a zároveň prejavoval veľký talent pri opatrovaní finančných prostriedkov. Biskup González zomrel roku 1946 a už sa nedozvedel, že sadol na lep zbožnému podvodníkovi a jednému z najrafinovanejších lumpov v dejinách katolíckych rádov. Podvedený však nebol sám, páter Maciel totiž veľmi úspešne rozmiestnil svojich poslušných mladých rádových bratov vzorne odetých v sutanách s naškrobenými kolárikmi aj v mnohých iných diecézach. Rehoľné spoločenstvo sa utešene rozmáhalo, roku 1965 dostalo z Ríma predbežný súhlas a roku 1983 od Jána Pavla II. napokon aj vytúžený prívlastok „kongregácia pápežského práva“.

Pátrovi Macielovi sa dlho darilo skrývať vedľajšie motívy, ktoré ho viedli k založeniu rádového spoločenstva. Až roku 1997 viacerí bývalí seminaristi zverejnili, že ich zakladateľ rádu pohlavne zneužíval. K prvým prípadom došlo už v štyridsiatych rokoch, teda krátko po vzniku Kristových legionárov, a posledné siahali až do šesťdesiatych rokov. Vysvitlo, že páter Maciel sa v päťdesiatych rokoch pre závislosť od morfia podrobil odvykacej liečbe a následne sa musel podrobiť procesu podľa cirkevného práva. Neskôr sa mu podarilo napraviť si reputáciu u cirkevnej vrchnosti. Po čase „prenasledovania“, ako to sám nazýval, vydal zbožnú knižku s titulom *El salterio de mis días* (Žaltár mojich dní), ktorá sa medzi Kristovými legionármi stala akousi majstrovskou učebnicou. V skutočnosti to bol obyčajný plagiát, pretože Maciel 80 percent textu odpísal z diela španielskeho pravicového politika Luisa Luciu, ktorý umrel roku 1943 a dielo bolo publikované roku 1956. Lucia sa v tridsiatych rokoch zasadzoval za klerikálny stavovský štát. Ultrakonzervatívne antikomunis- tické

myšlienky nachádzali, prirodzene, najväčšiu odozvu medzi tými duchovnými, ktorí považovali komunizmus za najväčšieho nepriateľa cirkvi. Nie div, že najmä Ján Pavol II. bol mladému rádu pozitívne naklonený. Maciel si vďaka konzervatívnym antikomunistickým názorom i vďaka úspechom pri verbovaní dorastu vytvoril vo Vatikáne sieť vplyvných priaznivcov, ktorá ho napriek mnohým obvineniam a udaniam chránila pred trestným stíhaním.

Sila jeho ochrancov sa prejavila najmä po roku 2002, keď niektorí biskupi v USA stratili trpezlivosť a zakázali vo svojich diecézach akúkoľvek činnosť Kristových legionárov. Pochybnému pátrovi vydržal ochranný dáždík až do smrti pápeža Jána Pavla II. Po nástupe nového pápeža nabrali udalosti rýchly spád. Benedikt XVI. roku 2006 uvalil na pátra Maciela cirkevný trest, musel odstúpiť z úradu generálneho riaditeľa Kristových legionárov, a mal ďalej „žiť v ústraní v pokání a modlitbe". Iné krok) cirkev nepodnikla, pretože 86-ročný Maciel bol už ťažko chorý a v januári 2008 zomrel. Po jeho smrti vyšli prekvapivo najavo ďalšie detaily jeho dvojitého života. Prihlásilo sa niekoľko žien, s ktorými sa mal zakladateľ rádu sexuálne stýkať, a asi šesť detí, ktoré tvrdia, že bol ich otcom. S istou ženou a ich spoločnou dcérou, ktorá sa narodila roku 1986, občas žil v luxusnom apartmáne v Madride, ktorý nadobudol za peniaze neznámeho pôvodu. Niektoré deti sa dodnes sporia o celý rad nehnuteľností z pátrovej pozostalosti. Dvaja nemanželskí synovia ho tiež obvinili, že ich v detstve sexuálne zneužíval. Napokon Vatikán 1. mája 2010 vyriešol tvrdý rozsudok: Maciel sa naozaj dopustil zločinov a žil „bez škrupúl a pravého náboženského cítenia". Jasnejšie sa to asi ani nedá povedať. Lenže precitnutie prichádza príliš

neskoro. Rím desiatky rokov nekriticky a so sympatiami sledoval činnosť pátra Maciela a všetky varovné signály ignoroval. V tomto prípade doslova platí, že Vatikán nad ním prižmúril oči.

Co ďalej? Smrťou bezbožného pátra sa prípad ani zďaleka neskončil. Jeho rád naďalej funguje a má asi 800 kňazov a 2 500 seminaristov, ktorí sa chcú stať kňazmi. Všetci boli vychovaní v Macielovom duchu. Kristovi legionári majú množstvo škôl, tri univerzity a tlačovú agentúru (Zenit), taliansky týždenník L'Espresso odhaduje celkovú hodnotu ich majetku na 25 miliárd eur. Páter Maciel po roku 1959 vybudoval pri ráde laickú organizáciu Regnum Christi, ktorá má medzičasom 70 000 členov. Radoví členovia istotne nevedeli o špinavostiach pátra Maciela a ani by ich neschvaľovali. No ako je možné, že vedenie rádu desiatky rokov nič nespozorovalo? Mimochodom, všetci do jedného sú stále vo svojich funkciách a dohliadajú na smerovanie dnes už pomerne veľkej a bohatej organizácie. Pápež až roku 2009 poveril piatich biskupov, aby vykonali kontrolu rádu. Výsledky kontroly boli predložené koncom apríla 2010. Konštatuje sa v nich, že páter Maciel kryl svoje bezbožné konanie tým, že kritikov systematicky odstraňoval zo svojho okolia. „Poľutovaniahodná diskreditácia a odstraňovanie tých, ktorí pochybovali o jeho korektnom spôsobe života, a pomýlený názor okolia, že by mohli uškodiť pozitívnym výsledkom, ktoré legionári dosahovali, vytvorili okolo neho dokonalý ochranný mechanizmus.“ Pápež vyhlásil, že vymenuje osobitného splnomocnenca pre reformu rádu. Touto úlohou, ako aj komisárskym vedením rádu poveril 9. 7. 2010 arcibiskupa Verasiasa de Paolis, ktorý sa osvedčil ako finančný odborník. Rozhodne to nebude závideniahodná úloha.

STARÉ RÁDY, NOVÉ DUCHOVNÉ SPOLOČENSTVÁ

Etablované rády sa v zásade tešia v cirkvi pomerne veľkej slobode, ktorá sa dá aj zneužiť. O tom napokon svedčí aj prípad Kristových legionárov. Potrestať alebo zrušiť rád môže len pápež. Biskupi majú iba možnosť zakázať pôsobenie rádu vo svojej diecéze. Vo väčšine prípadov však rády po stáročia sledovali záujmy rímskeho vedenia cirkvi, a tým tvorili protiváhu biskupom, ktorí často museli prejavovať lojálnosť dynastiám či jednotlivým štátom. Platí to pre cisterciánov v časoch križiackych výprav, dominikánov v dobách inkvizície, ako aj pre jezuitov počas protireformácie, respektíve takzvanej katolíckej reformy po Tridentskom koncile (1545 až 1563). Členovia rádov viazaní sľubom života v celibáte, osobnej chudobe a poslušnosti voči vrchnosti sú ideálnymi vykonávateľmi špeciálnych úloh. Väčšina rádov má okrem toho aj špeciálne sľuby podľa obsahovej náplne konkrétnej rehole. Ide o najrôznejšie ciele od skupovania kresťanských otrokov od moslimských vojvodcov (mercedariáni a trinitári) cez opateru duševne chorých (alexiáni), výchovu mladistvých (saleziáni), prevádzkovanie detských domovov (mallersdorfské sestry), vysluhovanie slávnostných bohoslužieb (augustiniáni) až po dodržiavanie prísne asketického života a mlčania (kartuziáni) alebo výlučné požívanie chleba, plodov, oleja a vína (bosí augustiniáni). Pri pohľade zvonka to na niekoho pôsobí čudácky, na iného sympaticky, ale rozhodne nie nebezpečne. A predsa sa môže stať, že spoločenstvo s niekoľkými tisíckami prísne vedených členov v priebehu pár rokov začne manipulovať rímsku kúriu na svoje ciele a získa značný vplyv na

smerovanie celej cirkvi. Prípad Kristových legionárov je dôkazom, že je to aktuálne aj dnes.

Na starom kontinente a v Severnej Amerike klesá počet členov klasických rádov, a tým aj ich vplyv. Vo veľkomestách rozvinutých krajín sa ženy či muži v mníšskom habite stali pomerne zriedkavým zjavom. Mnohí ľudia poznajú tradičné názvy augustiniánov, paulínov, františkánov či trapistov len z etikiet na pivových fľašiach. Funkciu starých rádov na seba v tichosti prevzali nové duchovné spoločenstvá, ktoré mimo cirkvi zvyčajne nikto nepozná, a keďže nemajú kláštory a ich členovia nenesia habit, sú navonok neidentifikovateľné. Niektoré žijú v skupinách ako napríklad talianski fokolaríni, vykonávajú normálne občianske zamestnania a inak vedú nábožný život a pomáhajú blížnym. Skupiny podliehajú dohľadu Pápežskej rady pre laikov i biskupom. V posledných desaťročiach vznikli desiatky nových spoločenstiev, väčšinou sú malé a bezvýznamné. Väčší význam si vydobylo hnutie Comunione e Liberazione založené roku 1954, ktoré má približne stotisíc členov, väčšinou v Taliansku. Jeho programom je racionalizácia viery. Vari aj preto medzi sympatizantov hnutia patria politici ako Giulio Andreotti a Silvio Berlusconi? Takí špecialisti na moc, peniaze a vplyv majú akiste vlastnú predstavu o tom, čo je rozumné...

NEOKATECHUMENÁTNÁ CESTA

Spomedzi nových duchovných hnutí sa však jedno vymyká, a po tom, čo sme sa naučili zo stáročných dejín

osobitných katolíckych zoskupení, treba povedať, že sa vyčleňuje mimoriadne znepokojivým spôsobom. Začína sa to už šikovným trikom, keď predstiera, že vlastne ani nejde o skupinu. Popri mnohých iných veciach sú aj počiatky hnutia zahalené tajomstvom. Podľa legendy, ktorú rozširujú, sa v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia maliar ikon Kiko Arguello zo španielskeho Leónu zoznámil s bývalou rádovou sestrou Carmen Hernandezovou a s pátrom Mariom Pezzim z rádu Comboniho misionárov.

Trojica vytvorila systém učenia, ktoré má ľudí priviesť k Ježišovi, jeho obsah však nie je prístupný verejnosti. Roku 1979 sa im podarilo dostať na audienciu k Jánovi Pavlovi II. do jeho letnej rezidencie Castel Gandolfo. Pápež si s radosťou vypočul, že učenie už v mnohých krajinách viedlo k založeniu skupiniek zbožných laikov, a dokonca z neho vzišli aj viacerí rádoví bratia či kňazi. Kiko Arguello sa pápežovi akiste nezmienil o tom, čím sa chváli na stretnutiach so svojimi prívržencami - že sa mu zjavila Panna Mária a poverila ho, aby zakladal malé spoločenstvá mimoriadne silne veriacich kresťanov. V hlbokkej pokore pred pápežom pravdepodobne zamlčal aj to, že sa dáva titulovať ako „apoštol“.

Kikove informácie Jána Pavla II., pravdaže, potešili, a tak Arguello mohol svojich priaznivcov ohurovať už aj pápežským súhlasom. Systém, ktorý je dnes známy pod názvom Neokatechumenátna cesta, funguje takto: „apoštol“ Kiko vysiela vybraných „katechistov“, teda obyčajných veriacich, ktorých vzdelanie nie je verejnosti známe, do normálnych katolíckych farností. Záujemcom z radov veriacich tam ponúkajú semináre na prehĺbenie viery. Následne medzi veriacimi vytvárajú akési náhradné rodinné spoločenstvá, ktorých členovia by v dlhoročných

kurzoch mali naozaj dokonale spoznať svoju vieru a žiť podľa nej. Členovia Cesty sa považujú za vyvolených, ktorí kráčajú správnou cestou, všetci ostatní sú podľa nich len „nedeľní kresťania“. Pod vedením katechistu, ktorý má „dar rozlíšenia“, sa skupina stretáva niekoľkokrát do týždňa na sedeniach a číta zo spisov „apoštola“

Kika a z Biblie. Svätú omšu, ktorá sa však v jazyku Neokate- chumenátnej cesty nazýva „slávnosť eucharistie“, neslávia spoločne s ostatnými veriacimi farnosti. Vyvolení slávia už v sobotu večer, podľa možnosti bez účasti verejnosti. Ak miestny farár nie je ochotný takúto bohoslužbu slúžiť, prizvú si iného duchovného, ktorý im je naklonený. Peniaze nehrajú rolu, pretože veriaci prispievajú ochotne a štedro, okrem toho musia desať percent z príjmu odvádzať na živobytie katechistu. Otázky týkajúce sa použitia peňazí sú neprípustné, dovolená nie je ani kritika Cesty, pretože, ako jej prívrženci sami vravia, ide o „diablovo vnuknutie“.

„Rodinný život“ v skupinách je veľmi intenzívny a zahŕňa aj víkendy, takže veriaci, ktorý v skupine žije dlhšie, nevyhnutne stráca pôvodné sociálne väzby. Vrcholnými podujatiami v živote spoločenstva sú zájazdy na Kikove vystúpenia. Okolo Kika sa vytvára kult osobnosti, jeho slová vyvolávajú všeobecný jasot. Je príznačné, že z Kikovho životopisu ani zo životopisov ďalších dvoch zakladateľov, ktorí však už evidentne nehrajú rolu, nie sú známe žiadne podrobnosti. Aj „apoštolove“ prejavy a iné spisy sa šíria len v uzavretom kruhu. A najdôležitejším prikázaním, ku ktorému sa musia zaviazat všetci členovia Cesty, je zachovanie úplnej mlčanlivosti o vnútorných záležitostiach hnutia. Disciplína sa zabezpečuje prostredníctvom pravidelných verejných spovedí, pri ktorých katechisti s „darom

rozlíšenia" členov pred celou skupinou podrobujú kritike - čosi ako inkvizícia v malom.

Je celkom jasné, prečo Kiko trvá na tom, že Cesta *nie je* hnutie, a teda ani skupina. V opačnom prípade by totiž jej vnútorné štruktúry podliehali aspoň neveľmi prísny m pravidlám cirkevného práva. Takto si „apoštol“ v podstate môže robiť, čo sa mu zachce. Už sa mu podarilo presvedčiť viacerých biskupov, aby zriaďovali špeciálne kňazské semináre v duchu Neokatechumenátnej cesty. V Nemecku povolili vznik takýchto seminárov kolínsky a berlínsky arcibiskup, kardináli Meisner a Sterzinsky. Pravdepodobne sú financované z prostriedkov Cesty, nejasné však ostáva, kto v skutočnosti zodpovedá za výber pedagógov i uchádzačov o kňazský stav. Mimochodom, tokijský arcibiskup Peter Takeo Okada sa po nástupe do úradu pokúsil takýto kňazský seminár zrušiť. Opakovane sa sťažoval v Ríme na Cestu, ktorá delením kresťanov na „dobrých“ a „nedeľných“ a požiadavkami oddelených bohoslužieb vnáša rozkol do farností. Podobné skúsenosti majú aj veriaci v Nemecku, ibaže tam sa príslušní biskupi zatiaľ nesťažovali v Ríme. Niektorí veriaci sa stále čudujú, prečo arcibiskupa Okadu ešte nevymenovali za kardinála, hoci kardinálska hodnosť sa už tradične spája s tokijskou arcidiecézou.

Kňazský seminár v Tokiu funguje aj napriek Okadovým ponosám, Benedikt XVI. ho totiž podriadil priamo pápežskej právomoci, a tým ho zachránil pred zásahom arcibiskupa. Ako vidieť, Kikove kontakty v Ríme siahajú veľmi vysoko, a naozaj sa mu podarilo dosiahnuť, že Vatikán akceptoval jeho Cestu ako druh kresťanského učenia. Aj proces schvaľovania sa vyznačoval niektorými pozoruhodnými detailmi. Päť vatikánskych úradov vyjadrilo zásadné pochybnosti o obsahu predbežného

štatútu hnutia. Štátny sekretár Pápežskej rady pre laikov biskup Josef Clemens, do ktorého pôsobnosti záležitosť patrí, v apríli 2008 vyhlásil, že schválenie štatútu v najbližšom čase nemožno očakávať. O to prekvapujúcejšie bolo, keď pápež už 11. mája 2008 súhlas udelil. Hoci s podmienkou, že liturgia sa bude sláviť verejne a aj v ostatných veciach sa bude pridržať zaužívaných zvyklostí, no spomedzi členov Cesty akiste nikto vážne neuvažuje o tom, že by Kiko bol ochotný zmeniť pravidlá. Summa summarum: Kiko Arguello tají detaily zo svojho súkromia, prívrženci ho preukázateľne uctievaajú ako „apoštola“ a verejnosť nemá možnosť oboznámiť sa s detailmi jeho učenia. Pravdepodobne značné finančné toky vnútri

Cesty, ktorá má údajne už milión prívržencov, sú totálne netransparentné, učenie hnutia a jeho interné pravidlá sa nezverejňujú a členovia sa evidentne považujú za „lepších kresťanov“ dodržiavajúcich prísnu mlčanlivosť o interných záležitostiach. A pre Vatikán je podstatné len to, aby Cesta dôsledne dodržiavala liturgické pravidlá. Nestretli sme sa s tým už niekde?

PRAVICOVÍ LAICI...

V obrovskom svete katolíckej cirkvi však nefungujú len spoločenstvá s primárne duchovným zameraním. Existuje rovnako veľký počet združení, ktoré sledujú skôr svetské ciele, pričom môže ísť o charitatívne úlohy, sociálne veci, podporu komunitného života, ale aj o politické ciele.

V Nemecku je zatiaľ pomerne neznáma čisto mužská organizácia Knights of Columbus, ktorá vyvíja činnosť v

Severnej a Strednej Amerike a v poslednom čase už aj v Poľsku. Začínala veľmi skromne: kaplán Michael McGivney z prevažne írskej prisťahovaleckej farnosti New Haven v Connec- tute založil svojpomocný spolok pre katolíckych mužov. Pôvodne mal slúžiť ako výpomoc v núdzi, pretože katolíkov v tých časoch neprijímali do protestantských spolkov ani odborov a členstvo v slobodomurárskej lóži mali (a stále majú) zakázané. Je zaujímavé, že odstupňovaným členstvom sa Ko- lumbovi rytieri formálne ponášajú práve na slobodomurárov. Spolok pre svojich členov najprv zorganizoval životné poistenie a následne zabezpečil aj vdovy a siroty. Meno patróna malo signalizovať protestantskému okoliu, že Ameriku objavil katolík Krištof Kolumbus, a preto majú katolíci v Spojených štátoch nárok na rovnaké práva. Popri láske k blížnemu, jednote a bratstve patrí vlastenectvo do dnešných čias k hlavným cieľom Kolumbových rytierov.

Zo skromných začiatkov vyrástol jeden z najväčších a pravdepodobne aj najbohatších a najvplyvnejších katolíckych spolkov na svete. Kolumbovi rytieri majú v súčasnosti asi 1,8 milióna členov a ročne vyzbierajú a venujú na sociálne účely asi 150 miliónov dolárov. Pomáhajú aj prakticky - ročne odpracujú na všeobecne prospešné účely 70 000 hodín a darujú spolu asi 200 000 litrov krvi. V rámci katolíckej cirkvi fungujú ako významný finančný donor. V Spojených štátoch prispievajú na chod Catholic University of America, ktorú prevádzkuje americká biskupská konferencia. Ich nadácia VI- carius-Christi disponuje kapitálom vo výške 20 miliónov dolárov a výnosy z tejto sumy poskytuje pápežovi na ľubovoľné dobročinné účely. Pápež využíva služby rytierov aj v inej forme. Súčasný hlavný rytier Carl

C. Anderson i jeho predchodca Virgil C. Dechant zastávajú vedúce funkcie vo vatikánskej banke IOR a v ďalších grémiách Svätej stolice. Obaja reprezentujú myšlienky Kolumbových rytierov, boli priaznivcami dlhoročného predstaviteľa pravého krídla v republikánskej strane senátora Jesseho Helmsa a angažujú sa v hnutí proti potratom Pro Life. Trocha menej aktuálny je ich striktne antikomunistický postoj, ktorý zastávali po druhej svetovej vojne.

Hoci navonok pripomínajú skôr slobodomurárov, Kolumbovi rytieri vychádzajú z križiackych tradícií a sú ochotní kedykoľvek sa postaviť nepriateľom cirkvi. V strednej Európe tiež vznikajú podobne zamerané organizácie, no evidentne nenachádzajú ohlas u cieľovej skupiny obyvateľstva. V Európe nájdeme úspešných a majetných katolíkov skôr v zoskupeniach, akým je Rytiersky rád Svätého hrobu v Jeruzaleme, ktorý predstihuje Kolumbových rytierov vekom, tradíciou a eleganciou, ale rozhodne sa s nimi nemôže porovnávať, pokiaľ ide o počet členov, politický vplyv a finančné možnosti.

Katolíci na konzervatívnom okraji cirkevného spektra pri zakladaní spolkov ešte aj v súčasnosti čerpajú z križiackych tradícií. Zdá sa, že minimálne v Európe posledných dvadsať- tridsať rokov vznikajú iba také spoločenstvá, ktoré hľadajú no- voromantický ideál v dávnych, zdanlivo slávnych epochách cirkevných dejín – v časoch nepoznačených studeným vetrom racionalizmu. Vznik novoromantických spoločenstiev nevyvolal Druhý vatikánsky koncil, ktorý sa skončil roku 1965, stal sa však ich negatívnym symbolom: cez otvorené okno podľa nich neprúdi dovnútra cirkvi svieži vzduch, ale všetky neduhy modernej doby. Príkladom takéhoto spoločenstva je aj

takzvané Anjelské hnutie, ktoré pôsobí v nemecky hovoriacich krajinách od roku 1949. Ide o zoskupenie viacerých rádov a laických organizácií, ktoré majú spolu vyše milióna členov. V Innsbrucku kedysi žila mystička Gabriele Bitterli- chová, ktorej sa zjavovali anjeli a démoni. Jej prívrženci, medzi nimi aj budúci kňazi, získali od miestneho biskupa súhlas a vytvorili bratstvo anjelov strážnych. Hoci bolo učenie z teologickej stránky mimoriadne pochybné, spoločenstvo rástlo a dokonca sa rozšírilo až do Portugalska a Brazílie. Bitterli- chovej syn, vysvätený kňaz, na polorozpadnutom hrade v údolí rieky Inn založil kláštor a stal sa jeho prvým opátom. Nezvyčajné, no vzhľadom na novoromantické tendencie celkom príznačné je, že založenie kláštora znamenalo oživenie starého portugalského rádu, ktorý v skutočnosti vymrel už roku 1903 - Rádových kanonikov Svätého kríža založeného roku 1131 v portugalskej Coimbre a význačného predovšetkým v dobách reconquisty. Oživenie rádu požehnal pápež roku 1979, podľa starého ustanovenia cirkevného práva totiž rád zaniká až sto rokov po smrti posledného člena.

Dnes má tento nový „starý“ rád 14 pobočiek so 140 členmi. Ženská odnož rehole s hlavným sídlom v brazílskom Anapolise, kde sídli aj kňazský seminár, má asi 100 členiek. Okolo „tvrdého jadra“ členov rádu sa vytvorilo združenie svetských kňazov i „laikov“, mládež má dokonca vlastnú skautskú organizáciu. Anjelské hnutie združuje celkom asi milión stúpencov, medzi nimi 50 biskupov a niekoľko kardinálov. Rímski teológovia i niektorí biskupi sa však na Opus Angelorum, ako sa jeho členovia s obľubou latinsky nazývajú, dívajú s nedôverou - hnutie napríklad praktizuje teologicky pochybné „vysviacky anjelov“. Kongregácia pre náuku viery pod

vedením kardinála Ratzingera roku 1992 hnutiu zakázala pokračovať v týchto praktikách a mnohí biskupi predovšetkým v nemecky hovoriacich krajinách činnosť hnutia vo svojich diecézach zakázali. Na raste členstva v celosvetovom meradle sa to však nijakým spôsobom neodrazilo.

Aj v Nemecku od sedemdesiatych rokov vyrástli nové konzervatívne cirkevné združenia. Napríklad jezuitskému pátrovi Andreasovi Hônischovi sa nepáčil nový liberálny kurz katolíckeho skautingu, a preto roku 1976 založil novú skautskú organizáciu - Katolícky skauting Európy s prísne katolíckou, veľmi konzervatívnou orientáciou. Z mládežníckeho združenia vzišla skupina mladých mužov, ktorá na Hônischa naliehala, aby založil rehoľu. Pátra medzitým vylúčili z jezuitského rádu. Napriek tomu sa mu roku 1988 s pomocou augsburského arcibiskupa Josefa Stimpfla podarilo založiť rehoľu Servi Jesu et Mariae (SJM) - Služobníkov Ježiša a Márie - obsahovo veľmi podobnú zameraniu jezuitského rádu z čias pred Druhým vatikánskym koncilom. Nový rád získal pápežský súhlas roku 1994 a dnes má 40 členov. Dvetisícpäťsto skautov sa však istotne postará, aby sa základňa v budúcnosti rozrastala.

Rím s potešením prijíma fakt, že konzervatívne cirkevné organizácie v posledných desaťročiach zaznamenali pozoruhodný rozmach. Za svoj vplyv však vďačia predovšetkým mimoriadnej schopnosti charizmatických vodcov získavať členov i finančné prostriedky. Úspech u cieľových skupín si získavajú predovšetkým koncentráciou na konkrétne témy a úspešným apelovaním na emocionálnu stránku vzťahu mnohých ľudí k cirkvi. Zbožný život, pragmatická láska k blížnemu a istota

večnej spásy bez akýchkoľvek pochybností o sebe samom, zasadené do romantického historizujúceho rámca, to je istotne pre mnohých príťažlivá ponuka. Nič na tom nemení ani fakt, že v dnešnej sekularizovanej Európe tieto spoločenstvá stoja v rámci cirkvi, ale predovšetkým mimo nej, na samom okraji. Na druhej strane liberálni a ľavicoví kresťania majú v Nemecku čoraz väčší problém aj sa zorganizovať.

... A ĽAVICOVÍ LAICI

Strešný orgán cirkevnej ľavice - iniciatíva Cirkev zdola vznikla roku 1980 a zahŕňa asi 38 organizácií, ktoré sa buď pohybujú mimo cirkvi, alebo sú veľmi malé a v cirkvi nemajú takmer nijaký vplyv. Chýbajú im charizmatické vedúce osobnosti, práca s mládežou viazne a nie sú schopné získať potrebné financie. Na druhej strane majú obrovské spektrum záujmov, čo zasa len rozdeľuje ich sily. Ich témy siahajú od vnútrocirkevnej klasiky - prístupu žien ku kňazskému úradu, zrušenia celibátu a spoločných bohoslužieb s evanjelikmi cez ekológiu a kritiku kapitalizmu až po rodovú rovnosť a mierové misie, teda obsahujú takmer všetko, čo spoločnosť alebo aspoň jej ľavicová časť považuje za dôležité. Priširokým tematickým záberom, nesprávnym odhadom vlastného vplyvu v cirkvi a propagovaním nemeckého národného ekumenizmu, ktorý neberie na vedomie svetovú cirkev, ľavicové zoskupenia dosiahli iba jedno - že sa síce občas objavia v médiách, no vnútri cirkvi nehrajú nijakú rolu. Ich iniciatívy nenachádzajú ohlas ani medzi nemeckými veriacimi, ani medzi biskupmi a tobôž nie v Ríme. Mali by

si uvedomiť, že ako nositeľov nádeje na obnovu cirkvi ich to totálne diskvalifikuje. Kríza cirkvi je aj krízou kresťanskej ľavice.

Vzdajme hold ešte jednej staroslávnej laickej organizácii - Ústrednému výboru nemeckých katolíkov, ktorý vznikol v revolučnom roku 1848. Verejnosť ho často vníma ako predstaviteľa katolíckych laikov v Nemecku, hoci ním v skutočnosti vôbec nie je. Ústredný výbor má 230 členov, z ktorých 97 volí Zväz katolíckych organizácií Nemecka. Zväz združuje asi 125 katolíckych zoskupení - niektoré sú pomerne veľké a životaschopné ako napríklad Zväz nemeckej katolíckej mládeže, iné ¹⁶²zasa malé, bezvýznamné a dávno prežité ako napríklad spolok vysídlených Slezanov s názvom Spoločenstvo katolíkov grófstva Glatz. Normálnych katolíkov, ktorí nie sú organizovaní, zastupujú vždy traja zástupcovia z každej diecézy, a to bez ohľadu na jej veľkosť (počet členov diecéz sa pritom pohybuje v rozpätí od 30-tisíc do 1,2 milióna). Okrem toho ešte prezídium menuje 45 osobností verejného života - väčšinou treťoradých aktívnych i vyslúžilých politikov zo všetkých strán, ktorých pomer by mal byť proporcionálny. Predsedom Ústredného výboru sa stáva pravidelne niektorý z vyslúžilých členov CDU/CSU, v súčasnosti je ním Alois Gluck z CSU. Ten krátko po nástupe do funkcie vyslovil na pomery Ústredného výboru priam revolučnú požiadavku, aby ženatí diakoni mohli byť vysvätení za kňazov.

Podobne byzantínske štruktúry ako Ústredný výbor majú aj niektoré väčšie združenia cirkevných laikov. V tejto súvislosti sa priam ponúka slávny výrok Waltera Ulbrichta, vyslovený, pravdaže, v celkom inej súvislosti: „Musí to vyzerieť demokraticky, ale súčasne musíme mať všetko pevne v rukách.“ Žiaľ, v prípade Ústredného

výboru to demokraticky ani nevyzerá. To by však nebol najväčší problém. Cirkev má autonómiu aj pri organizácii laických spolkov. Odsúdeniahodné je však to, že predstavitelia a funkcionári týchto laických spolkov vystupujú na verejnosti ako demokratickí a legitímni reprezentanti katolíckych organizácií a ich členov. Vôbec totiž nenamietajú, keď ich médiá takto predstavujú.

Ich kritické vyjadrenia na adresu cirkevnej hierarchie, biskupov i pápeža tým strácajú dôveryhodnosť.

To, že sú tieto štruktúry také, aké sú, vyplýva zo základnej cirkevnej zásady, že na čele vždy musí stáť duchovný. Tak sa to historicky vyvinulo, lenže dnes vykonávajú úlohu duchovných takmer výhradne laickí funkcionári, a tým tvoria akúsi paralelnú hierarchiu. A kto si už raz funkciu vymodlí, ten rád prijme aj existujúce štruktúry, veď ony napokon dokonale chránia funkcionárov pred kritikou a rizikom straty funkcie. Volanie po transparentnejších štruktúrach a širšom zapojení členskej základne z radov združení katolíckych laikov nezaznieva. Kritiku cirkvi chápú tak, že si dvakrát do roka zanáďavajú na pápeža, a pritom do omrzenia, ale pravdaže decentne pripomenú niektorý z reformných evergreenov - prístup žien ku kňazskému úradu, zrušenie celibátu a spoločné bohoslužby s evanjelikmi. (Mimochodom, kritický čitateľ si iste všimol, že hoci by sme si to veľmi želali, realizácia ich návrhov by vôbec neprispela k odstráneniu neduhov, ktorým sa táto kniha venuje.) Z podobných príčin ako ľavicové katolícke združenia ani Ústredný výbor nenachádza odozvu v Ríme ani v širších štruktúrach cirkvi. Členská základňa väčšiny organizácií sa zmenšuje, pričom pokles je určite percentuálne väčší ako celkový pokles členstva v

katolíckej cirkvi v Nemecku. Kríza cirkvi je aj krízou združení katolíckych laikov, osobitne v Nemecku.

7. MIRACOLI, MIRACULA - ZÁZRAKY, PÚTE, EXORCIZMUS

Podľa kresťanskej vierouky jestvuje okrem pozemského sveta, ktorý môžeme spoznávať metódami prírodných vied, aj druhá rovina, ktorá je z hľadiska večného života duše pre človeka dokonca rozhodujúca - svet Boha, anjelov a svätých, zázrakov, ale aj diabla, zla a „biednych duší“.

Rozhľadný Stredoeurópan žije v reálnom svete a väčšinou predpokladá, že je iba otázkou času, kým sa aj zvyšok sveta pripojí k jeho svetonázoru. Iba málokto pritom zásadne popiera existenciu iného sveta, väčšina ľudí si myslí, že je možný, ba dokonca pravdepodobný, v bežnom živote mu však nepripisujú praktický význam. Aj moderný osvietený človek sa príležitostne utieka k ezoterickým praktikám, obľúbené sú najmä rituály vzdialenejších kultúr, pri ktorých nemá ten trápny pocit, aký sprevádza tradičné prejavy všednej domácej religiozity. Nie je naším zámerom posudzovať správnosť jedného či druhého svetonázoru. Nezdá sa však, že by v celosvetovom meradle klesal počet prívržencov starého náboženského svetonázoru, preto by bolo veľmi osožné pozrieť sa na tento fenomén zblízka. Iba jeho poznanie nám umožní pochopiť konanie cirkvi, uvedomiť si, akými prostriedkami veriacich láka alebo zastrašuje, a vytvoriť si

názor na zodpovedné či nezodpovedné zaobchádzanie s týmito prostriedkami.

Jedným z najdôležitejších znakov duchovného chápania sveta je jeho večnosť. Večnosť v tomto zmysle neznačí nekonečne dlhý časový úsek, ale úplnú absenciu časovej dimenzie. Vo večnosti nejestvuje nijaké predtým a potom, všetko je teraz a súčasne navždy. Posledným cieľom na pozemskej púti veriacich, ktorí o svoju spásu ešte musia bojovať, je prechod do sveta svätých a do *ecclesia triumphans*, cirkvi víťaziacej nad smrťou, ktorej súčasťou sa zomretý stane. Svätci sú teda prirodzenou súčasťou života veriacich, a preto je pochopiteľné, že sa pri ťažkostiach dovolávajú ich pomoci, ako prosíme priateľa, aby nám pomohol.

Tento svetonázor je mimoriadne pôsobivo stvárnený v barokovom kostole kláštora Waldsassen v Hornom Falcku. Vo výklenkoch bočných oltárov sú vystavené sklenené rakvy s kostrami svätcov, väčšinou vyzdobenými zlatom a odetými v drahocenných brokátových rúchach, ako sa patrí na bavorský barokový kostol. Nevyzerajú, akoby spali, ale sú naaranžované, akoby na veriacich v laviciach veselo mávali. Tu, v bazilike vo Waldsassen môže človek všetkými zmyslami precítiť, aký bol a je svetonázor tradičných veriacich. Kto viedol naozaj „svätý“ život a koho preto má zmysel uctiť si a prosiť o pomoc, je tu otázkou zásadného významu.

V dobách raného kresťanstva o tom rozhodovala väčšina veriacich - koho všetci uctievali, ten predsa musí byť svätý, a dosť!

SYSTÉM NADOVŠETKO

Cirkev sa usilovala získať kontrolu nad pomerne svojvoľným uctievaním svätých. Otázka kto bol svätý a koho smú veriaci uctievať, nadobudla taký význam, že rozhodovanie cirkiev jednoducho nemohla nechať na pospolitý ľud ani na šľachtu a jej mocenské či ekonomické záujmy. Okolo roku 1000 si pápeži presadili monopol na kanonizáciu, ktorý trvá dodnes. Aké motívy sprevádzali proces kanonizácie a ako prebiehal, vidieť na príklade svätého Benna Meissenského. Benno bol jedným z prvých biskupov meissenskej diecézy založenej na obracanie polabských Slovanov na kresťanskú vieru. O jeho živote nie je známe takmer nič, a predsa ho v úzkom kruhu uctievali už v 13. storočí. Pochovaný je v meissenskej katedrále.

Volanie po obnove rímskej cirkvi, ktoré svojimi tézami pribitými na dvere chrámu roku 1517 definitívne spustil Martin Luther, malo už začiatkom 16. storočia toľko priaznivcov, že sa saský vojvoda Juraj Bradatý spolu s dvorným kaplánom Hieronymom Emserom rozhodli vytiahnuť proti reformačným tendenciám veľký tromf. Zbožnosť a horlivosť saských veriacich mal podporiť vlastný svätec. Emser najprv napísal oslavnú ódu na Benna, ktorú roku 1506 odovzdal v Ríme pápežovi. To však nestačilo, Emser po návrate domov musel napísať ešte traktát o živote svätého Benna, ktorý dal roku 1517 v nemčine vytlačiť. Väčšinu knihy tvoria legendy a Emserove výmysly. Pápež Hadrián VI. (1522 - 1523) sa dal presvedčiť a 31. mája 1523 vyhlásil biskupa Benna za svätého. Martina Luthera to tak rozhnevalo, že ihneď napísal polemický spis s veľmi výrečným titulom *Proti*

novej modle a starému diablovi, ktorého majú v Meissene vyzdvihnúť. Reformácia v Sasku však napokon zvíťazila, a keďže protestanti pri preberaní katedrály hrob meissenského biskupa zničili, jeho sväté ostatky previezli takrečeno do exilu do Bavorska, kde ho dnes uctieujú ako patróna Mníchova.

Aj samotná cirkev si uvedomovala, že proces kanonizácie potrebuje zdokonaľiť, a preto po Tridentskom koncile zaviedla zmeny. V rámci reforiem šporovlivého a prísneho pápeža Sixta V. (1585 - 1590) vznikol osobitný rímsky úrad pre kanonizáciu. Pápež roku 1588 založil Kongregáciu pre sväté obrady a ceremónie, ktorej úlohou bolo zjednotiť proces kanonizácie s predpismi cirkevného práva. Dosiaľ uctievaných svätcov zahrnuli do špeciálneho oficiálneho zoznamu *Martyrologium Romanum*, ktorý funguje dodnes.

Návrh na začatie zdĺhavého konania, počas ktorého sa musí podrobne preskúmať každý detail zo života kandidáta, podáva rehoľa alebo diecéza. A keďže všetko niečo stojí, náklady konania znáša navrhovateľ, ako býva zvykom pri úradných konaniach. Jedno takéto skúmanie vraj môže stať aj 250-tisíc eur. To sa, prirodzene, nezaobíde bez milodarov od veriacich alebo cirkevných združení či rodiny kandidáta, zároveň to však nevyhnutne vedie k exkluzívnosti okruhu svätcov. Spolu s blahoslavenými, ktorí tvoria akýsi predstupeň svätých, je v zozname zapísaných asi 14-tisíc osôb, väčšina z nich od antiky či stredoveku, keď na vyhlásenie za svätého nebolo potrebné také zložené formálne konanie. Od roku 1588 do súčasnosti pribudlo do zoznamu iba 807 svätcov.

Svätí sa delia na dve skupiny - na mučeníkov, ktorí zomreli za vieru v Krista, a na svätcov a svätice, ktorí svoju mimoriadnu zbožnosť preukázali iným spôsobom. V

takom prípade sa musí doložiť, že vykonalí „zázrak“. Väčšinou to znamená, že sa niekto medicínsky nevysvetliteľným spôsobom vylieči z ťažkej choroby a svoje uzdravenie odvodzuje od „zázračnej pomoci“ príslušnej osoby. Splnenie tejto podmienky, ktorá sa pomerne výrazne vymyká z chápania moderného človeka, má zabrániť, aby sa medzi uctievané osoby cirkvi dostal niekto nehodný. Cirkev si chce byť istá, že blahoslavená či svätá osoba naozaj vošla do kráľovstva nebeského.

Aby nedošlo k omylu, na tomto mieste sa žiada ešte raz zdôrazniť, že systém *neslúži* cirkvi na to, aby z niekoho urobila svätca, ale výhradne na to, aby mohla skonštatovať, že kandidát sa vďaka svojmu príkladnému životu naozaj stal svätým. Proces kanonizácie však veľmi výstižne ukazuje, aký spôsob života môže slúžiť ako príklad pre obyčajných veriacich. Z 807 „nových“ svätcov od roku 1588 kanonizoval 482 Ján Pavol II. (1978 – 2005). Toto vysoké číslo do istej miery relativizuje skutočnosť, že poľský pápež bol v úrade 26 rokov, čo je druhý najdlhší pontifikát v dejinách. Zo 482 svätých je 402 mučeníkov, teda svätcov, čo zomreli pre vieru. Aj to vysvetľuje vysoký počet kanonizácií za pontifikátu Jána Pavla II. - za svätých totiž opakovane vyhlásil celé skupiny mučeníkov, ktorí umreli za podobných okolností - napríklad 103 mučeníkov z Kórey, ktorí zomreli v rokoch 1839 až 1867, 106 osôb, ktoré položili životy vo Vietname v rokoch 1745 až 1862, i 120 čínskych misionárov z obdobia od roku 1648 do roku 1930. Ján Pavol II. kanonizoval iba 80 svätcov, ktorí zomreli prirodzenou smrťou. Väčšinou to boli zakladatelia alebo významní členovia rehoľných rádov. Obyčajní duchovní a nevysvätení laici tvoria zanedbateľnú časť. Ako poľskú špecialitu zosnulého pápeža môžeme akiste hodnotiť kanonizáciu dvoch

poľských kráľovien zo stredoveku - Kingy a Hedvigny, ktoré sa zaslúžili o šírenie kresťanstva v Litve. Ďalším je svätý Juan Diego, legendárny mexický Indián, ktorému sa mala zjaviť Panna Mária Guadalupská. Svätci pochádzajúci z 20. storočia sú aspoň historicky ucho-piteľní - Giuseppe Moscati (zomrel roku 1927) pôsobil ako lekár chudobných v Neapole a Gianna Beretta Molia (zomrela roku 1962), ktorá skonala, keď napriek veľkému riziku vynosila aj štvrté dieťa, hoci mohla podstúpiť medi-cínsky odôvodnenú interrupciu. Milánska arcidiecéza v jej rodnom meste Mesero neďaleko Milána už na jej počesť zriadila svätyňu v nepoužívanom farskom kostole, ktorú ochrancovia života hojne navštevujú. O prebudenie kultu lekára Moscatiho sa starajú jezuiti, preto zatiaľ prebieha veľmi pokojne. To sa však časom môže zmeniť, pretože „svätý lekár“ má vo veľmi špecifickom prostredí katolíckeho Neapola pomerne veľký potenciál.

RELIKVIE: UKRADNUTÉ, ROZKÚSKOVANÉ, UCTIEVANÉ

Ľudia si milovaných svätcov uctievali presne tak isto, ako si oddávna uctievali svojich najbližších, svoje hviezdy a idoly. Najdôležitejšie je, aby sa k nim čo najväčšmi priblížili. Ak to nie je možné, stačí aj predmet, ktorý sa s milovanou osobou spája, alebo obrázok, ktorý im jej existenciu pripomenie. Lenže zo svätcov, ktorí sú v čase kanonizácie už dávno mŕtvi, sa zvyčajne zachová iba kostra, pretože textil a všakovaké predmety rýchlo podliehajú skaze, a listy či obrázky z antiky sa tiež nezachovali. Významnú úlohu preto hrajú ostatky svätých, v cirkevnej terminológii nazývané relikviami. Na miestach,

kde sa vyskytujú, je prítomný duch svätca, a to priťahuje veriacich.

Prílev pútnikov oddávna prinášal rozmach i značné ekonomické výhody. Pôvodne čisto duchovný záujem o relikvie sa preto posunul do inej roviny, kde išlo o peniaze a o moc. Relikvie rozdeľovali na kúsky, predávali, odovzdávali ako dary i kradli. Časti tiel svätých, lebky, ruky, nohy, dokonca aj miniatúrne úlomky kostí ukladali do honosných zlatých schránok zdobených drahokamami. Jedným z najkrajších príkladov je Trojkráľová rakva v Kolíne nad Rýnom z 12. storočia, ktorá má okrem kostí svätého Gregora zo Spoleta (zomrel roku 303) obsahovať aj kosti troch kráľov, ktorí sa podľa Biblie prišli pokloniť k Ježišovým jasličkám. Kostrové ostatky si vzal kolínsky arcibiskup Rainald z Dasselu roku 1164 ako vojnovú korisť z Milána, kam sa zasa o niekoľko storočí skôr dostali z Konštantínopola. V rakve majú byť aj ostatky dvanásťročného dieťaťa, ktoré podľa tradície pochádzajú z jaskyne pri Betleheme a ktoré slúžili ako dôkaz vyvražďovania detí za kráľa Herodesa. Takéto „rukolapné“ dôkazy o pravdivosti kresťanského učenia hrali v stredoveku významnú úlohu a nikomu by ani nešlo na um vážne pátrať po ich „pravosti“. Prirodzene, že si cirkev chcela udržať kontrolu nad kultom relikvií.

SENZAČNÉ JUŽNÉ TALIANSKO

Juh Talianska, nazývaný Mezzogiorno, je región, ktorému vymoženosti moderného štátu zatiaľ nepriniesli veľký osoh; dodnes sa s ním spájajú chudoba, zlá infraštruktúra a organizovaný zločin. Južné Taliansko je však aj krajinou

zázrakov a svätcov, kde sa ešte aj dnes dejú neuveriteľné veci. Začnime teda v Neapole, v pôsobisku lekára Giuseppeho Moscatiho.

Neapol je mesto, kde sa niekoľkokrát do roka koná „zázrak krvi svätého Januária“. Červený prášok uchovávaný v ampulke sa v rukách arcibiskupa mení na tekutinu a ľud je presvedčený, že nádobka obsahuje uschnutú krv patróna mesta svätého CJennara alebo svätého Januária. Čo na tom, že konanie zázraku je doložené až od roku 1389, teda viac ako tisíc rokov po svätcovej smrti. Veriaci nič nedajú ani na pochybnosti vedcov. Neapolčania jednoducho chcú veriť zázrakom a cirkev im to umožňuje - hoci zázrak krvi svätého Januária oficiálne nikdy neuznala.

Pomerne neznáme mestečko San Giovanni Rotondo na polostrove Gargano, ktorý tvorí ostrohu talianskej čižmy v Jadranskom mori, sa po roku 1968 stalo rušným pútnickým miestom. Ročne ho navštívi asi sedem miliónov pútnikov, teda viac ako tradičné európske pútnické miesta Lurdy či poľskú Czenstochowú. Viac návštevníkov má len Rím. V apúlskom mestečku roku 2004 postavili najväčší kostol v Európe po Katedrále sv. Petra podľa projektu známeho architekta Renza Piana. Výstavba trvala desať rokov. Kostol pojme 6 500 veriacich, ďalších 30 000 návštevníkov môže stáť na priestranstve pred ním. Chrám dali postaviť kapucíni na počesť svojho spolubrata pátra Pia, ktorý zomrel roku 1968 a roku 2002 bol kanonizovaný. Od roku 2010 je pochovaný v sklenej rakve v krypte gigantického chrámu. Náklady na výstavbu sa museli pohybovať rádovo v stovkách miliónov eur a boli zaplatené z milodarov.

Ani jeden zo svätcov 20. storočia nedosiahol takú popularitu ako páter Pio, ale zároveň žiaden z nich

nevyvolal takú polemiku. Chorľavý páter bol od roku 1918 „stigmatizovaný“, to znamená, že na rukách, nohách i na hrudi sa mu objavovali krvácajúce rany ako ukrižovanému Ježišovi Kristovi. Fenomén stigmatizácie sa u svätcov objavil už aj v minulosti, lenže v prípade pátra Pia nikdy neutíchli pochybnosti, že si rany privodil s pomocou chemikálií. Kapucín Pio bol mimoriadne obľúbeným svedníkom, a hoci hriešnikov nie vždy zbavil hriechu, ale často im aj škaredo vynadal, veriaci v dlhom rade čakali pred jeho svednicou. Vatikán „neotesanému“ mníchovi nedôveroval, v rokoch 1931 až 1934 mu dokonca zakázali verejne vystupovať a slúžiť svätú omšu. Pápež Ján XXIII. bol jeho tvrdým protivníkom a za jeho pontifikátu Vatikán Pia dokonca odpočúval, aby ho usvedčil z podvodu. Prílev veriacich to však neoslabilo.

K Piovej popularite akiste prispelo aj to, že od roku 1940 zbieral peniaze na stavbu diecéznej nemocnice, ktorú roku 1956 napokon aj postavili. Dodnes ide o jednu z najmodernejších nemocníc v južnom Taliansku s 1 200 lôžkami. Kritici vyčítali Piovi nedovolené styky so ženami a podporu fašistických politikov. Fanúšikovia veria v jeho jasnovidecké schopnosti, vďaka ktorým mal už roku 1947 predpovedať mladému poľskému farárovi Karolovi Wojtylovi, že bude zvolený za pápeža, i atentát, ktorý na neho roku 1981 spáchajú. Páter Pio mal mať dokonca aj zázračnú schopnosť bilokácie, teda schopnosť byť súčasne na dvoch miestach. Na jeho pohreb roku 1968 prišlo vyše stotisíc ľudí. Pod vplyvom jeho obrovskej popularity nakoniec ustúpil aj Rím a uzavrel s nemilovaným mníchom prímerie. Jeho nemenej populárny odporca Ján XXIII. to však dodnes dotiahol „len“ na blahoslaveného. Definitívne rozhodnutie kanonizácie je totiž vždy na

pápežovi. Aj to, kto bude alebo nebude kanonizovaný, je teda vecou cirkevnej politiky.

Južné Taliansko oplýva aj ďalšími senzáciami. Iba 150 kilometrov od San Giovanni Rotondo sa nachádza abruzzské mestečko Lanciano, kde vystavujú dôkaz jednej z najdôležitejších cirkevných právd. Katolíci veria, že kňaz pri svätej omši mení hostiu a víno na Kristovo telo a krv, ktoré potom veriaci prijímajú. Keďže sa však navonok nič nemení, táto mimoriadne ťažko pochopiteľná otázka viery odjakživa vyvolávala u kresťanov pochybnosti. Legenda hovorí, že v 8. storočí sa to prihodilo aj istému baziliánskemu mníchovi v Lanciane, ktorý v nedeľu slúžil slávnosť eucharistie podľa pravoslávneho obradu. Južná Itália bola súčasťou východorímskej Byzantskej ríše, kde sa vysluhovali prevažne východné obrady. V otázke premenenia chleba a vína pri slávení eucharistie sú však katolíci i pravoslávni jednotní.

Pochybovačný mních mal pri vykonávaní posvätného úkonu s hrôzou zbadať, že sa mu pred očami chlieb naozaj zmenil na kus mäsa a víno na ozajstnú krv, a tá sa ešte aj mala rozdeliť na päť častí podľa počtu Ježišových rán. Žiaľ, legenda nehovorí, ako sa mních zachoval, ale zato kus mäsa a päť kúskov zrazenej krvi v Lanciane dodnes opatrujú v chráme zasvätenom sv. Františkovi z Assisi. Vedecké skúšky z roku 1970 preukázali, že ide o tkanivo z ľudského srdca a o krv skupiny AB.

K premene svätej hostie na mäso došlo aj na iných miestach; iba v Taliansku sa eucharistickými zázrakmi preslávili mestecká Trani v Apúlii a Alatri a Bolsena v Latii. Krvné skupiny sa dosiaľ neskúmali. Aj na predmestí Neapola sa roku 1772 sfarbila hostia na červeno. Žiaľ, v noci z 23. na 24. októbra 1978, v deň františkánskeho inkvizítora svätého Jána Kapistránskeho,

o ktorom sme sa už zmienili v časti o vzťahu katolíckej cirkvi k židom, dôkaz z Kostola San Pietro a Patierno ukradli a dodnes sa nikde neobjavil.

Severozápadne od Lanciana, asi hodinu cesty autom, sa nachádza mestečko Manopello, ktoré ukrýva pravdepodobne najvznešenejšiu kresťanskú relikviu. Miestni kapucíni tam najmenej od roku 1638 ochraňujú *Volto Santo* (svätú tvár), údajne Ježišov portrét na perleťovom hodvábe neznámeho pôvodu. Veriaci vravia, že ide o šatku, ktorou mŕtvemu Ježišovi pri pochovávaní zakryli tvár. Podľa iných prameňov to má byť pravá šatka, ktorú Ježišovi cestou na Golgotu podala Veronika, aby si ňou utrel tvár, a zachoval sa na nej odtlačok. Na rozdiel od turínskeho plátna, ktoré roku 2010 vystavili iba na niekoľko týždňov, *Volto Santo* je prístupné celoročne. V Manopelle však, napodiv, nie je veľký nával pútnikov.

Prirodzene, medzi miestami zázrakov nesmie chýbať ani Sicília. Pútnici prichádzajú do chrámu v Tindari na severovýchodnom pobreží ostrova, kde sa nachádza Čierna Madona, ktorú v debne za podivuhodných okolností vyplavilo more. Západne odtiaľ, v hlavnom meste Palerme si zasa veriaci uctieajú zachované telesné pozostatky svätej Rozálie. Rozália žila ako pustovníčka v 12. storočí vo vrchoch pri Palerme a po smrti upadla do zabudnutia, ale počas morovej epidémie roku 1635 sa zjavila dvom mníchom a priviedla ich k svojmu zachovanému telu. Keď ho preniesli do katedrály v Palerme, mor zrazu utíchol.

Na talianskom juhu nechýbajú ani zjavenia Madony, hoci tu mariánske pútnické miesta nedosahujú veľkosť Lúrd, Fatimy či mexického Guadalupe. Panna Mária sa napríklad 24. mája 1985 zjavila skupinke dvanásťročných chlapcov v mestečku Olivetto Citra pri Salerne - najprv

uvideli padať hviezdu, potom začuli krik malého dieťaťa a napokon zbadali ženskú postavu, v ktorej spoznali Matku Božiu. Miestny farár založil nadáciu na správu zjavení, ktorá dodnes šíri „posolstvá“ Panny Márie. Matka Božia v nich vyzýva na obrátenie a modlitbu, ktoré majú Taliansko ochrániť pred katastrofami a úkladmi diabla. Salernský arcibiskup Guerini

Grimaldi sa mal v tejto súvislosti vyjadriť, že predsa nemôže Matke Božej zabrániť, aby sa zjavila, kde sa jej zachce. Mariánske posolstvá z Oliveta Citra si našli stabilný okruh približne stotisíc prívržencov. Ktovie, možno raz z mestečka bude slávne pútnické miesto. Cirkev mu v tom rozhodne brániť nebude.

SPORY O MÁRIU

Zjavenia Matky Božej však ešte aj v 21. storočí môžu vnútri cirkvi i mimo nej vyvolať vášnivé spory, intrigy, ba dokonca násilnosti. Dejiskom takýchto sporov je dnes Medžugorie, čisto chorvátske a čisto katolícke mestečko v Hercegovine. Panna Mária sa tam začala zjavovať roku 1981, keď bol maršal Tito už mŕtvy, no socialistická Juhoslávia ešte existovala a v krajine vládla komunistická strana. Zjavenie prebiehalo veľmi podobne ako v Oliveto Citra - skupinke šiestich mladých ľudí sa zjavila žena, v ktorej spoznali Pannu Máriu a ktorá sa sama označila za Kráľovnú pokoja. Mladých vizio- nárov sprevádzal farár z Medžugoria a ten posolstvá, ktoré deti v týždňových intervaloch spisovali, publikoval.

Farár z Medžugoria bol členom františkánskej rehole. Františkáni boli duchovnými pastiermi Chorvátov už od

tureckých čias, keď ešte nesmeli mať vlastných biskupov. Mali pomerne blízko k nacionalistom a v 20. storočí mnohí členovia rehole sympatizovali s fašistickým hnutím ustašovcov. Extrémnym prípadom v tejto súvislosti bol páter Filipovič, ktorý to dotiahol až na veliteľa chorvátskeho koncentračného tábora Jasenovac. Zjavenia si rýchlo našli prívržencov, no komunistická juhoslovanská štátna moc proti nim zakročila a farára z Medžugoria odsúdili na tri roky väzenia. Mostarský biskup Pavao Zanič najprv s vizionármi sympatizoval, no neskôr vyhlásil, že zjavenia nemajú nadprirodzený pôvod, a preto ich cirkev nemôže uznať. Hercegovinská františkánska provincia, pod ktorú spadá fara v Medžugorí, však biskupovo rozhodnutie neakceptovala. Františkáni počas bosnianskej vojny neskrývali sympatie k Chorvátskej rade obrany, ktorá vykonávala etnické čistky zamerané proti srbskému obyvateľstvu, a zodpovedala aj za ničenie srbských pravoslávnych kostolov a kláštorov. Keď sa františkánom nepodarilo vyriešiť spor s mostarským biskupom o uznanie zjavení Kráľovnej pokoja, uchýlili sa k iným prostriedkom. Poslednú pôstnu nedeľu roku 1995 chorvátska soldateska uniesla Zaničovho nástupcu biskupa Perića, zbila ho a zatvorila do kaplnky františkánskej rehole. Biskupa oslobodili až mierové sily OSN.

Františkáni sa nedali odradiť vyhláseniami a príkazmi juhoslovanskej biskupskej konferencie ani rímskej Kongregácie pre náuku viery, a ďalej šíрили „posolstvá“ a propagovali púte do Medžugoria. Biskup Perić roku 2006 vyhlásil, že situácia už pomaly prerástla do rozkolu v cirkvi, pretože františkáni neuznávajú jeho biskupskú autoritu. Vatikán v rokoch 2006 a 2008 vymenoval vyšetrovacie komisie, ktoré potvrdili názor miestneho

biskupa, že zjavenia nemajú nadprirodzený pôvod. V novembri 2009 kongregácia pre náuku viery opakovane a výslovne zakázala cirkevné púte do Medžugoria.

Františkáni napriek tomu pokračujú vo svojich aktivitách a miesto zjavenia Kráľovnej pokoja v Medžugorí navštevujú ročne státisíce veriacich - katolíkov i pravoslávnych. Vznikajú nové duchovné spoločenstvá, v Nemecku dokonca kolínsky kardinál Meisner udelil cirkevný súhlas mládežníckemu spoločenstvu Totus tuus. Kam sa podela obávaná autorita Vatikánu? Ako sa zachová hlava katolíckej cirkvi? Zrejme tak, ako sa Vatikán v podobných situáciách dosiaľ vždy zachoval - ak hnutie nemožno zakázať ani inak zmariť, tak ho prosto potichu integrujú. Viedenský arcibiskup kardinál Schonborn, ktorý sa teší pápežovej dôvere, odcestoval na Silvestra roku 2009, prirodzene, čisto súkromne, do Medžugoria, aby tam celebroid novoročnú omšu. Darmo poslal biskup Perič pápežovi rozhnevaný list - kardinál sa mu kajúčne ospravedlnil, no vzápätí bola vymenovaná nová rímska komisia na prešetrovanie pastierskej činnosti v Medžugorí. Zapadákov v Hercegovine má teda stále šancu, že sa zaradí medzi veľké akceptované mariánske pútnické miesta.

Podobný konflikt, hoci neprebíhal tak násilne, sa v Nemecku odohral už pred niekoľkými desaťročiami. V dedinke Heroldsbach v severnom Bavorsku sa od októbra 1949 do roku 1952 mala skupina detí zjavovať Panna Mária a neskôr aj ďalší svätci a anjeli. Aj tu išlo o podobné jednoduché posolstvá a postupne sa vyvinulo pútnické hnutie, ktoré priviedlo do Heroldsbachu desaťtisíce veriacich. Bamberský arcibiskup Kôlb odmietol uznať nadprirodzený pôvod zjavení a zakázal akékoľvek púte na počesť Ružovej kráľovnej, ako sa tu mala Matka Božia

nazývať. Aj v tomto prípade Rím arcibiskupa podporil. Pri čítaní rímskeho dekrétu v dóme v Bambergu musela asistovať polícia. Hoci arcibiskup vyvíjal silný nátlak na miestneho farára, ktorý zjaveniam veril, veriaci založili spolok na výstavbu pútnického kostola a zachovávanie spomienky na zázračné udalosti. Roku 1998, práve včas pred oslavami päťdesiateho výročia, prišiel arcibiskup Braun na to, ako vec diplomaticky vyriešiť. Zotrval síce na názore, že zjavenia nemali nadprirodzený pôvod, ale miesto zjavení odovzdal do správy cirkevnej nadácie a vyhlásil ho za mariánske pútnické miesto. Spoločenstvo Totus tuus má medzičasom pobočku aj v Heroldsbachu, v júli 2010 tam oslávili spomienku na „29 rokov zjavení v Medžugorí“ a v auguste 2010 mal slávnostnú svätú omšu celebrowať viedenský kardinál Schönborn⁵.

Všetky tieto udalosti ukazujú, na akom tenkom ľade sa cirkev pohybuje – a možno aj musí pohybovať - keď chce obsiahnuť osvietených kresťanov, teologických dogmatikov z Kongregácie pre náuku viery, i obyčajných veriacich, ktorí túžia po cirkvi plnej zázrakov a mystiky, a zoči-voči gýču a poverám zabúdajú na cirkevnú dogmatiku, právo i hierarchiu, ba aj na poslušnosť pápežovi a biskupom, na ktorej si najmä tí najkonzervatívnejší mimoriadne zakladajú. Cirkevná moc pôsobí ako kolos na hlinených nohách a v tejto súvislosti jasne vidieť aj hranicu, pri ktorej sa končia všetky úvahy o reformách v cirkvi. Otázne pravdaže je, či je z dnešného pohľadu úprimné a z dlhodobého hľadiska udržateľné, že cirkev akceptuje alebo prinajmenšom aktívne pripúšťa zázraky, púte a svätcov, o ktorých autentickosti sama

---

⁵ Poznámka prekladateľky: Kardinál Schönborn sa na podujatí zo zdravotných dôvodov nezúčastnil.

pochybuje. Veď pravá spiritualita by si azda mala vystačiť aj bez zbožných lží. Ale to je možno priveľmi svetský názor.

ČUDNÍ SVÄTCI A INÉ TRÁPNOSTI MODERNÉHO KREŠŤANA

Nájdu sa však aj príklady, keď evidentne chýbali akékoľvek historické dôkazy existencie niektorých svätcov a relikvie boli viditeľne sfalšované, takže cirkev jednoducho musela zaradiť spiatočku. Druhý vatikánsky koncil uložil rímskej kúrii, aby prepracovala Martyrológium, oficiálny zoznam svätých, a uviedla ho do súladu s historickou skutočnosťou. Okrem toho zo zoznamu vyčiarkli niektoré trápne záležitosti, ako napríklad údajnú obeť rituálnej vraždy Šimona z Tridentu alebo historicky nepodloženého Achácia, ktorý mal umrieť na hore Ararat. Z dvoch mučeník menom Eulália ponechali iba jednu a zo zoznamu zmizol aj psohlavý obor svätý Christofor.

Lenže v niektorých prípadoch sa rímski teológovia prerátali. Veriaci si roku 2001 vynútili opätovný zápis svätého Christofora do zoznamu svätých a roku 2004 boli opätovne dopísaní viacerí svätci, ktorých pôvodne vyškrtli - predovšetkým talianski a grécki mnísi z južného Talianska. Cirkev sa radšej vôbec nedotýkala kultu prominentných svätcov, akými boli svätý Juraj alebo Siedmi spiaci z Efezu, hoci ich život nie je nič iné než legenda. Zámer Druhého vatikánskeho koncilu, aby sa presadila historická pravda, teda v mnohých prípadoch stroskotal na tom, ako hlboko a dlho si veriaci uctievali niektorých svätých.

Podobne to funguje s prastarými relikviami, väčšinou ide o kostrové pozostatky legendárneho pôvodu, ale aj o textílie či časti a klince z Ježišovho kríža, ktoré si križiaci privážali na pamiatku z výprav do Palestíny. Ešte starší pôvod majú prapodivné kúsky - napríklad Ježišove sandále, ktoré sú doložené až roku 752 ako dar pápeža franskému kráľovi Pipinovi Krátkemu. Dostali sa až do opátstva Prúm v Nemecku a tamojší benediktíni na nich vybudovali hotový pútnický priemysel. Biskup zo susedného Trevíru také šťastie nemal, ale roku 1196 sa aj jemu šťastnou zhodou okolností dostalo do rúk Kristovo rúcho. Verejne ho však ukazujú až od roku 1512. Sväté rúcho sa pútnikom zapáčilo väčšmi než škaredé odrobinčky sandálov a biskup z Trevíru s ním zaznamenal taký ekonomický úspech, že roku 1574 prevzal aj opátstvo Prúm a začlenil ho do svojej diecézy.

Hoci pôvod rúcha od samého začiatku sprevádzali mnohé pochybnosti, katedrála v Trevíre je stále vyhľadávaným pútnickým miestom a v roku 2012 sa plánuje veľká jubilejná púť. Cirkev síce už dnes netvrdí, že rúcho je pravé, ale päťsto rokov pútnickej tradície je pre ňu dôvodom na oslavy. Počet pútnikov pritom ustavične rastie, roku 1844 si vystavenú relikviu počas siedmich týždňov prezrel asi milión veriacich. Púť do Trevíru mala pomerne negatívny ohlas v tlači a novinár Otto von Corvin ju využil ako zámienku na napísanie nenávistej knihy Historické pamiatky kresťanského fanatismu. Kniha sa však preslávila až v druhom vydaní roku 1869, keď presne zapadla do Bismarckovho Kulturkampfu a za niekoľko rokov sa predalo 1,6 milióna výtlačkov.

Mnohé staré relikvie ako dom Panny Márie v Lorete, ktorý sa roku 1291 podivuhodným spôsobom dostal z dobytej Svätej zeme do Talianska, alebo Aachenské sväté

relikvie - časti Ježišovho odevu, plachta, v ktorej bola zavinutá hlava Jána Krstiteľa, a šaty Matky Božej, ktoré cirkvi daroval Karol Veľký, majú ešte aj dnes fundamentálny význam pri prejavoch viery. Z bohatej zbierky relikvií, ktoré si zrejme priniesol z byzantskej metropoly Konštantínopola, však Karol Veľký najvzácnejšiu pamätihodnosť odkladal pre samotného pápeža. Lev III. na Vianoce roku 800 korunoval Karola Veľkého za cisára a ten mu z vďačnosti daroval Ježišovu predkožku. Relikviu dlho uchovávali v Luteránskej bazilike, no roku 1527 pri plienení Ríma ju ukradli žoldnieri nemeckého cisára Karola V. Zlodeji sa ďaleko nedostali, roku 1557 našli ukradnutú relikviu v Calcate asi 40 kilometrov severne od Ríma. Od tých čias ju vystavili a uctievali v miestnom kostole, no roku 1983 zmizla, vraj ju znova ukradli. Ako väčšina ostatných relikvií aj táto existovala v niekoľkých kópiách. Len v stredoveku sa údajne vyskytovali desiatky predkožíek a majitelia sa vášnivo sporili o pravosť relikvií. Všetky zničili vojny, požiare a revolúcie, a napokon zmizla aj relikvia z Calcaty. Ľad, na ktorom cirkev manévruje medzi tradičnou zbožnosťou a modernou teológiou, medzi stredovekom a modernou, je teda trocha, ale naozaj len trošička menej tenký.

FASCINÁCIA ZLOM

Dotyk s nadpozemským svetom, ktorý v sebe cirkev nesie - alebo predstiera, že ho nesie, ako tvrdia nezainteresovaní, však prináša aj iný, temný aspekt. Svet anjelov a svätcov, zázrakov a relikvií je svetom dobra, ktorý zdôrazňuje nádej. Z pohľadu moderného človeka to

azda robí trocha podivným spôsobom, ale stredobodom všetkého úsilia je pozdvihnúť človeka z jeho neradosného a často aj brutálneho pozemského bytia, keď už nie na tomto svete, tak aspoň v posmrtnom živote. Lenže v tradičnom ponímaní viery jestvuje aj paralelný svet, svet diabla a jeho démonov, ktorí človeka zvädzajú k hriechu a vstúpajú mu strach o večnú spásu. Vystrašených ľudí, čo dúfajú, že cirkev ich ochráni pred temnými diabolskými silami, nie je málo, rozhodne ich je viac, než by sme ako Stre- doeurópania očakávali. Napríklad v silne katolíckom Para- guaji sa roku 2004 stala bestsellerom kniha španielskeho exorcistu Josého Antónia Forteu s veľavravným titulom *Summa Daemoniaca*, ktorá výškou nákladu predstihla dokonca aj Da Vinciho kód.

Vo vzťahu k zlu však cirkev pestuje ozajstnú dvojité taktiku. Podľa katechizmu katolíckej cirkvi, ktorý predstavuje sumu oficiálneho učenia, je osoba diabla stelesnením zla. Nemá rohy, konské kopyto, ani ncpáchne sírou, ale je to neviditeľný duch. „Jeho pôsobenie spôsobuje každému človeku a každej spoločnosti vážne duševné a nepriamo aj telesné škody.“ Strach zo zla, diabla a jeho pomáhačov sa nachádzal v kresťanstve oddávna, ale cirkev mala proti nim prostriedky a, samozrejme, ich aj používala. Na tom sa v zásade nič nezmenilo, ibaže dnes používa v boji proti zlu dva prístupy: jeden pre osvietených veriacich - zjednodušene by sme ich mohli lokalizovať na severnú pologuľu, a druhý pre pospolitý veriaci ľud. V tomto prípade cirkev postupuje úplne v rozpore so základným princípom jednoty.

Postup určený pre väčšinu katolíkov bol sformulovaný až roku 1999 v rámci obnoveného obradu takzvaného „veľkého exorcizmu“ a talianski biskupi menujú kňazov za vysluho- vateľov exorcizmu. Počas pontifikátu Jána

Pavla II., osobného priateľa prominentného exorcistu Corrada Balducciho, ktorý umrel roku 2008, bolo iba v Taliansku vymenovaných za exorcistov 200 kňazov. Páter Gabriele Amorth dodnes pôsobí v Ríme. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia založil medzinárodné združenie exorcistov a roku 2004 zvolal do Mexika konferenciu, na ktorú prišlo 500 účastníkov. O rok neskôr sa v Collevalenze pri Perugii konalo národné stretnutie 180 talianskych exorcistov. Pápež Benedikt XVI. na generálnej audiencii dňa 14. septembra 2005 výslovne nabádal exorcistov, aby „pokračovali v dôležitej úlohe v službe cirkvi s bdelou podporou svojich biskupov". V Ríme sa konajú pravidelné kurzy pre vyháňačov diabla, pričom cirkevná verejnosť roku 2005 s údivom zaregistrovala, že medzi absolventmi je už aj žena, tridsaťštyriročná Alexandra von Teuffenbach. Vysluhovať exorcizmus totiž zatiaľ smú len kňazi s osobitným povolením príslušného biskupa, teda muži, ktorí majú kontakt s posmrtným životom priam v náplni práce. Natíska sa teda otázka, či azda Vatikán plánuje zveriť túto oblasť v budúcnosti ženám. Pravdepodobne však ide o špeciálnu situáciu, pretože signora Teuffenbachová je zamestnaná v tajnom archíve Vatikánu, kde sa zrejme bežne stretáva so zlými duchmi minulosti.

Osemdesiatpäťročný Gabriele Amorth v mladosti bojoval ako partizán proti Hitlerovi i Mussolinimu a po vojne sa stal zástupcom Giulia Andreottiho v mládežníckej organizácii Democrazia Cristiana. Dnes s veľkým nadšením rozpráva médiám o činnosti exorcistu. V dobrej forme sa udržiava stretnutiami s ľuďmi, ktorí sú presvedčení, že potrebujú služby vyháňača diabla, denne ich je 15 až 16, a počas svojej kariéry mal približne 70-tisíc prípadov. Otec Amorth je presvedčený, že diabol žije aj vo

Vatikáne. Jeho nástupca vo funkcii prezidenta Medzinárodného združenia exorcistov páter Giancarlo Gramolazzo a exorcisti z newyorskej a west-minsterskej diecézy James LeBar a Jeremy Davies za hlavnú príčinu rastúceho záujmu o služby exorcistov považujú rozširovanie okultizmu a neusporiadaný sexuálny život. Toľko k postoju cirkvi v Taliansku, Latinskej Amerike a v anglosaských krajinách.

V strednej Európe a predovšetkým v Nemecku však platí úplný opak. Teológovia sa po Druhom vatikánskom koncile rozlúčili s diablom, ako v knihe z roku 1978 napísal profesor Herbert Haag. Vracia sa v nej ku škandálu z roku 1976, keď rodičia duševne chorej študentky Anneliese Michelovej poverili dvoch kňazov, aby z nej vyhnali diabla. Michelová po 67 „sedeniach“ zomrela od vyčerpania - bola doslova vyhľadovaná, pretože nikomu nezišlo na um, aby jej podávali umelú výživu. Kniha vyšla presne k termínu vyhlásenia rozsudku krajinského súdu v Aschaffenburgu, ktorým boli obaja exorcisti i rodičia Anneliese Michelovej za trestný čin zabitia z nedbanlivosti odsúdení na podmienené tresty.

Za dvadsať rokov od prípadu Michelovej cirkevné orgány v nemecky hovoriacich krajinách nepovolili ani jediný prípad exorcizmu. Predseda nemeckej biskupskej konferencie kardinál Lehmann sa ešte roku 2005 vyjadril v tlači, že osobám, ktoré si myslia, že sú posadnuté diablom, možno väčšinou pomôcť aj inak. V máji 2005 však reportéri televíznej stanice WDR priniesli reportáž o kňazovi, ktorý získal povolenie vtedajšieho augsburského biskupa Waltera Mixu, a neďaleko Mníchova praktizuje exorcizmus. Podarilo sa zdokumentovať minimálne tri prípady z arcidiecézy Paderborn, kde bol arcibiskupom

Hans-Josef Becker. Udajný exorcista, kňaz a psychoterapeut je prívržencom organizačne ťažko identifikovateľného nového duchovného hnutia Charizma- tická obnova. Jeho priaznivcom má byť aj bývalý mohučský biskup Franziskus Eisenbach, ktorý musel roku 2000 na nátlak vtedajšieho prefekta Kongregácie pre náuku viery kardinála Ratzingera odstúpiť z funkcie pre nikdy neobjasnené obvinenia istej teologicky, že sa z nej pokúšal vyhnúť diabla.

Rozruch v nemeckých médiách v máji 2005 spôsobil, že niektoré diecézy, napríklad berlínska, mníchovská a würtz-burská, sa vzápätí dištancovali od exorcistických praktík. Biskup zo švajčiarskeho Churu jezuita Peter Henrici dokonca vyhlásil, že mierny nárast záujmu o vyhánanie diabla vo Švajčiarsku možno považovať za sociokultúrny fenomén, pretože on žiadajú výhradne talianski katolíci. Všetko je teda jasné: diabol trápi len zaostalých južanov, racionálnejšie orientovaným katolíkom v nemecky hovoriacich krajinách cirkev servíruje osvietenejšiu verziu boja so zlom.

Takýto dvojaký meter je z dlhodobého hľadiska neudržateľný, cirkev sa bude musieť jednoznačne vyjadriť, akým spôsobom mieni pristupovať k diablu. Napokon, cirkev po stáročia dodržiava princíp jednoty vo vyjadrovaní ku každej významnejšej otázke morálky či viery. Jednotná, centrálna náuka predsa nemôže hovoriť viacerými hlasmi. Cirkev nebude môcť natrvalo odolávať tlaku más v otázkach transcendentná, svätcov ani diabla. A podľa súčasnej konštelácie už možno predpokladať, akú podobu bude mať tento jednotný postoj - páter Gabriele sa môže radovať. Mimochodom, Nemecká biskupská konferencia v marci 2009 predstavila dlho

odkladaný oficiálny preklad obnoveného obradu
exorcizmu z roku 1999.

8. VYNUCOVANIE NÁZOROV - NESPOCHYBNITEĽNOSŤ UČENIA A INKVIZÍCIA

Cirkev si už počas prvých troch storočí existencie vybuďovala takú konštrukciu teologického učenia, že sa v ňom orientujú len špecialisti. Cirkevní strážcovia pravdy teda pomerne zavčasu museli riešiť problém, ako budú filigránsky systém brániť pred nekonformnými ideami. Presadzovanie nároku na rozhodovaciu právomoc o obsahu viery patrí medzi základné charakteristiky katolíckej cirkvi. Na úplnom začiatku však takéto ambície vôbec nemala. Skutky apoštolov otvorene opisujú, ako tento problém riešili židia, keď raní kresťania začali šíriť v synagógach svoje „bludy“. Židovský učenec Gamaliel si získal väčšinu židovských teológov argumentom, že skupiny, ktoré sa opierajú iba o výplody ľudského mozgu, nemôžu mať dlhé trvanie a čoskoro sa rozpadnú. Ale ak je učenie raných kresťanov naozaj božím vnuknutím, potom by bolo celkom zbytočné bojovať proti nemu, veď proti Bohu človek aj tak nič nez môže. Gamaliel bol teda presvedčený, že „bludy“ netreba potláčať, lebo pravda nakoniec aj tak zvíťazí.

Pre židov nie je problém „správnosti“ učenia natoľko dôležitý, pretože od neho nezávisí, či niekto je, alebo nie je židom. Lenže kresťania boli od samého začiatku otvorení voči všetkým národom a taká „multikultúrna“ skupina potrebovala jasnú líniu chápania viery. Preto sú rané

dejiny kresťanstva plné sporov o správnosti vierouky. Spor sám osebe ešte nemusí byť negatívnou kategóriou, lenže následne vyvstáva otázka, aký postoj zaujať k porazeným protivníkom. Jedna možnosť je nechať ich na pokoji a poskytnúť im vlastný priestor, druhá možnosť je vyhodiť ich pred dvere a riskovať rozkol, a tretia je násilím ich priviesť k pravej viere. Gamaliel odmietal poslednú možnosť alebo aspoň jej brutálne presadzovanie. (Ale aby sme zasa Gamaliela iba nevychvaľovali, treba povedať, že proti bičovaniu apoštolov nenamietal.)

SLOBODA KREŠŤANA

Cirkev sa nestotožnila s Gamalielovým názorom, že pravda sa presadí aj bez toho, aby sme potláčali domnelú či ozajstnú nepravdu. Potláčanie „mylných“ názorov vyhlásila za kresťanskú povinnosť, a voči ľuďom, ktorí vieru „mylne“ chápali, alebo takéto bludné učenie dokonca šírili, začala postupovať násilne. Zo začiatku sa obmedzila na uvaľovanie cirkevných trestov a zosadzovanie z funkcií. Všetko sa zmenilo, keď traja spoluvládcovia rímskeho impéria roku 380 vydali edikt, ktorým kresťanstvo uznali za jediné štátne náboženstvo a cirkev prakticky získala postavenie štátnej inštitúcie. Zachovanie jednoty viery sa stalo štátnym záujmom, pretože pomáhalo udržaniu mieru vo vnútri Rímskej ríše.

O rok neskôr sa v Konštantínopole zišiel koncil, ktorý edikt z roku 380 potvrdil a všetkým kresťanom predpísal vieru vo Svätú Trojicu - Otca, Syna a Ducha Svätého. Všetkým ostatným zakázal, aby sa nazývali kresťanmi, pohrozil im večným zatratením i svetskými trestmi, ako aj stratou občianskych práv. Týkalo sa to predovšetkým

starých kresťanských siekt ariánov a donatistov, ktoré mali pomerne veľký počet priaznivcov. Ariáni neuznávali Sv. Trojicu a za Boha považovali len Otca. Donatisti zase vyznávali veľmi prísnu morálku, každého hriešnika chceli vylúčiť z cirkvi a extrémni prívrženci hnutia zo severnej Afriky fanaticky terorizovali duchovných a zámožných kresťanov. Pokoj v Rímskej ríši ohrozovala aj prísne náboženská skupina v severnom Španielsku zoskupená okolo zakladateľa - teológa Prisciliána, narodeného okolo roku 340. Podľa Prisciliánovho učenia sa človek mohol dostať do Kráľovstva nebeského len vďaka zdržanlivému životu a kňazi mali žiť v celibáte. Keďže v tých časoch boli kňazi väčšinou ženatí, Priscilián si narobil medzi nimi nepriateľov a musel čeliť obvineniu, že sa odklonil od pravej viery. Na podnet troch biskupov, mimochodom jedným z nich bol aj neskôr kanonizovaný Rúfus z Mét, Prisciliána napokon roku 385 na dvore cisára Maxima v Trevíre odsúdili na smrť a s ťatím popravili. Cisárske sídlo Trevír má teda neblahé historické prvenstvo, že za jeho hradbami po prvý raz kresťania popravili iného kresťana za „bludnú“ vieru. Ide o prvý rozsudok smrti podľa ediktu z roku 380.

Edikt Cunctos populos (Všetkým národom) ostal v platnosti až do reformácie a v stredoveku poslužil cirkvi ako právny titul inkvizície.

Inkvizícia, v ktorej mene sa po niekoľko generácií páchali nepredstaviteľné hrôzy a krutosti, sa však zrodila až stovky rokov po období vrcholnej antiky. Aby totiž mohla cirkev stvoriť takýto mocenský nástroj, najprv sa musela stať štátom a povýšiť sa nad ostatné štáty. V skutočnosti však práve zosvetštenie cirkvi a jej služobníkov viedlo k tomu, že mnohí ľudia sa čiastočne

odklonili od oficiálnej viery, a cirkev proti nim musela zakročiť.

Za niekoľko storočí, ktoré prešli od vraždy Prisciliána roku 385, vyskytlo sa iba minimum prípadov, keď sa jednotlivec dostal do konfliktu s cirkvou pre svoju „bludnú" vieru. Zvyčajne išlo o potulných kazateľov, ktorí znepokojovali miestny klérus, a väčšinu prípadov sa v súlade s intenciami cirkvi podarilo „vyriešiť". Všetko sa zmenilo až po prelome tisícročí.

KRIŽIACKA VÝPRAVA PROTI KACÍROM

Od 10. storočia sa na juhu i západe Európy rozmáhali nové náboženské myšlienky, ktoré odporovali oficiálnemu cirkevnému učeniu. V Byzancii sa z Bulharska rozšírilo dualistické hnutie bogomilov. Podľa prastarej náboženskej predstavy jestvujú dve božstvá - okrem dobrého, čistého Boha je aj zlý Boh, ktorý stelesňuje zlo. Veriaci mal žiť tak, aby sa čo najväčšmi priblížil Dobru, mal sa teda podľa možnosti zriecť každého potešenia a usilovať sa o dokonalosť. Bogomili videli v oficiálnej cirkvi dielo Satana, pretože jej predstavitelia sa často oddávali nemravnému svetskému životu. Hnutie sa z Bulharska dostalo aj do strednej Európy a získalo si mnoho prívržencov v severnom Taliansku, južnom Francúzsku a v Porýní. Časom sa im dokonca podarilo vybudovať vlastnú cirkevnú štruktúru a nazývali sa katarmi. Roku 1167 zvolali koncil na hrade Saint-Felix-Lauragais v Pyrenejach. Vedenia sa ujal bulharský pop bogomil Nicetas, o ktorom rímske pramene uvádzajú, že bol naozaj biskupom v Konštantínopole. Koncil vyriešil organizačné záležitosti, vymedzil existujúce diecézy a pre severné

Francúzsko dosadil osobitného biskupa. Vytvorenie konkurenčnej cirkvi, ktorú navyše podporovala časť šľachty, muselo v Ríme vyvolať obrovský poplach.

Katarské hnutie preniklo až do zbožného Kolína a katolíckej cirkvi hrozil masový odlev veriacich. Pápež Alexander III. (1159 - 1181) si chcel zabezpečiť podporu biskupov, a preto zvolal Tretí lateránsky koncil, ktorý sa mal zaoberať potláčaním bludných heretických hnutí. Koncil uzákonil, že všetci biskupi sú povinní postupovať vo svojich diecézach proti kacírom. Čoskoro sa však malo ukázať, že praktické naplnenie príkazu nebude možné, pretože biskupi v kararských centrách boli slabí, navyše, v Languedocu sa „anticirkev“ tešila aj podpore šľachty.

Alexandrov nástupca Lucius III. (1181 - 1184) vyhlásil križiacku výpravu proti albigéneom, ako katarov nazývali podľa mesta Albi v južnom Francúzsku, a na tento účel uzavrel spojenectvo s cisárom Fridrichom I. Barbarossom. Cirkev a štát si podelili kompetencie pri prenasledovaní kacírov - cirkev mala hriešnikov vypátrať, obviňovať, uvaliť na nich cirkevnú kliatbu a odovzdať ich do rúk štátnej vrchnosti, ktorá prevzala krvavú časť úlohy. Systém na rozpoznávanie a odhaľovanie kacírov vypracoval jeden z najuznávanejších teológov svojej doby - cis- terciánsky mních Alanus ab Insulis, ktorý pôsobil v Paríži a v Montpelier a neskôr ho vyhlásili za svätého. Okolo roku 1180 napísal knihu *De fide catholica contra haereticos* (O katolíckej viere a heretikoch), v ktorej brojí nielen proti katarom, ale aj proti iným novovzniknutým náboženským skupinám - waldenským, humiliátom, beginom, arnoldistom a ďalším.

Všetky tieto hnutia vyrástli „zdola“ a mali spoločného menovateľa – nedôveru k nevzdelaným a nemorálne žijúcim duchovným. Nastolovali požiadavku prísnej

morálky kléru, predovšetkým však života v celibáte a materiálnej chudobe. Prívrženci reformných myšlienok požadovali, aby sami smeli čítať Bibliu a aby mohli kázať aj nevysvätení laici. Požiadavka prísnej mravnosti sa prekrývala s predstavami Bernharda z Clairvaux a cisterciánskeho rádu a cirkev napokon uzákonila, že kňazi nesmú žiť v manželskom zväzku. Kým sa však celibát úplne presadil, prešlo niekoľko generácií. V Nemecku sa len traja biskupi odvážili zaviazvať nižšie duchovenstvo k životu v súlade s dekrétom o záväznosti celibátu. Z dnešného pohľadu je zaujímavé, že v minulosti reformné hnutia požadovali zavedenie celibátu na zlepšenie morálky kňazov, a v súčasnosti liberálni kresťania považujú celibát skôr za príčinu nemorálneho života duchovných.

Naopak, celkom neakceptovateľné boli pre cirkev požiadavky zamerané na deľbu úloh a postavenie duchovných a laických veriacich. Laické kázne by totiž priamo spochybňovali výhradný nárok cirkvi na šírenie viery a pri čítaní Biblie by veriaci mohli prísť na „bludné“ myšlienky. Pápež Inocent III. roku 1199 vydal výslovný zákaz čítania Biblie na súkromných stretnutiach. Cirkev v tejto oblasti bola nútená zakročiť, pretože zámožní katari i zakladateľ hnutia waldcnských, bohatý kupec z Lyonu financovali preklady latinského textu Biblie používaného v katolíckych kostoloch a kláštoroch do jazykov ľudu, teda do okci- tánčiny a taliančiny, a mohli si dovoliť aj veľmi drahú výrobu rukopisov. Predtým mala cirkev z jazykových i praktických dôvodov monopol na šírenie Biblie a inej teologickej literatúry, a teda aj vierouky. Za pontifikátu Inocenta III., ktorý sa ako prvý pápež nazval „Kristovým miestodržiteľom“, cirkev práve dosiahla vrchol v chápaní vlastnej úlohy ako najdôležitejšej a

najvyššej inštitúcie na svete a na akékoľvek ohrozenie monopolu na šírenie vierouky a vzdelanosti reagovala vystrašene a agresívne. Cirkevné authority občas nachádzali preklady Biblie v jazykoch ľudu a okamžite ich zabavovali. Roku 1200 poslal pápež do Mét vyšetrovaciu komisiu, aby tam rázne zakročila proti aktivitám waldenských kresťanov a preklady evanjelia dala verejne spáliť.

Prirodzene, potláčanie odlišných názorov fungovalo iba v oblastiach so silnou štruktúrou oficiálnej cirkvi a lojálnou svetskou vrchnosťou. V Okcítanii ani v častiach severného Talianska, kde už katari i waldenský predstavovali istú silu, takéto metódy nezaznamenali úspech. Pápež sa nemohol spoľahnúť na regionálnych biskupov, a preto tam poslal svoju „tajnú zbraň“ - cisterciánskych mníchov. Ich úlohou bolo presviedčať katarov o bludnosti ich učenia a vrátiť ich do lona svätej cirkvi. Cisterciáni teda pod vedením Pierra de Castel- nau vycestovali do Languedocu, kde s katarmi viedli siahodlhé dišputy, no márne. Odozvu nemali ani kázne pre pospolitý ľud a aj okcitánska šľachta zotrvala na kacírskych pozíciách. Nepomohlo ani to, že Castelnau odvolal z funkcie biskupov, ktorí v boji proti heretikom nepostupovali dosť rázne, a šľachtu exkomunikoval. Pápežov vyslanec si napokon všetkých v Languedocu natolko znepriatelil, že ho roku 1208, pravdepodobne na podnet grófa Raimunda VI. de Toulouse, zavraždili. O grófovom prastarom otcovi sme sa už zmienili - ako vodca prvej križiackej výpravy pred stode- siatimi rokmi mal na svedomí masaker v Maarat-an-Numan, ale vtedy aspoň stál na „správnej“ strane, na strane cirkvi.

Inocent III. pochopil zavraždenie svojho vyslanca ako vyhlásenie vojny. Hoci štvrtá križiacka vojna proti islamu

sa skončila iba pred štyrmi rokmi a nedopadla podľa pápežových predstáv, pretože križiaci vyplienili kresťanský Konštantínopol, pápež opätovne vydal výzvu na križiacku výpravu, tentoraz proti katarom či albigencom. Vytvoril aj špeciálny systém na získavanie križiakov, dnes by sme ho azda nazvali „križiackym paušálom“, podľa ktorého mali účastníci za 40 dní odslúžených pod pápežskou vlajkou a pod velením cisterciánskeho opáta Arnauda Amauryho a francúzsko-anglického vojvodu Šimona de Montfort získať večné odpustenie všetkých hriechov. Šľachta mala okrem odmeny na večnosti získať navyše aj dobyté územia ako pápežské léno. Inocent bol totiž presvedčený, že Languedoc mu patrí, a preto je oprávnený ho rozdeliť, ako sa mu zachce. A naozaj, roku 1209 sa v Lyone zhromaždilo asi desaťtisíc ziskuchtivých rytierov pripravených vyraziť proti kacírom. Mestá, v ktorých žili katari, mali tak vydesiť, aby sa hneď vzdali, preto hneď na prvom bojisku v mestečku Béziers úplne zmasakrovali civilné obyvateľstvo. Pri tom, prirodzene, nemohli rozlíšiť poslušných katolíkov od kacírov. Podľa istého rehoľného brata opát Amaury rozhodol, že križiaci majú pokojne pobiť všetkých obyvateľov, veď Boh si potom svojich rozozná.

Zbožné oddiely teda zanechali za sebou dymiace zrúcaniny Béziers a pohli sa smerom na Carcassonne. Nasledovalo ďalšie plienenie a vraždenie. Križiaci si vymysleli aj špeciálnu zábavku – stovku ľudí z mesta prepustili, ale museli utekať celkom nahí alebo, ako tomu hovorili „odetí iba do vlastných hriechov“. Hrozný teror oslabil bojovú morálku katarov aj ich sympatizantov, takže ďalšie mestá sa už križiakom ochotne otvárali a vydávali katarov. Predsa sa však našli aj také, ktoré

tvrdšie odolávali. Po roku 1212 už križiacka výprava stratila pôvodný cirkevný charakter a do bojov sa z obvyklých svetských pohnutí zamiešali králi Francúzska a Aragónska. Ich jediným cieľom bola túžba po pôde a po moci. Križiacka výprava sa oficiálne skončila po dvadsiatich rokoch roku 1229. Aj oveľa neskôr však ešte dochádzalo k ojedinelým vojenským akciám proti mestám s katarským obyvateľstvom. Poslednú pevnosť katarov Montségur v Languedocu sa podarilo dobyť až roku 1244, a Sirmione pri Gardskom jazere, kde našli útočisko talianski a okcitánski katari, padlo dokonca až roku 1277. V oboch prípadoch križiaci zmasakrovali stovky ľudí a posledných katarov, ktorí prežili, upálili ako kacírov na hranici. Zo Sirmione privliekli najmenej 166 zajatcov do arény vo Verone a tam ich verejne popravili. Ak najbližšie navštívite Veronu, spomeňte si na túto udalosť, mesto totiž na ňu zabudlo. Mimochodom, miestodržiteľ Verony Mastino della Scala sa účasťou v bojoch proti katarom zo Sirmione vykúpil z exkomunikácie a pápež Mikuláš III. mu umožnil dôstojný návrat do lona cirkvi. Mastina pred mnohými rokmi exkomunikoval Klement IV., pretože podporoval cisárovu politiku proti pápežovi. Nový pápež prijal upálenie kacírov a zavraždenie 166 ľudí ako krvavé pokánie za neposlušnosť voči svojmu predchodcovi. Tak ďaleko sa cirkev dostala!

PSY PÁNA

Križiacka výprava proti albigéneom zničila katarské cirkevné štruktúry, mnohí prišli o život, a majetok odbojných šľachticov prepadol francúzskemu kráľovi, iba katarské idey sa nepodarilo zlikvidovať. V ilegality sa zachovali aj ďalšie skupiny kacírov s pružnými

štruktúrami, najmä waldenský. Rím musel hľadať iné nástroje na presadenie svojho učenia voči inovercom. Pomohla mu náhoda zo Španielska. Kastílsky kráľ Alfonz VIII. vyslal do Dánska dvoch duchovných, aby sa poobzerali po vhodnej neveste pre následníka trónu princa Ferdinanda. Duchovní boli cistercián Diego de Acebo, biskup z novej diecézy v Osme, kde však evidentne nemal čo robiť, a opäť augustiniánov z Osmy Dominik (Domenigo) Guzmán. Keď prechádzali cez Langue- doc, zoznámili sa s učením katarov a videli, ako neúspešne tu miestni cisterciáni šíria pravú vieru. Dominik usúdil, že cisterciáni vystupujú priveľmi pompézne, čo nezodpovedá túžbe obyčajných ľudí po jednoduchom živote v skromnosti v Ježišovom duchu. Dominik požadoval, aby „na usilovnosť odpovedali usilovnosťou, na pokoru pokorou, na falošnú zbožnosť úprimnou zbožnosťou a na lživé kázne kázaním pravdy“.

Dánska princezná však zomrela a duchovným sa zrejme nechcelo vrátiť do Kastílska, preto sa vybrali do Ríma. Dominik v Ríme získal poverenie, aby sa ešte raz pokúsil obrátiť katarov na pravú vieru, tentoraz príkladom života v chudobe a skromnosti. Roku 1215 v Toulouse dal teda dohromady skupinu kazateľov, a na veľmi humánnych a rozumných princípoch položil základy dominikánskej rehole. Dominik však roku 1221 zomrel, a vývoj rádu sa ubral celkom iným smerom.

Dominikáni v službách Svätej inkvizície šírili v Európe i v španielskych a portugalských kolóniách strach a hrôzu a veľkolepé cisterciánske obrady nahradili hrôzostrašnými rituálmi viny a smrti. Roku 1233, štyri roky po oficiálnom ukončení križiackej výpravy proti albigéneom, pápež Gregor IX. poveril členov mladého rádu, aby po celej Európe hľadali kacírov, obracali ich na pravú vieru a

podľa práva ich trestali za hriechy a odpadlivosť. Všetky dominikánske kláštory dostali presné inštrukcie, ako majú postupovať. Náklady spojené s inkvizičnou činnosťou mali pokrývať zo zhabaného majetku kacírov. Do Toulouse bol roku 1229 zvolaný koncil, ktorý rozhodol, že za kacíra sa bude považovať každý, koho ľudia za kacíra označia, alebo čiu zlú povesť pred biskupom osvedčia ctihodné osoby.

Takéto pravidlá, samozrejme, spôsobili, že hlavnými motívmi prenasledovania kacírov sa stali udavačstvo a chamtivosť. Každého, na koho padlo podozrenie, obvinili, a obvinený prakticky nemal žiadne práva. Na obvinenie stačilo už to, že si niekto v súkromí čítal Bibliu, že vlastnil biblické texty preložené do jazyka ľud alebo sa stýkal s kacírmi. Za styk s kacírom sa pritom považovalo aj to, keď si niekto v krčme prisadol k osobe, ktorú neskôr obvinili z kacírstva. Každého obvineného, ktorý sa opovážil neprísť na súd, automaticky odsúdili. Holý život si zvyčajne zachránil len ten, kto zanechal domov i majetok a radšej ušiel. Akú-takú šancu na záchranu mal aj ten, čo sa hneď priznal ku kacírstvu, aj keby to nebola pravda. Priznanie mu zvyčajne vynieslo „miernejší“ trest - musel opustiť domov a presťahovať sa do mesta, kde nežili kacíri. Po odpykaní cirkevného trestu mohol požiadať pápeža alebo pápežského legáta o rehabilitáciu. Priznanie však muselo znieť vierohodne. Ak inkvizítor nadobudol dojem, že zločinec sa priznal iba zo strachu, mohol ho dať zavrieť do žalára.

Na rozdiel od biskupov mali dominikáni dosť ľudí i teologické vzdelanie, aby kacíra rozpoznali už podľa detailov. Vedeli napríklad, že každý katar okamžite vyskočí z lavice, keď si k nemu prisadne žena. Procesom sa nevyhli ani katari, ktorí už boli dávno po smrti,

dominikáni sa neštítali exhumovať mŕtvolu a páliť ich na hranici. Dominikáni v Toulouse po niekoľkých rokoch veľmi zosuroveli a celkom zabudli na cnostné zásady svojho zakladateľa, hoci sa naďalej považovali za legitímnych pokračovateľov jeho diela.

Keď roku 1234 vyhlásili Dominika za svätého, dominikáni usporiadali oslavy. Toulouský biskup Raimund odslúžil slávnostnú svätú omšu a všetci zasadli k bohato prestretej tabuli, keď špicel priniesol správu, že akási chorá starena prijala sviatosť umierajúcich podľa katarského obradu. Dominikáni i biskup okamžite vyskočili od stola a utekali vypočúvať úbohú starenu. Svätú povinnosť sa však usilovali splniť tak, aby im slávnostné jedlo celkom nevychladlo. Starú ženu bleskovo prinútili k priznaniu, vyniesli rozsudok smrti a okamžite ho aj vykonali. Keď úbožiačka na hranici naposledy vydýchla, biskup i mníši sa radostne vrátili do refektára, aby pokračovali v hodovaní a v chválospevoch na svätého Dominika.

Ich správanie pobúrilo aj pravoverných obyvateľov a dominikáni museli mesto opustiť. Reakcia Ríma nedala na seba dlho čakať a pápež za vyhnanie dominikánov potrestal exkomunikáciou grófa Raimunda VII., syna a nástupcu spomínaného pápežovho protivníka. Dominikánom povolili návrat do Toulouse už roku 1236, ale nepríjemnú aféru využili vo svoj prospech iné rehole, predovšetkým františkáni, ktorí po novom tiež dostali povolenie podieľať sa na výnosnej inkvizičnej činnosti. Vedúce postavenie si však udržali dominikáni a ich hviezdny teológ Tomáš Akvinský, ktorý do roku 1273 pracoval na diele *Summa theologica* (Teologická suma) a položil základy vedeckej teológie, im poskytol aj odôvodnenie trestu smrti pre kacírov. Falšovanie viery

považoval najmenej za rovnako závažný trestný čin ako falšovanie peňazí, a to sa smrťou trestalo už dávno. Pohan sa mohol slobodne rozhodnúť, či prijme kresťanstvo, alebo nie. No kto už bol pokrstený, mal povinnosť pridržiavať sa pravej a nepokrivenej viery, ako ju hlásala svätá cirkev. Mesto Toulouse a najmä teologická fakulta novozaloženej univerzity, ktorú držali pevne v rukách profesori z radov dominikánov, sa stali teoretickým centrom inkvizície a ostali ním aj potom, keď už inkvizícia zachvátila celú Európu.

Dominikán Bernard Gui roku 1324 zhrnul dlhoročné inkvi- zitorské skúsenosti v príručke *Tractatus de pracúca inquisitoris* (Spis o inkvizičnej praxi). Podľa nej sa obvinený mohol dočkať zmiernenia trestu, ak prejavil ochotu spolupracovať a v podrobnom priznaní obvinil čo najväčší počet pravých alebo aspoň údajných kacírov. Každý inkvizítor sa najväčšmi obával, aby neuveril predstieranému priznaniu. Dodržiavalo sa pravidlo, že v prípade akýchkoľvek pochybností sa kacírovo priznanie bude považovať za neúprimné. Veď radšej nech zhorí jeden kacír navyše, než keby mal jeden vlk v ovčom rúchu nakaziť celé stádo. Bernard Gui nepoznal súcit s odsúdenými, ale z taktických dôvodov pripúšťal, že ak kacír na popravisku hriechy oľutuje, treba s popravou počkať, aby v očiach súcitnej verejnosti neutrpel imidž cirkvi. Súcit s odsúdeným by podľa neho znamenal slabosť viery. Gui, ktorý sa, mimochodom, objavuje aj v románe Umberta Eccia Meno ruže, za najspoľahlivejšiu cestu k odhaleniu pravdy považoval pobyt vážna na samotke. Pri predstave časovo neobmedzenej samoty v žalári sa aj tí najzarytejší klamári radšej k všetkému priznávali. Svoje napokon urobil aj hlad, ktorý v príručke eufemisticky nazývali „primeraným obmedzením stravy“.

Okrem týchto prostriedkov pápež od roku 1252 povolil inkvizítorom aj mučenie, takže dostali do rúk nástroje, ktoré im bez akéhokoľvek obmedzenia umožňovali spôsobovať obvineným bolesť. Vďaka novým metódam sa procesy skrátili, obvinení sa rýchlejšie priznávali, inkvizítori mohli obviňovať ďalších a ďalších, a v neposlednom rade rástli aj príjmy zo zabaveného majetku alebo „dobrovoľných darov“. Akiste nikoho neprekvapí, že funkcia inkvizítora magicky priťahovala ľudí s pokriveným charakterom, ktorí si vďaka nej uspokojovali zvrhlé túžby po moci a po peniazoch. Otravným príkladom bol celestínsky mních Petrus Zwicker, ktorý po roku 1390 pôsobil ako inkvizítor vo východnej časti Nemecka, v Rakúsku, na Slovensku i v Maďarsku. Pred týmto človekom neboli v bezpečí ani deti, veď v hornom Rakúsku odsúdil desaťročného chlapca, ktorý musel na znamenie pokánia dva roky nosiť na odeve kacírsky kríž. Hoci väčšina obetí inkvizície neskončila na popraviske, Zwicker dal upáliť najmenej sto ľudí. Tisíce ľudí odsúdil na iné tresty, niektorí boli počas svätej omše verejne bičovaní pred kostolom, iní museli absolvovať namáhavé púte či konať iné dobré skutky, väčšinou s jediným cieľom - získať značnú časť majetku odsúdeného. Páter Zwicker však zaznamenal mimoriadny „úspech“, pretože v regiónoch, kde pôsobil, napokon neostal žiaden kacír ani iné osoby, ktoré by sa verejne priznávali k odklonu od pravej viery.

Inkvizícia šírila taký strach, že ľudia sa neodvažovali vyjadriť iný než oficiálny názor či nebodaj kritizovať cirkev a jej hodnostárov. Cirkvi sa násilím podarilo obhájiť monopol na duchovnú sféru. Jej hodnovernosť, pravdaže, utrpela obrovské straty, ba čo viac, cirkevná vrchnosť si to ani nevšimla. Pod pokrievkou mocnel hnev

veriacich na cirkev a kvasili staré reformné myšlienky ako túžba po kázňach v reči ľudu či po dôveryhodnom, vzdelanom a mravnom duchovenstve.

STRATENÉ ČECHY

Cirkevná vrchnosť nadšená zdanlivým úspechom v boji proti katarom a waldenským usúdila, že sa jej násilím podarí potlačiť akúkoľvek kritiku. Kostnický koncil roku 1415 v duchu takejto tvrdej línie odsúdil českého reformátora Jána Husa ako kacíra na smrť upálením. Hroznému činu nezabránil ani ochranný list, ktorý Husovi na čas koncilu poskytol cisár. Husova poprava mala za následok sformovanie husitských vojsk a rozpútanie bojov, ktoré prerástli do vojny, a za dve desaťročia spustošili Čechy i susedné krajiny a zanechali nespočetné obete. Cirkev odmietala husitom akékoľvek ústupky, no kým sa jej podarilo poraziť ich, musela vyhlásiť päť križiackych výprav. Nikomu z najvyšších kruhov zrejme nezišlo na um, že cirkev naozaj potrebuje reformu, a že keby hneď na každú kritiku nereagovala násilím, dosiahla by z dlhodobého hľadiska oveľa prijateľnejšie výsledky. Ozbrojený boj sa už stal bežným nástrojom na presadenie i znovunastolenie pravej viery. Husiti si však napokon predsa len vymohli osobitné práva a napríklad prijímať Kristovu krv v podobe vína bolo povolené aj laickým veriacim. Rímsky pápež považoval za osobnú potupu, keď v druhej polovici storočia nastúpil na český trón Juraj Podébradský, prvý kráľ, ktorý nebol katolíkom, ale prívržencom Husovho učenia. Úplne obnoviť katolicizmus v Čechách sa katolíckej cirkvi podarilo až po roku 1620 a po víťazstve Habsburgovcov nad husitskou šľachtou.

Ferdinand II. na čele vojsk Katolíckej ligy v prvom veľkom ozbrojenom stretnutí tridsaťročnej vojny, v bitke na Bielej hore neďaleko Prahy roku 1620, použil osvedčenú lešť. Istý dominikánsky mních ukázal vojakom obraz Svätej rodiny, na ktorom mala Matka Božia vypichnuté oči, a vyhlásil, že obraz znesvätili husiti. Katolícke vojsko nemohlo nechať hanebný čin nepotrestaný a s bojovým pokrikom „Santa Maria“ sa vyrútilo na nepriateľa. Obraz je dodnes vystavený v nádhernom barokovom Kostole Santa Maria delia Vittoria v Ríme, ktorý postavili na počesť bitky na Bielej hore.

Po víťazstve cisárskych vojsk sa Čechy síce navonok prezentovali ako katolícke, ale cirkvi sa už nepodarilo získať si srdcia obyvateľov. Ján Hus ako český národný hrdina bol čoraz populárnejší, a keď roku 1926 prvý prezident Československej republiky Tomáš Garrigue Masaryk vyhlásil 6. júl, deň upálenia Jána Husa, za štátny sviatok, pápež Pius XI. sa urazil a na tri roky prerušil diplomatické styky s pražskou vládou. Vatikán zatiaľ nevyslyšal ani veľkú prosbu niekdajšieho pražského arcibiskupa kardinála Vlka, aby bol Ján Hus rehabilitovaný. Jeho spis drieme vo vatikánskom archíve od roku 1996. S príbehom Jana Husa priamo súvisí aj horšia situácia katolíckej cirkvi v Česku v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Slovenskom, i fakt, že Česko má spomedzi všetkých krajín bývalého východného bloku najvyšší podiel obyvateľov bez vyznania. Hus nie je len českým národným hrdinom, uznanie súčasnej cirkevnej vierouky by si rozhodne zaslúžil aj ako bojovník za slobodu svedomia. Na jeho príklade sa opäť ukazuje, akým spôsobom sa dávne hriechy cirkvi premietajú do súčasnosti, a že cirkev stále nie je ochotná priznať si chyby, ktorých sa dopustila pred stáročiami. V tomto

prípade nemožno hovoriť ani o nesprávnom hodnotení historických súvislostí, veď pápež Ján Pavol II. sa roku 1999 vyjadril pred historikmi, že cirkev zaujímala k Husovi nesprávny postoj. Prečo teda Rím váha? Obáva sa azda straty autority? Čo keby verejná rehabilitácia človeka, ktorého cirkev odsúdila, vyvolala pochybnosti aj o iných cirkevných rozsudkoch? Nuž, strach je zlý radca.

LITURGIA SMRTI - ROZKVET INKVIZÍCIE

Na Veľkonočnú nedeľu roku 1478 počas svätej omše v dóme vo Florencii došlo k pokusu o vraždu bratov Lorenza a Giuliana Mediciovcov. Lorenzo prežil, ale jeho brat v chráme Božom vykrvácal. Atentát vošiel do dejín ako sprisahanie Pazziovcov, ktorí s Mediciovcami zvädzali konkurenčný boj. Pazziovci v tom však neboli sami - so sprisahancami bol spojený aj pápež Sixtus IV., ktorý sa usiloval nájsť primeranú mocenskú funkciu pre svojho synovca či syna Girolama Riaria delia Rovere. Lorenzo Medici bol miestodržiteľom vo Florencii a po jeho zavraždení mal túto funkciu dostať Girolamo.

Rozzúrení Florentiania po nevydarenom atentáte zaútočili na arcibiskupa z Pisy, pápežovho príbuzného, ktorý bol tiež do veci zapletený, a zlynčovali ho. Následne sa pápež rozhodol obhajovať česť cirkvi a svojej rodiny tým, že Florencii vyhlási vojnu, na to však potreboval vojenskú podporu neapolského kráľa Ferdinanda. Pápežovi mal prísť na pomoc aj ďalší príbuzný, aragónsky kráľ Ferdinand II., manžel Izabely Kastílskej, teda panovník celého Španielska, Sardínie a Sicílie. Španielski kráľovskí manželia využili situáciu a požiadali pápeža o povolenie vykonávať inkvizíciu na svojom území vo vlastnej réžii. Inkvizícia sa mala zamerať predovšetkým

na Maurov a židov, ktorí z donútenia konvertovali na katolícku vieru, ale potajomky vyznávali starú vieru. Španielska a neskôr aj portugalská inkvizícia teda boli štátne inštitúcie, na ktoré však udeľovala povolenie cirkev a aj výkonom inkvizičnej činnosti sa zaoberali duchovné osoby, zväčša dominikáni. Za prvého španielskeho veľkého inkvizítora pápež Sixtus IV. vymenoval spovedníka kráľovnej Izabely, dominikána To masa de Torquemadu.

Torquemada bol typickým predstaviteľom stredovekého myslenia a neochvejne veril v doslovnú pravdivosť Svätého písma. Po objavení Ameriky sa usiloval zachrániť biblické predstavy vyhlásením, že ľudí a zvieratá, ktorých tam našli, po potope sveta anjeli preniesli na druhý kontinent. Veľký inkvizítor ako skvelý organizátor založil špeciálny úrad na systematické prenasledovanie kacírov a odpadlíkov - Radu svätej a najvyššej generálnej inkvizície. Pojem inkvizície sa dodnes spája s inštitucionálnym terorom a krviprelieváním, ktoré Torquemada v Španielsku spustil, a veľkého inkvizítora v neskoršej literatúre označovali za najstrašnejšieho lovca kacírov a ukrutníka, to je však zrejme trochu prehnané. Písomné pramene uvádzajú počas jeho funkčného obdobia 826 popravených, ale mohlo ich byť aj 2 000. Pravdaže, dnes ťažko možno odhadnúť, koľko obvinených utrpelo zranenia a škody, alebo koľko židov uniklo pred inkvizíciou len vďaka tomu, že ich roku 1492 vykazali z krajiny.

Príslovečná prísnosť Španielov v otázkach formy, ktorá ovplyvnila aj mimoriadne striktnú španielsku dvornú etiketu, sa odrazila aj na inscenácii záverečného aktu inkvizičného procesu - autodafé. Výraz pochádza z portugalského *auto da fé* a znamená *akt viery*. Po prvý raz ho

použili roku 1242 v Paríži ako označenie špeciálnej svätej omše, na ktorej sa vyhlasuje inkvizičný rozsudok. Vykonanie rozsudku zvyčajne nasledovalo hneď po svätej omši. Tento postup sa zaužíval s pribúdajúcim počtom odsúdených, aby nebolo potrebné vyhlasovať rozsudky jednotlivo. Veriaci teda každú nedeľu prichádzali do katedrály, aby sa v rámci zbožného rozptýlenia i na výstrahu pozreli na zástup odsúdených kacírov v kajúcnických košeliach a špicatých kacírskych čiapkach, chorých a vyhladovaných dlhoročným väznením. Kacíri vystupovali na javisko vybudované osobitne na tento účel a na znak zmareného života držali v rukách zhasnuté sviece. Účasťou na slávnostnej svätej omši v zbožnom a kajúcnom rozjímaní mohli veriaci po smrti získať skrátenie pobytu v pekelnom ohni o 40 dní.

Takéto bohoslužby trvali aj niekoľko hodín, pretože po kázni inkvizítora prišli na rad notári, ktorí obradne čítali podrobné priznania odsúdených, tí museli následne priznať svoje viny a mali poslednú príležitosť vzdať sa bludnej viery. Nasledovalo vyhlásenie rozsudku. Hoci bývalo nešťastníkov niekedy aj vyše sto, každý prišiel na rad osobitne, najprv ľahšie prípady, naostatok najťažšie - väčšinou recidivisti, ktorých bolo potrebné „odovzdať do rúk svetskej moci“. Rozsudky smrti sa nevyhlasovali v kostole, aby nedošlo k znesväteniu Božieho príbytku. Poprava na hranici sa uskutočnila až nasledujúci deň, aby sa zvrhlíci ešte mohli kajať. Ak odsúdený v poslednej chvíli oľutoval svoje činy, dostal „milosť“, a pred upálením ho zahrdúsili. Cirkev si dávala mimoriadne záležať na tom, aby si odsúdený predsa len vyslúžil večné spasenie, jeho fyzické utrpenie a smrť neboli až také podstatné. Svetské majetky popravených cirkiev prijímala s radosťou, pravdaže, výhradne na zbožné účely.

Nikto neočakával, že sa inkvizícia rozšíri aj do kolónií, a predsa ju zaviedli aj v Latinskej Amerike. V týchto končinách však nebolo dosť kacírov, najmä nie takých bohatých, aby sa tam ujala. Portugalská kolónia Goa v Indii vďačí za pochybné potešenie z inkvizície neskoršiemu svätcovi, jezuitovi Františkovi Xaverovi. Misionár totiž s hrôzou skonštatoval, že Indovia, ktorých motivovali ku krstu ryžou a inými darmi, neberú svoje obrátenie dosť vážne. Duchovenstvo v Goe však muselo najskôr vyriešiť špeciálny problém: Ako presvedčiť čerstvých kresťanov o tom, že hriešnika môžu upáliť na hranici, keď im predtým zakazovali upaľovať vdovy? Napriek tomu sa tam inkvizícia veľmi rozmohla, podozrenie padlo dokonca aj na vegetariánov, pretože Európania považovali vegetariánstvo za hinduistický zvyk. Inkvizícia pripravila v provincii Goa o život tisíce obyvateľov.

Koniec inkvizície v Portugalsku a jeho kolóniách priniesli reformy portugalského osvietenca markíza Pombala v 18. storočí. Španielska inkvizícia bola organizovaná ako štátny úrad, a preto sa udržala dlhšie, až do roku 1834. Španielsko je držiteľom smutného rekordu za posledného popraveného odsúdeného v inkvizičnom procese. Arcibiskup z Valencie Šimon Lopez Garda roku 1824 obvinil chudobného učiteľa Cayetana Rjpolla, že medzi žiakmi šíri kacírske myšlienky. Ripoll ako vojnový zajatec vo Francúzsku počas napoleonských vojen mal kontakty s kvakermi, členmi protestantskej sekty, ktorí sa už v tých časoch vyznačovali angažovanosťou v humanitárnych otázkach, a mali mu vštepiť deistické princípy Ripoll naozaj neposielal žiakov na svätú omšu a v školskej modlitbe nahradil slová „Zdravas Mária“ slovami „Všetka chvála patrí Pánovi“. Inkvizičný úrad vo Valencii

ho za jeho počínanie odsúdil na smrť a rozsudok vykonali roku 1826. V rámci ústupkov modernej dobe odsúdeného obesili a pod šibenicou založili iba symbolický oheň.

CENZÚRA MYSLENIA

V časoch, keď pápež Pavol 111. musel riešiť dôsledky reformácie v Nemecku, pravdaže, ešte nebolo možné odhadnúť, ako sa bude inkvizícia vyvíjať. Preto sa rozhodol, že si vezme príklad zo Španielska a na obranu cirkevného štátu a podľa možnosti aj celého Talianska pred šarapatením protestantov, ktoré sa rozmáhalo na opačnej strane Alp, si tiež zriadi inkvizičný úrad. Roku 1534 teda uzrela svetlo sveta Posvätná kongregácia rímskej a univerzálnej inkvizície zložená zo šiestich kardinálov, čo mali rozhodovať, ktoré teologické názory sú v súlade s cirkevným učením, a ktoré nie.

Najdôležitejšou úlohou novej kongregácie bolo skontrolovať knihy šíriace sa vďaka vynálezu kníhtlače ako požiar a zakázať tie z nich, ktoré by propagovali nesprávne názory, alebo mali nemravný obsah. Názorový a mediálny monopol, ktorý si katolícka cirkev osobovala, sa mal zachovať aspoň v krajinách, ktoré ostali katolícke, a najmä na tamojších univerzitách. Rím sa už presvedčil, že myšlienka je nebezpečnejšia ako jej autor, a preto sa nesústredoval na prenasledovanie jednotlivcov. Aby veriaci vedeli, ktoré knihy nesmú čítať, zverejnili ich názvy roku 1559 v katalógu *Index Librorum Prohibitorum* (Zoznam zakázaných kníh). Index sa zachoval štyristo rokov a priebežne sa aktualizoval. Pôvodný cieľ indexu sa s pribúdajúcim počtom kníh i jazykov, v ktorých knihy vychádzali, postupne ukázal ako nerealizovateľný a roku 1965 ho napokon zrušili. Posledné vydanie obsahovalo asi

6 000 titulov, teda len zlomok svetovej produkcie všetkých čias, ale zato sa v ňom nachádzali významní autori, z nemeckých napríklad Kant, Luther, Zwingli alebo Heinrich Heine. Za celú dobu trvania indexu rozhodovala o osude a vhodnosti kníh hotová armáda cenzorov - bolo ich viac ako 3 600. Dodnes nie je celkom jasné, prečo sa index roku 1965 zrušil. Dospel konečne Rím k presvedčeniu, že kresťania môžu sami rozhodovať o tom, čo budú čítať? Alebo azda pochopil, že v záplave knižnej produkcie sú akékoľvek zákazy zbytočné?

Rímska inkvizícia síce nebola primárne zameraná proti jednotlivcom, minimálne dva prípady sú však známe dodnes. Prvým je bývalý dominikánsky mních Giordano Bruno, ktorý sa preslávil neortodoxnými myšlienkami a putovaním po viacerých európskych univerzitách. Väčšinou sa na nich ohrial veľmi krátko, pretože všade prišiel do konfliktu s autoritami. Keď ho vylúčili aj z evanjelickej cirkvi, vrátil sa do Talianska. V Benátskej republike ho uväznili a odovzdali do rúk cirkevného štátu, ktorý ho na sedem rokov zavrel do inkvizičnej temnice na Anjelskom hrade v Ríme.

Súdny proces bol založený na troch obvineniach - Bruno kázal, že Ježiš nebol Božím synom, že na konci sveta nebude posledný súd, a že hviezdy na nebi sú rovnaké slnká, ako je to naše, takže nemôže jestvovať len náš svet, ale musia byť aj iné svety. Kardináli uznali Bruna vinným a odovzdali ho do rúk svetskej moci, ktorá však v rámci cirkevného štátu nepodliehala nikomu inému ako pápežovi. Pápežov svetský miestodržiteľ odsúdil kacíra na smrť upálením. Rozsudok bol vykonaný 17. februára 1600 a len päťdesiatdvaročný bývalý kňaz umrel na hranici za zbožného spevu obecnstva.

Druhý prominent, ktorý uviazol v osídlach rímskej inkvizície - Galileo Galilei sa z toho dostal pomerne ľahko. Napokon, jeho obvinenie sa týkalo iba tvrdenia, že Zem obieha po obežnej dráhe okolo Slnka. Objav zverejnil už roku 1543 katolícky duchovný a kanonik vo východnom Prusku Mikuláš Kopernik, vtedy si to však v Ríme nikto nevšimol. Galilei prejavil ochotu zriecť sa svojho učenia, ktoré odporovalo vtedajšej predstave usporiadania sveta. Cirkev totiž neochvejne trvala na tom, že podľa Svätého písma je Zem pevným stredobodom vesmíru, okolo ktorého sa otáčajú všetky nebeské telesá. Vďaka tomu, že Galilei svoje tvrdenia odvolal, dostal milosť, zvyšok života však musel stráviť v domácom väzení. Trvalo štyristo rokov, kým si cirkev v oboch prípadoch priznala chybu. V tejto súvislosti je mimoriadne príznačný Galileiho výrok „a predsa sa točí“, ktorý mal povedať po tom, čo musel svoje učenie odvolať.

DIKTÁT VIERY

Politické zmeny od čias Francúzskej revolúcie z roku 1789 a napokon aj zánik starého cirkevného štátu pri zjednocovaní Talianska - Rím padol roku 1870 a o rok neskôr sa stal hlavným mestom Talianskeho kráľovstva - znamenali praktický koniec rímskej inkvizície. Inštitúciu však zato nezrušili, iba zmenili jej štruktúru i názov, roku 1908 sa nazývala Sväté ofícium a od roku 1965 Kongregácia pre náuku viery. Po zrušení indexu zakázaných kníh mala jediný cieľ - dohliadať na učenie profesorov katolíckej teológie a duchovných, aby bolo všetko v súlade s oficiálnymi cirkevnými dogmami. Neskôr dostala kompetenciu viesť vyšetrowanie

mimoriadne závažných prehreškov podľa cirkevného práva, predovšetkým tých, čo sa týkali sviatostí, a od roku 2011 sa venuje aj vyšetrovaniu sexuálneho zneužívania detí duchovnými.

Kongregáciu pre náuku viery dnes tvorí asi 20 kardinálov a duchovných a ďalších 30 zamestnancov, duchovných referentov a tajomníkov. Popri nich pôsobí stály zbor externých poradcov. Kardináli a biskupi väčšinou vykonávajú vo Vatikáne množstvo ďalších funkcií alebo pôsobia vo svojich diecézach na celom svete. Svätá stolica zamestnáva v súčasnosti 4 653 ľudí, ktorí majú na starosti chod inštitúcie v najširšom zmysle, a to od pápeža až po domovníkov. Podobný počet zamestnancov má napríklad nemecký automobilový klub ADAC, ktorý poskytuje služby 16 miliónom členov. Ak si uvedomíme, že katolícka cirkev má na celom svete 1,2 miliardy veriacich, pri takom miniatúrnom aparáte sa nemôžeme čudovať, že rozhodovacie procesy vo Vatikáne trvajú veľmi dlho a často pôsobia veľmi neprofesionálne.

Od roku 1978, teda od prvých rokov pontifikátu Jána Pavla II. médiá venovali Kongregácii pre náuku viery negatívnu pozornosť, pretože uvalila sankcie asi na stovku známych i menej známych teológov. Pravdaže, nie všade sa takýto postup stretol s úspechom. V mnohých prominentných prípadoch z čias bývalého pápeža postup Kongregácie voči jednotlivým teológom nevedol k utlmeniu „nesprávnych“ ideí, ale naopak – kritickí teológovia vďaka médiám získali širokú popularitu. Švajčiarskemu teológovi Hansovi Kúngovi, ktorý kedysi vyučoval na univerzite v Túbिंगene spolu so súčasným pápežom, roku 1979 odňali cirkevný súhlas na vyučovanie. Kiing totiž kritizoval dogmu o pápežovej neomylnosti z roku 1870.

Juhoamerický teológ oslobodenia Leonardo Boff dostal roku 1985 zákaz prednášať a vyučovať. Zákaz už bol vydaný pod egidou kardinála Ratzingera, ktorý od roku 1981 až do zvolenia za pápeža pôsobil ako prefekt Kongregácie pre náuku viery. Dôvodom zákazu bol osobitný postoj k teológii oslobodenia, ale predovšetkým obraz cirkvi, ktorý Boff propagoval. Podľa jeho názoru totiž mala byť cirkev, ktorú si Ježiš predstavoval, celkom iná než reálna katolícka cirkev. Aj on sa s dnešným pápežom osobne pozná, kardinál Ratzinger bol totiž druhým oponentom Boffovej dizertačnej práce na univerzite v Mníchove. Ratzinger si roku 1984 pozval bývalého žiaka na pohovor do Ríma a ponúkol mu rovnakú stoličku, na ktorej pred 350 rokmi vypočúvali Galileiho. Nie div, že Boff pre takýto inkvizitorský postup neprejavil dostatočné pochopenie.

Amerického profesora morálnej teológie Charlesa Currana vypovedali roku 1986 z katedry na Catholic University of America. Vyučoval prakticky úplne odlišné chápanie sexuálnej morálky ako cirkev a navyše zastával názor, že veriaci sa môže odkloniť od oficiálneho cirkevného učenia, kým ho pápež nevyhlási za neomylné. Vo všetkých troch prípadoch teológovia podrobili kritike oficiálne učenie cirkvi alebo autoritu pápeža. Z rovnakého dôvodu zasiahla Kongregácia pre náuku viery aj proti francúzskemu kňazovi Georgeovi de Nantes, ktorý vyhlásil, že Druhý vatikánsky koncil znamenal herézu. Ani v tomto prípade však cirkev nezaznamenala úspech - Georges de Nantes pokračoval v polemickej kampani v malom kláštornej spoločnosti, ktoré založil, až do svojej smrti roku 2010.

Kongregácia pre náuku viery dnes už nemá možnosť násilne presadzovať vlastné názory na teológiu a morálku,

a predsa neochvejne trvá na tom, že ona jediná má monopol na záväznú pravdu. Predtým iba odsudzovala nesprávne myšlienky, ale po Druhom vatikánskom koncile zmenila taktiku a začala publikovať dlhšie pozitívne traktáty oficiálneho učenia k sporným otázkam. Koncom roka 2008 napríklad vydala dokument o bioetike. Už niekoľko rokov sa znovu objavuje aj pôvodný zámer cirkvi hlásať platnú pravdu nielen kresťanom, ale všetkým ľuďom. Napríklad v „Úvahe“ o spolužití homosexuálov z roku 2003 sa výslovne píše: „Cieľom týchto úvah je okrem iného poskytnúť pri konfrontácii s touto problematikou orientáciu katolíckym politikom a predstaviť im postoje, ktoré sú v súlade so svedomím kresťana. (...) Keďže ide o tému, ktorá sa týka prirodzených zákonov morálky, nasledujúca argumentácia nie je určená len veriacim, ale všetkým ľuďom, ktorí sa zasadzujú za rozvoj a ochranu blaha spoločnosti.“

Zdá sa, že v Kongregácii pre náuku viery nie je starinou nasiaknutý len kancelársky nábytok, ale stále tam straší duch inkvizície. Cirkev si osobuje právo so všeobecnou platnosťou upravovať najdôležitejšie piliere viery, ba čo viac - celou svojou autoritou sa usiluje vštepovať všetkým aj odpovede na oveľa menej zásadné otázky teológie, morálky, spoločnosti i politiky. Cirkev stále nepochopila, že sa v minulosti nemýlila iba výnimočne, ale pomerne často, takže by bolo prospešné, keby častejšie revidovala staré rozhodnutia. Stále sa neodhodlala na hlbšiu analýzu jadra problému, ani z neho nevyvodila dôsledky. Základný problém spočíva v tom, že formulácie poznatkov nemôžu mať absolútnu platnosť na večné časy, ale vždy sú podmienené historicky. Každý text zastaráva a nasledujúce generácie mu prestávajú rozumieť. Vtedy ho treba nanovo interpretovať alebo aj nanovo sformulovať.

Ak niekto vychádza z toho, že obsah viery tvorí nadčasovú pravdu, musí ho vedieť jasne odlíšiť od rečí, ktoré sa okolo neho vedú.

Zohľadniť treba aj kultúrne súvislosti formulácie pravdy - tento aspekt cirkev dosiaľ úplne ignorovala, pretože celé teologické myslenie sa nieslo v tradíciách západnej filozofie. Aj v tomto zmysle treba prehodnotiť chápanie naveky záväzne zafixovaného cirkevného učenia.

Katolícka cirkev v kontakte s kultúrami východnej Ázie a s náboženskými a filozofickými tradíciami hinduizmu, budhizmu a konfuciánstva po prvý raz narazila na veľkých, rovnocenných hráčov. Už prví jezuitskí misionári pochopili, že ázijské polia treba obrábať inak, než boli zvyknutí z misijnej činnosti v Afrike či Amerike. Dnes na mnohých amerických a európskych univerzitách prednášajú profesori teológie, ktorí vyšli z ázijských tradícií, a všetkým zúčastneným to veľmi prospieva. Keď však upozorňujú, že kresťanské špecifiká treba v ázijských krajinách prispôsobovať tamojšej kultúre, cirkev ich podozrieva z „relativizmu“.

Kongregácia pre náuku viery napríklad od roku 2004 pod číslom 537/2004 vedie vyšetrovanie proti vietnamskému profesorovi teológie Petrovi C. Phanovi (ročník 1946), ktorý pôsobil ako riaditeľ Catholic Theological Society of America. Napísal totiž knihu s titulom *Being Religious Interreligiously: Asian Perspectives on Interfaith Dialogue* (Religiozita na inter- religiózny spôsob: Ázijské perspektívy interreligiózneho dialógu), v ktorej sa venuje problémom dialógu medzi kresťanmi a budhistami alebo hinduistami. Vyšetrovanie kongregácie ešte nie je ukončené. Ako dopadne? Organizácia, ktorá má päťstoročné skúsenosti s hľadaním chýb, istotne chyby

nájde. Nemôže ich nenájsť. A hrozí, že presne tak, ako je už päťsto rokov zvyknutá, sa z obavy o vlastnú autoritu pokúsi potlačiť každý prejav slobodného postoja veriaceho k učeniu jeho cirkvi. Alebo azda svitá na lepšie časy, keď Kongregácia za päť rokov pontifikátu Benedikta XVI., odkedy ju vedie nový prefekt kardinál Levada, vyslovila iba jedinú pripomienku, a to voči jezuitovi a teológovi oslobodenia Jonovi Sobrinovi, ani tú však nesprevádzala zákazom pedagogickej činnosti či nebodaj inými sankciami? Alebo je aj druhá možnosť. Cynik by totiž povedal, že Kongregácia nemá čas riešiť takéto problémy, pretože je zamestnaná vyšetrovaním množstva prípadov sexuálneho zneužívania detí kňazmi.

9. BOJ CIRKVI PROTI MODERNEJ DOBE

Zdá sa, že cirkev a moderná doba sa k sebe akosi nehodia. Ale prečo? Kde je pôvod konfliktu medzi nimi? Vrcholný predstaviteľ katolíckej cirkvi Benedikt XVI. tvrdí, že v rozsudku nad Galileom Galileim. Je to pravda? Pápež sa vo vianočnom príhovore roku 2005 vyjadril, že to bola predzvesť dlhého sporu medzi modernou racionalitou a kresťanskou vierou. Ďalej uviedol, že „proces s Galileim vniesol do vzťahu cirkvi a modernej doby zárodok problémov. Úplný rozkol nastal, keď Kant opísal náboženstvo v rámci čistého rozumu, a keď sa v radikálnej fáze Francúzskej revolúcie presadil systém usporiadania spoločnosti, v ktorom cirkev a viera prakticky nedostali priestor“.

V tomto sa síce pápež nemýli, ale v tom nespočíva jadro problému. V Galileiho prípade, o ktorom sme sa podrobnejšie zmienili v kapitole Vynútené názory, si cirkev zaslúži kritiku za trúfalosť, s akou sa usilovala obmedzovať myšlienkovú slobodu.

V tejto súvislosti je odpustiteľný aj fakt, že cirkev nesúhlasila s Galileiho teóriou, že Zem sa krúti okolo Slnka. V tých časoch s ním totiž nesúhlasili ani niektorí prírodovedci. Spor medzi cirkvou a Galileim nemal s novou dobou nič spoločné.

Ďalšie faktory, ktoré pápež spomenul - Kantova filozofia a radikálne liberálne názory Francúzskej revolúcie - boli rozhodne duchovným predvojom modernej doby a pápež ich berie vážne. Cirkev však vo svojej analýze očividne nezohľadňuje skutočnosť, že moderna by nikdy nevznikla, keby sa opierala len o ideové základy. Pre normálneho človeka okolo roku 1800 znamenala nová doba parné stroje, rozmach výroby a svetového obchodu, z ktorých pramenila konkrétna nádej na zlepšenie každodenných životných podmienok. Príťažlivosť krásneho nového sveta ešte vzrástla, keď sa prírodovedné orientovaná medicína stala dostupnejšou pre širší okruh obyvateľstva, a choroby či epidémie stratili atribút osudovosti. Došlo k poklesu „pridanej hodnoty“, ktorú viera vnáša do bežného života jednotlivca, a starý spôsob vysvetľovania významov spolu s jeho predstaviteľmi strácal relevanciu i dôveryhodnosť.

Väčšina súčasníkov si to vôbec neuvedomovala, no ešte závažnejšia bola rýchlosť, s akou napredoval technický pokrok, vyvíjali sa výrobné technológie, dopravné prostriedky a spoločenské ustanovizne. Tempo bolo také vysoké, že vývoj sa po prvý raz v dejinách ľudstva stal dôležitou kategóriou. Evolučná myšlienka akoby bola odrazu všadeprítomná a zásadným spôsobom zmenila predstavu o svete. Evolučné idey v 19. storočí ovplyvnili Heglovu filozofiu, Darwinovu evolučnú teóriu a Marxovu kritiku spoločnosti. Bežní ľudia sa týmito teóriami nezaoberali dôkladne a väčšinou o nich dostávali hmlisté správy v tlači, to však nemenilo nič na tom, že mnohí sa s novými vedeckými názormi stotožnili. Potvrdenie teórie o ustavičnom vývoji napokon nachádzali aj v každodennom živote, takže nemali dôvod jej neveriť. A keďže sa cirkev sama považovala za inštitúciu s pevnou a nemennou vieroukou, nastali problémy.

NÁVRAT DO MINULOSTI

Samozrejme, že cirkev sa takémuto diani
nečinne neprizerala. Na svoju obhajobu však zvolila nesprávnú taktiku, keď sa opierala o stáročné historické skúsenosti. Po Francúzskej revolúcii a napoleonských vojnách si hľadala spojencov a našla ich v starých katolíckych panovníckych rodoch, predovšetkým v Habsburgovcoch, ktorí sa po Viedenskom kongrese z roku 1815 tiež nádejali, že zavedením cenzúry a ďalších osvedčených donucovacích prostriedkov z minulosti definitívne urobili koniec všetkým revolučným ideám. Pius VII. (1800 - 1823), ktorého zvolili za pápeža v exile v Benátkach, pretože Rím obsadili francúzske vojská, a keď roku 1806 došlo k úplnej anexii cirkevného štátu, ešte ho aj uväznili, po páde Napoleona sa pridol na stranu reštaurácie. Obnovu cirkevného štátu sa mu síce podarilo presadiť, ale nepochopil, že časy nadvlády Ríma nad celým svetom sa končia, a že o necelých päťdesiat rokov pápežský štát definitívne zanikne. Podľa vzoru predchodcov, ktorí bojovali proti „bludnému učeniu“, aj Pius VII. vytiahol do boja proti „osvietenstvu“, myšlienkovému prúdu 17. a 18. storočia, ktorý podľa jeho názoru mal na svedomí radikálne zmeny v Európe po Francúzskej revolúcii. V tejto súvislosti predpokladal, že správnym krokom bude obnovenie jezuitského rádu, ktorý už v časoch protireformácie mimoriadne úspešne pôsobil na školách a univerzitách a presviedčal akademickú mládež o škodlivosti nových myšlienok.

Ďalší pápež Lev XII. (1823 - 1829) bol zástancom mimoriadne tvrdej línie. Bojoval proti „tolerantizmu“ a „indiferentizmu“, ako nazýval presvedčenie, že každý človek má nárok na slobodu vierovyznania. Cirkev považovala za mimoriadne nebezpečné pôsobenie evanjelických biblických spoločností, ktoré šíрили medzi ľuďom lacné vydania Svätého

písma v jeho materinskom jazyku. Cirkiev nemala záujem, aby si veriaci čítali Bibliu bez dohľadu cirkevnej autority, a obávala sa, že by mohlo dochádzať k „mylnému“ výkladu Písma. S takýmto postojom sme sa už stretli pri prenasledovaní waldenských. Ďalším zdrojom konfliktu bola okolnosť, že tieto preklady nevychádzali z autorizovaných textov.

Na rovnakých pozíciách zotrúval aj pápež Gregor XVI. (1831 - 1846), priateľ reakčného rakúskeho kancelára Met-ternicha. Zoznam myšlienkových smerov, proti ktorým treba bojovať, rozšíril o ďalšie položky - nacionalizmus, racionalizmus a liberalizmus. Slobodu svedomia a myslenia zásadne odmietal. Roku 1832 zhrnul svoje názory na moderné idey do učeného traktátu, v ktorom silnými slovami označuje nepriateľov cirkvi. Píše v ňom: „Zo zatuchnutého prameňa ľahostajnosti k viere vyviera pochabý a nesprávny názor, ktorý by sme azda radšej mali nazvať šialenstvom, že každý má mať nárok na slobodu svedomia." Podľa jeho názoru treba proti nepriateľom cirkvi postupovať spôsobom, ktorý sa osvedčil už v minulosti: „Pod pláštikom slobody (...) sa sprisahali hanebné choromyseľné výplody a úklady waldenských (...) a ďalších Belialových synov, ktorí boli biľagom a hanbou ľudského pokolenia, a preto ich apoštolská stolica právom vypudila zo svojich radov. Títo skazení ľudia sa zo všetkých síl snažia dosiahnuť slobodu, aby ich spolu s Lutherom oslavovali. Sú bezočiví a nešťitia sa nijakého prostriedku."

Počas pontifikátu jeho nástupcu Pia IX. (1846 - 1878) svetský cirkevný štát definitívne pripadol novému Talianskemu kráľovstvu, ale pápež neochvejne pokračoval v línii striktného odmietania akýchkoľvek nových myšlienok. S pomocou španielskych a francúzskych vojsk sa mu podarilo potlačiť revolúciu v Ríme roku 1848 a zlikvidovať Rímsku

republiku, ktorá z nej na chvíľu vzišla, a ešte dvadsať rokov sa udržal pri moci minimálne ako svetský vládca Ríma a provincie Latium. Cirkevný štát sa zosypal roku 1870, keď francúzske vojská odtiahli, pretože ich francúzsky kráľ Napoleon III. potreboval na odrazenie pruského útoku na Francúzsko. Pius IX. však odmietal uznať realitu. Narodil sa ešte roku 1792 a bol posledným pápežom vychovaným v starých časoch. Zažil, že po strate cirkevného štátu počas napoleonských vojen a po dlhoročnom väznení pápeža nasledovala reštaurácia. Dúfal, že príde ďalší zvrat, z ktorého cirkev a pápežstvo vyjdú víťazne.

Preto sa rozhodol, že využije čas, a momentálne bezmocnú cirkev vyzbrojí aspoň duchovne. K nároku cirkvi, že stojí nad svetskou mocou, pochádzajúcemu ešte z križiackych čias, pridal dodatok, že pápež je najvyšším sudcom vo všetkých cirkevných otázkach a neomylným učiteľom v otázkach viery. Hoci pápežove vyhlásenia narazili vnútri cirkvi na odpor, stali sa dogmou a nespochybniteľnou súčasťou viery, a každý, kto by o nich pochyboval, mal byť vylúčený z cirkvi. Ani to však nestačilo. V diele s titulom *Syllabus errorum* (Katalóg omylov) Pius zopakoval nepriateľský postoj k všetkým novším politickým výdobytkom - republike, národnému štátu a ľudským právam. Ako posledný z 80 omylov uviedol vetu: „Pápež sa môže a má zmieriť s pokrokom, liberalizmom a modernou kultúrou a prispôbiť sa im.“

Trvalo takmer sto rokov, kým pápež Ján XXIII. prejavil v mene cirkvi aspoň ochotu viesť s modernou dialóg, prispôbiť sa jej, a tento proces nazval *aggiornamento*, teda čosi ako zmodernizovanie, otváranie sa katolíckej cirkvi súčasnej dobe. Lenže dnes, keď už uplynulo ďalších päťdesiat rokov, vidíme, ako ťažko to cirkvi padne, koľko prelátov sa evidentne zmieta medzi jednoznačným svetom starých istôt a odsudzovaných omylov a moderným svetom, ktorý im pri-

padá chaotický. Pritom čas, technický vývoj a jeho spoločenské dôsledky bežia čoraz rýchlejšie. *Syllabus errorum* zachytával predstavy popredných predstaviteľov cirkvi, ktorí boli z duchovnej stránky ukotvení ešte v 18. storočí. Duchovných, ktorí stoja na čele cirkvi dnes, formovali posledné roky druhej svetovej vojny a prvé povojnové roky. V tých časoch nebola televízia ani antikoncepcné tabletky, nehovoriac o mnohých technických a spoločenských výtvarných, ktoré sú dnes úplne bežné. Stanovy cirkvi sú postavené tak, že do vedúcich funkcií sa zásadne dostávajú duchovní v pomerne pokročilom veku, ktorí celý život prežili v cirkevných a väčšinou dokonca priamo v rímskych cirkevných štruktúrach. Takéto usporiadanie dáva cirkvi stabilitu a chráni ju – minimálne pred prekvapeniami. Lenže čoraz potrebnjší proces sústavného *aggiornamento* to výrazne komplikuje.

KORUNA TVORSTVA

Charles Darwin roku 1859 vydal knihu o pôvode druhov a položil základy evolučnej teórie. Darwin tvrdil, že všetky živé organizmy, živočíchy a rastliny sa vyvinuli náhodou tak, že z jednoduchších organizmov sa postupne stávali zložitejšie a komplexnejšie a že prirodzeným výsledkom evolúcie je aj človek. Darwinove poznatky sa spopularizovali vo veľmi zjednodušenej podobe ako tvrdenie, že človek pochádza z opice. Takáto predstava, prirodzene, úplne rozmetala všeobecne platnú pravdu o stvorení sveta podľa Biblie. Nešlo len o spochybnenie pravdivosti Svätého písma, ale o popretie ústrednej tézy kresťanského učenia o dedičnom hriechu, pretože príbeh o Adamovi, Eve a jablku rozhodne nezapadal do evolučnej teórie, najmä ak ho človek bral doslovne. Cirkvi však trvalo sto rokov, kým dospela k

logickému východisku, aby biblické príbehy neinterpretovala ako prírodovednú či historickú skutočnosť.

Zo začiatku cirkev trvala na tom, že Darwinovo učenie odporuje Svätému písmu, a preto nemôže byť správne. So stáročiami pestovanou sebaistotou teda zavrhla evolučnú teóriu a Prvý vatikánsky koncil (1869/1870) vyhlásil: „Kto neuzná, že svet a všetko, čo je v ňom obsiahnuté, duchovné i materiálne, vo svojej podstate stvoril z ničoho Boh, bude z cirkvi vyobcovaný!“ Statický postoj k predstave o svete cirkiev ešte zaklincovala vetou: „Kto si myslí, že učenie cirkvi by pod vplyvom vedeckého pokroku mohlo dostať iný výklad, než ten, ktorý hlásala alebo hlása cirkev, bude z cirkvi vyobcovaný!“ Takýmito unáhlenými vyhláseniami proti Darwinovej teórii cirkiev, pravdaže, nič nedosiahla. Naopak, na celú generáciu negatívne poznačila vzťah cirkvi a moderných prírodných vied i mnohých prírodovedné vzdelaných ľudí.

Navyše, nepekne sa zachovala aj k blízkym ľuďom, ktorí sa ju opatrne usilovali správne nasmerovať. Jezuita Pierre Teilhard de Chardin bol v dvadsiatych rokoch 20. storočia v Číne ako paleontológ členom vedeckého tímu, ktorý objavil „človeka čínskeho“, predchodcu neandertálca. Teilhard sa usiloval zosúladiť vedecké poznatky s teológiou a vyučoval, že Boh nestvoril svet ako nemennú štruktúru, ale v kreatívnom vývoji, ktorý ešte nie je ukončený. S takýmito novátorskými názormi však narazil na odpor Svätého oficína, dnešnej Kongregácie pre náuku viery. Teilhard dostal zákaz vyučovať na parížskom katolíckom inštitúte a vydávať knihy. Na príkaz vedenia rehole musel roku 1951 dokonca opustiť Francúzsko a odísť do Spojených štátov. Ako verný jezuita dodržal zákaz, takže všetky jeho diela sa publikovali až po jeho smrti roku 1955 a veľmi rýchlo dosiahli miliónový náklad. Pápež Pius XII. (1939 - 1958) síce nepopieral vedecký význam evolučnej teórie, ale v otázke vzniku ľudského tela,

nie však ľudskej duše, trval na tom, že všetci ľudia pochádzajú z jedinej ľudskej dvojice.

Až v poslednom čase cirkev opustila aj toto stanovisko. Už netrvá na tom, že dedičný hriech sa prenáša aktom plodenia, ale vyhlasuje, že človek sa do hriešnych štruktúr ľudstva dostáva bez konkrétneho zavinenia. Ak sa v posledných rokoch zdalo, že cirkev uzavrela mier s evolučnou teóriou, niektoré najnovšie vyhlásenia opäť vyvolávajú pochybnosti. Začalo sa to tým, že viedenský kardinál Schönborn roku 2005 publikoval článok, v ktorom popiera, že by evolúcia bola procesom bez cieľa a bez účelu. Opäť dochádza k spájaniu prírodovednej teórie s teologickým hľadiskom. Pápež Benedikt XVI.

Podporil Schönbornovo stanovisko vyjadrením, že existuje „inteligentný plán“ kozmu. Ak bolo myslené ako teologický názor, potom je celkom legitímne, lenže vzhľadom na verejnú diskusiu, ktorá v tom čase prebiehala, by bolo treba jasne povedať, že nejde o podporu ultrakonzervatívneho evanjelikálneho učenia o stvorení sveta. Napokon, vylúčené nie je ani to, že obaja cirkevníci chceli v skutočnosti iba nenápadne rehabilitovať idey Teilharda de Chardin.

Pôvodne teoretická otázka, či je proces stvorenia vo vývoji, alebo sa v niektorom okamihu dejín ukončil, nadobúda razanciu, keď si predstavíme, aké dôsledky budú mať odpovede na morálnu teológiu. Lebo ak by sme predpokladali, že stvorenie - a s ním aj človek sú statické, teda definitívne ukončené fenomény, muselo by to platiť aj pre pravidlá, ktoré Biblia alebo Nový zákon stanovili pre spolunažívanie ľudí. A naopak, keby boli veci v pohybe, museli by vývoju podliehať aj pravidlá morálky a občas by sa museli podrobiť skúmaniu a eventuálne aj preformulovať. Interpretácia morálnych pravidiel by sa týmto problémom vo

vzťahu k novým vývojovým tendenciám rozhodne mala zaoberať, pretože od neho závisí, koľko priestoru na interpretáciu alebo adaptáciu pravidiel bude mať. Aspoň tak by to bolo logické.

Lenže cirkev zatiaľ takto nepostupuje a akurát v tých sférach, ktoré zaznamenali najvýraznejšie spoločenské a medicínske zmeny, konkrétne v otázkach manželstva, rodiny a sexuality, teda v oblastiach, ktoré sa bytostne dotýkajú každého človeka, sa prísne pridrža tradičného učenia. Začína sa to zásadou nezrušiteľnosti manželstva. Cirkev mala do 19. storočia monopol na uzatváranie manželstva, takže problém rozvodu prakticky neexistoval. Až keď štát zaviedol občiansky sobáš a vyhlásil ho za rozhodujúcu formu, otvorila sa aj možnosť rozvodu manželstva. Cirkev však rozvod neakceptuje a rozvedený človek, ktorý uzavrie nové manželstvo, podľa nej žije s novým partnerom „v hriechu“. Pre veriacich katolíkov, ktorí chcú žiť v cirkevnom spoločenstve a podieľať sa na ňom, má takýto postoj následky, ktoré nemôžu ignorovať - nemajú totiž prístup k sviatosti prijímania. Ešte horšie sú na tom rozvedení ľudia, ktorí sú zamestnancami cirkevných inštitúcií. Nie je zriedkavosťou, že s rozvodom, ktorý sa považuje za porušenie cirkevnej morálky, prichádza aj výpoveď zo zamestnania. Teoreticky síce existuje možnosť dať vyhlásiť staré manželstvo za neplatné aj podľa cirkevného práva, ale takýto pokus by vo väčšine prípadov nevedol k úspechu a vyžiadal by si dlhé a finančne náročné konanie pred cirkevným súdom. Ak chce veriaci aj po rozvode žiť v duchu pravidiel katolíckej cirkvi, neostáva mu nič iné, len sa vzdať nového vzťahu.

Cirkev sa rovnako zásadovo stavia k sexualite. Sex schvaľuje iba medzi právoplatnými manželmi a používanie antikoncepčných prostriedkov odmieta. Z metód na zabránenie počatia povoľuje iba tzv. metódu neplodných dní, akoby nebolo jedno, či sa počatiu dieťaťa zabráni s

použitím kalendára, alebo iným prostriedkom. Pápež Pius XII. už roku 1955 rozoslal americkým biskupom obežník, v ktorom zakázal používanie vnútromaternicového telieska, a v rozpore s proklamovaným otváraním sa cirkvi v mnohých otázkach po Druhom vatikánskom koncile pápež Pavol VI. dňa 25. júla 1968 v encyklike *Humanae Vitae* vydal úplný zákaz akýchkoľvek umelých antikoncepčných prostriedkov. Komisia kardinálov, ktorí sa tejto otázke venovali po Druhom vatikánskom koncile, síce dospela k celkom opačnému názoru, svoje však presadila päťica kardinálov pod vedením kardinála Ottavianiho s účasťou vtedajšieho krakovského arcibiskupa kardinála Wojtylu.

Encyklika otriasla cirkvou, pretože neočakávaným a hrubým spôsobom zasiahla do intímneho života katolíckych manželstiev. Pavol VI. dostal prezývku Pavol Pilulka, nemeckí biskupi sa pokúsili zmierniť pápežský zákaz osobitným vyhlásením a väčšina veriacich si aj tak urobila po svojom. Cirkev sa ako autorita v otázkach manželstva a rodiny zdiskreditovala, čo sa prejavilo v mnohých oblastiach jej činnosti. Cirkev však zo svojich striktných pozícií v otázkach sexuality a rodiny nepoľavila. Ďalší zápas vzišiel pri požiadavke ženského hnutia na zrušenie trestnosti potratov. Cirkev má rozhodne právo odmietať interrupcie, otázka však znie, či má právo požadovať, aby štátna moc presadzovala úplný zákaz interrupcií prostriedkami trestného práva. Cirkev je presvedčená, že áno.

DIABOL TKVIE V DETAILE

Ak pravidlá morálky upravujú také závažné otázky, ako je interrupcia, musia sa osvedčiť aj v extrémnych prípadoch. Extrémne prípady vždy vyvolávajú búrlivé

diskusie vo verejnosti. Postoj cirkvi sa prejavil aj v prípade, ktorý bol medializovaný na jar 2009. Deväťročné dievčatko v Brazílii otehotnelo po znásilnení nevlastným otcom. Tridsaťšesťki-logramové dievča malo vynosiť dvojčky, ktoré ohrozovali jeho život. Matka dieťaťa poslúchla rady lekárov a súhlasila s potratom. Prípád sa dostal do brazílskych médií a vyvolal pozornosť vtedajšieho arcibiskupa Josého Cardosa Sobrinha, ktorý vyhlásil, že všetci, čo s interrupciou mali do činenia, teda dievča, jeho matka i lekári, sú automaticky exkomunikovaní. Takýto krutý postoj k deväťročnému dieťaťu vzbudil veľký rozruch vo verejnosti a dostal sa až do Vatikánu. Prezident pápežskej komisie pre život arcibiskup Rino Fis-
cinella uverejnil vo vatikánskom denníku *Osservatore Ro-*
mano článok, ktorý mal veci uviesť na správnu mieru. Biskup pod titulkom *Na strane brazílskeho dievčatka* napísal, že tento prípad nemožno posudzovať iba z právneho hľadiska. Bolo by vhodnejšie dieťa obhajovať, upokojiť a uchlácholiť. Uviedol, že za takýchto zložitých okolností musia zúčastnení podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia rozhodnúť, čo treba robiť. Článok však nemal byť posledným stanoviskom Ríma k chýlostivej záležitosti. Brazílsky arcibiskup medzitým zmobilizoval vo Vatikáne konzervatívne sily, takže so súhlasom pápeža napokon vy-
tiekla posledné slovo Kongregácia pre náuku viery ústami prefekta kardinála Levadu. Dňa 11. júla 2009 uverejnil *Oser-*
vatore Romano jeho „vysvetlenie“, že učenie cirkvi týkajúce sa absolútneho zákazu potratov platí bez akejkolvek výnimky a že dôvodom na interrupciu nie je ani ohrozenie života matky. Výslovne podporil postoj brazílskeho arcibiskupa a vyhlásil, že k prípadu pristúpil tak delikátne, ako sa na duchovnú osobu svedčí. Z uvedeného teda vyplýva, že v prípade pochybností treba rozhodnúť v prospech cirkevného učenia, proti súcitu so slabými, s deťmi, obeťami. V prípade pochybností treba rozhodnúť v prospech žalobcu - presne podľa vzoru svätej inkvizície.

V Nemecku sa pred desiatimi rokmi odohral konflikt s podobným pozadím. Nemecké právo stanovuje, že potrat nie je trestným činom, ak k nemu dôjde na základe poradenstva poskytnutého kvalifikovanou inštitúciou. Takéto poradenstvo poskytujú aj katolícke združenia, Caritas i Sociálne služby katolíckych žien. Ženy, ktoré poradenstvo využili, dostali v súlade so zákonom potvrdenie o absolvovanom pohovore a mohli sa rozhodnúť, či si dieťa nechajú, alebo podstúpia interrupciu. Takáto prax fungovala asi dvadsať rokov a nemeckí biskupi ju spočiatku schvaľovali. Rím s tým však nesúhlasil a vyvíjal na biskupov čoraz väčší tlak, až napokon roku 1999 pápež Ján Pavol II. s odvolaním sa na primát jurisdikcie zakázal katolíckym združeniam, aby sa na poradenstve zúčastňovali. Vyjadril sa, že potrat je v každom prípade vražda, a ak sa na nej katolíci akýmkoľvek spôsobom podieľajú, hoci aj verbálnou radou, vytvára to negatívny obraz o svedectve cirkvi pre život.

Takýto nekompromisný postoj sa v cirkevných kruhoch nestretol so všeobecným súhlasom. V Nemecku sa pápežov zásah dotkol aj biskupov a vyvolal značné znepokojenie a pobúrenie. Zástancovia krízového poradenstva pre tehotné ženy argumentovali, že práve poradenstvo poskytované cirkevnými organizáciami môže pôsobiť ako posledný apel na svedomie tehotnej ženy, napokon, mnohé ženy sa na základe poradenstva preukázateľne rozhodli dieťa si ponechať. Lenže Rím sa už vyjadril, a prípad považoval za uzavretý. Nuž, celkom uzavretý predsa len nebol, pretože katolícki veriaci založili združenie *Donum vitae*, ktoré pokračuje v činnosti katolíckeho poradenstva. Prirodzene, zakladatelia si vyslúžili opovrhnutie cirkvi a biskupi na nátlak z Ríma zakázali cirkevným združeniam akúkoľvek spoluprácu so združením *Donum vitae* - nesmú sídlieť v spoločných priestoroch ani si požičiavať personál. Katolícki veriaci, ktorí zastávajú oficiálnu funkciu v niektorom cirkevnom združení, majú

zakázané byť členmi *Donum vitae*. Keď sa roku 2009 nemecký kresťanský demokrat Heinz-Wilhelm Brockmann uchádzal o kandidatúru na nového prezidenta Ústredného výboru nemeckých katolíkov, biskupi mu spočiatku odmietali udeliť súhlas, pretože bol zakladajúcim členom *Donum vitae*. V otázke potratov cirkev ani v najextrémnejších prípadoch neponecháva veriacim priestor na rozhodovanie podľa vlastného svedomia.

Rigorózna morálka cirkvi vo všetkých otázkach súvisiacich s manželstvom, rodinou a sexualitou sa prejavuje aj v tom, s akou pasiou sa púšťa do riešenia najmenších detailov. Pavol VI. vydal encykliku, v ktorej zakázal sterilizáciu, pohlavný styk pred manželstvom, sebaukájanie aj u mladistvých a homosexuálne styky. Inštrukcia Kongregácie pre náuku viery *Donum Vitae* (Dar života) z roku 1987 sa už zaoberá existujúcimi a potenciálnymi možnosťami umelého oplodnenia a zásahmi do ľudského genetického materiálu. Cirkev zakázala akúkoľvek formu oplodnenia vajíčka mimo tela matky, teda v skúmavke, a to bez ohľadu na to, či vajíčko a spermie pochádzajú od manželského páru alebo od cudzích osôb. Zákaz platil aj pre zmrazovanie embryí na ďalšie použitie a vynosenie dieťaťa náhradnou matkou, i pre pestovanie embryí s pomocou umelých aparátov alebo zvieracej matky. Cirkev zakázala aj klonovanie a akékoľvek zásahy do ľudského genetického kódu.

Pri množstve medicínskych možností rozmnožovania je, pravdaže, celkom oprávnená obava, že prekračujú hranice, ktoré by prekračovať nemali. V tomto prípade je však odstrašujúci tón, akým sa katolícka cirkev ozýva. Nepoužíva vládne upozornenia ani argumentáciu, ale striktnie nariaduje. Absolútne neprihliada na nádej, ktorú by mohol dostať bezdetný pár túžiaci po dieťati alebo lekár, aby zabránil zákernému ochoreniu.

Podobný postoj zaujíma cirkev aj k otázke, či je dovolené propagovať používanie kondómov a zabrániť šíreniu AIDS a iných pohlavných chorôb, ktoré už v Afrike vyhubili celé etnické skupiny. Cirkev prezervatívy prísne zakazuje a vyhlasuje, že najlepšou ochranou pred pohlavnou infekciou je sexuálna zdržanlivosť. Inými slovami, chorobu chápe ako trest za hriešny život, za porušenie cirkevného učenia. Je to správne? Mimomanželský pohlavný styk síce môžeme považovať za hriech, ale ako sa zlučuje s kresťanskými zásadami, že hriešnika hnedodsúdime na smrť? AIDS predsa znamená rozsudok smrti nielen v Afrike. Rigorózný postoj cirkvi v tejto otázke dáva všetkým, čo majú na starosti výchovu mládeže, do rúk kamene namiesto chleba. Dovoľuje cirkev veriacim rodičom a vychovávateľom obmedziť sa na apel na mladých ľudí, aby sa vyhýbali sexu a nehrešili? Dovoľuje im podniknúť všetko pre to, aby zamedzili škodlivým následkom predvídateľného konania bez ohľadu na to, že ho považujú za nemorálne? Nároky, ktoré cirkev kladie na veriacich, ich vháňa do konfliktu medzi túžbou vyhovieť cirkvi a povinnosťou urobiť všetko, čo sa dá, pre najbližších. A to akiste nebolo zámerom Stvoriteľa.

NA ZÁVER: ŽENY

Vzhľadom na zmenenú spoločenskú úlohu ženy by sa od katolíckej cirkvi dalo očakávať, že sa zmodernizuje aj v tomto ohľade. Aggiornamento by v tomto prípade znamenalo, že by sa ženy dostali do vedúcich cirkevných štruktúr, alebo že by im dovolili vykonávať kňazský úrad. A na konci takéhoto vývoja by žena dosiahla aj na úrad pápeža. Zástancovia žien v kňazskom úrade by však nemali podliehať eufórii a ich odporcovia zasa panike - stačí sa pozrieť na tempo, akým sa reformy v cirkvi presadzujú. Tí, čo sú dnes na svete, sa ženy vo funkcii pápeža akiste nedočkajú. Teologická argumentácia pritom nehrá rolu, obmedzíme sa len na vonkajšiu stránku problému. Vo viacerých kresťanských cirkvách, ktoré vychádzajú z tradície reformácie, fungujú ženy – pastorky. Nemecko patrí v tejto oblasti k priekopníckym krajinám, prvou protestantskou pastorkou sa roku 1958 stala Elisabeth Haseloffová a Maria Jepsenová sa roku 1992 stala prvou protestantskou biskupkou. Od tých čias sa ani katolícka cirkev nemôže vyhnúť diskusii, prečo aj ona nepovolí prístup žien ku kňazskému povolaniu. Veď ak môžu ženy robiť v spoločnosti čokoľvek, potom je postoj, ktorý im zakazuje výkon kňazského povolania, nezlučiteľný s realitou. V mediálnej spoločnosti je takýto postoj neobhájitelný a pre jeho zástupcov znamená poškodenie imidžu.

Katolícka cirkev, pravdaže, tušila, že vývoj sa bude uberať týmto smerom, a preto sa dosť zavčasu pokúsila zabezpečiť, aby k tomu nedošlo. Pápež Lev XIII. (1878 - 1903) takto sformuloval zásadný rozdiel medzi úlohou muža a ženy: „Manžel je správcom rodiny a hlavou svojej ženy, ktorá, keďže je krv z krvi a kosť z kostí jeho, nemá byť poddaná a poslušná mužovi ako služobná, ale ako

spoločníčka, aby sa zachovala počestnosť i dôstojnosť poslušnosti.^{2"} Pius XI. túto líniu rozvinul a v encyklike z roku 1930 o stave manželskom napísal: „Stupeň poddanosti manželky manželovi sa môže meniť podľa rozdielnosti osôb, miesta i časov, ba, ak neplní riadne svoju povinnosť, žena ho má vo vedení rodiny zastúpiť. Ale nikdy a nikde nie je dovolené rozvrátiť alebo naštربیť podstatné zloženie rodiny a jej Bohom pevne stanovený a potvrdený hlavný zákon."³ Takto katolícka cirkev chápala postavenie ženy ešte aj v 20. storočí. Inými slovami, v tomto duchu katolíckej matky vychovávali synov, teda dnešných vedúcich predstaviteľov cirkvi. A to, čo sa naučili neskôr, naštudovali z kníh, nie je z reálneho života. Nie div, že vnímanie postavenia ženy v cirkvi sa dodnes nezmenilo.

Pritom sa ojedinele ženy v riadiacich pozíciách vyskytovali už od stredoveku. Najd'alej to dotiahli abatiše, ktorých kláštory mali postavenie kniežatstiev. Popri vedení opátstva mali územnú zvrchovanosť a často aj zastúpenie v ríšskom sneme. Vďaka týmto právam mohli na svojom území dosadzovať farárov. Abatiša zo španielskeho cisterciánskeho opátstva Las Huelgas neďaleko Burgosu zastávala de facto rovnaké postavenie ako biskup a bola oprávnená nazývať sa prelátom. Jej kolegyňa abatiša zo San Benedetto v Conversane neďaleko Bari nosila biskupskú čiapku a vykonávala jurisdikciu na území patriacom ku kláštoru. Väčšina vysokých funkcií pre ženy sa skončila sekularizáciou v Nemecku po roku 1803 a cirkev na Viedenskom kongrese pre ich obnovenie nepohla ani prstom.

Francúzska revolúcia ukončila aj sedemstoročnú tradíciu opátstva Fontevraud, kláštorného komplexu pre mužov i ženy, kde aj kňazom vládla abatiša. Abatišu z Las Huelgas

zbavil výsadných práv pápež Lev XIII. roku 1873. Tým padli aj posledné ženské bašty a cirkev sa dostala definitívne do rúk mužov. Je príznačné, že cirkevnoprávny spis na obhajobu zrušenia starých práv abatí z Las Huelgas pochádza z pera Josemariu Escrivu, zakladateľa Opus Dei. Cirkev ostala čisto mužskou spoločnosťou do dnešných dní, minimálne pokiaľ ide o riadiace funkcie. Niektorí pokrokoví biskupi v posledných rokoch zamestnali vo svojich úradoch vo vedúcich funkciách ženy. Vo Vatikáne nič také neexistuje, tam takmer všetky funkcie obsadzujú kňazi. Na strednej riadiacej úrovni boli v posledných rokoch v ojedinelých prípadoch zamestnané aj ženy, pomerne veľa je však mníšok, ktoré pracujú ako sekretárky. V roku 2003 sa po prvý raz dostala žena do čela pápežskej akadémie a najvyššie postavenou ženou vo Vatikáne je sestra Enrica Rosanna ako tajomníčka Kongregácie pre rádové spoločenstvá.

Benedikt XVI. roku 2006 síce vyjadril výslovný súhlas so zamestnávaním žien v manažmente Vatikánu, no realizovalo sa veľmi málo. Prekvapujúcim krokom však bolo obnovenie riadiaceho modelu opátstva z Fontevraud. Fokolaríni, jedno z najvplyvnejších nových kresťanských spoločenstiev, dostali po smrti zakladateľky Chiary Lubichovej stanov, podľa ktorých na čele organizácie musí byť vždy žena, hoci jej členmi sú mnohí kňazi a biskupi. Ženy však mali v cirkvi vždy skôr neformálny vplyv a do dnešných dní sa to veľmi nezmenilo. Medzi najznámejšie patrili abatiše, napríklad Hildegarda z Bingenu, ktorá si nedávala servítku pred ústa a bez okolkov povedala svoju mienku aj pápežovi, alebo gazdiné v domácnostiach pápežov, napríklad Nemka Pascalina Lehnertová, ktorá 40 rokov viedla domácnosť

kardinála Pacelliho, neskoršieho pápeža Pia XII. Žiadna žena však nikdy nezastávala významný oficiálny post v cirkvi, historka o pápežke Johanne je naozaj len legenda. Ak sa na tom má niečo zmeniť, musela by cirkev prehodnotiť zásadu, podľa ktorej dôležité funkcie zastávajú výhradne kňazi, alebo by musela umožniť ženám prístup ku kňazskému povolaniu. Ťažko povedať, ktorá z týchto možností by bola pre cirkev prijateľnejšia. Zdá sa, že aj železné princípy, ktorými sa riadi, jej znemožňujú akýkoľvek pohyb dopredu ako železná guľa, takže pokrokový prístup v tomto smere zrejme nemožno očakávať.